

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA ANDRAGOGIKY A PERSONÁLNÍHO ŘÍZENÍ

Magisterské navazující prezenční studium
2006–2008

Zuzana Karnoubová

Vzdělávání azylantů jako faktor jejich integrace ve společnosti

Education of asylum seekers as a factor of their integration in society

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Praha 2008

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Michal Šerák, PhD.

P r o h l a š u j i ,

že tuto předloženou diplomovou práci jsem vypracovala zcela samostatně
a uvádím v ní veškeré prameny, kterých jsem použila.

OBSAH

0 Úvod

1 Mezinárodní migrace obyvatelstva

1.1 Kdo, kde a kolik lidí migruje?.....	7
1.2 Proč se migruje?.....	8
1.3 Adaptace migrantů.....	10

2 Uprchlíci v ČR a otázky jejich integrace

2.1 Proces integrace.....	22
2.2 Cizinci v České republice.....	23
2.3 Kdo je to uprchlík.....	28
2.4 Vývoj azylové politiky ČR po roce 1989.....	32
2.5 Azylové řízení v ČR.....	34
2.5.1 Průběh správního řízení o udělení mezinárodní ochrany.....	34
2.5.2 Pobyť cizince v azylových zařízeních.....	37
2.5.3 Informace o zemích původu.....	41
2.5.4 Azylová zařízení.....	42
2.5.5 Dublinský systém.....	43

3 Postavení azylantů v České republice

3.1 Práva, povinnosti a postavení azylantů.....	46
3.2 Výchozí podmínky integrace azylantů.....	46
3.3 Státní integrační program.....	48
3.3.1 Státní integrační program v oblasti jazykové přípravy.....	48
3.3.2 Státní integrační program v oblasti bydlení.....	50
3.4 Koncepce integrace cizinců.....	51
3.5 Integrace azylantů do lokální společnosti.....	52
3.6 Organizace pracujících s azylanty.....	54

4 Vzdělávání azylantů v České republice

4.1 Předškolní výchova.....	62
4.2 Vzdělávání dětí s doprovodem ve věku do 15 let.....	62
4.3 Vzdělávání azylantů ve věku od 15 do 18 let.....	63
4.4 Vzdělávání nezletilých azylantů bez doprovodu dospělé osoby.....	64
4.5 Vzdělávání dospělých azylantů.....	66
4.5.1 Vyšší odborné školy a nástavbová studia.....	67
4.5.2 Vysoké školy.....	67
4.6 Další formy vzdělávání dospělých azylantů.....	67
4.7 Problémy vyskytující se v oblasti vzdělávání azylantů.....	72
4.7.1 Ztráta kvalifikace.....	73

4.7.2 Jazykové problémy.....	75
4.7.3 Gender problémy.....	76
4.7.4 Psychické problémy.....	76
5 Monitoring vzdělávacích kurzů pro azylanty	
5.1 Nízkoprahové kurzy českého jazyka pořádané CIC, o.s.....	79
5.2 Kurzy českého jazyka pro azylanty pořádané organizací Berkat.....	84
5.3 Kurzy českého jazyka v MKC Teplice.....	88
5.4 Kurzy českého jazyka v SOZE.....	90
5.5 Kurzy českého jazyka v META, o. s.	92
5.6 Závěrečné srovnání kurzů českého jazyka.....	95
6 Závěr	
7 Soupis bibliografických citací	

0 ÚVOD

V současné době se hojně setkáváme s pojmy jako je migrace, multikulturalismus, integrace, uprchlictví apod. Ví však většina z nás, co tyto pojmy opravdu znamenají, jaká je jejich pravá podstata a k jaké problematice se vztahují?

Můj zájem o problematiku uprchlictví, mezinárodní migrace a integrace cizinců pramení z faktu, že já sama pocházím ze smíšeného manželství a díky tomu mi jsou blízké ideje multikulturalismu a problémy lidí, kteří se ocitnou v situaci, kdy musí naléhavě opustit svou zemi původu a začít nový život v zemi zcela jiné, cizí. Abych se o této problematice dozvěděla více, absolvovala jsem v roce 2005 odbornou stáž v pobytovém středisku Červený Újezd, kde jsem získala povědomí o chodu zařízení takového typu, o praktických aspektech života žadatelů o azyl a o problémech, s nimiž se potýkají – ať už se jednalo o záležitosti administrativního rázu, či o činnosti spojené s životem v pobytovém středisku. Mj. jsem také asistovala na přípravě projektu „Putování za snem“, který realizovala Správa uprchlických zařízení s pražským divadlem Archa. Tento projekt vycházel z předpokladu, že divadelní práce může mít pro obyvatele i sociálně-terapeutickou funkci a samotná tvůrčí práce může mít pozitivní vliv na posílení sebevědomí a pocitů společenského uplatnění lidí, kteří se cítí být v krizové životní situaci. V neposlední řadě již dlouhou dobu působím jako dobrovolník v Poradně pro uprchlíky, o. s., kde jsem získala další zkušenosti s prací s uprchlíky a azylanty jak na poli teoretickém, tak praktickém, které mi usnadnily zpracování své diplomové práce.

Svou práci si kladu za cíl postihnout rozsáhlou problematiku vzdělávání azylantů – od roviny obecné, která zahrnuje vymezení základních pojmů jakými jsou migrace, proces integrace, azylové řízení, až k rovině konkrétní, která zahrnuje obecně problematiku postavení azylantů v České republice, systém vzdělávání azylantů a problémy vyskytující se v této oblasti. Poslední částí mé práce je monitoring vzdělávacích kurzů pro azylanty, kterým sleduji širokou škálu pozitivních i negativních aspektů vyskytujících se v této oblasti. V závěru shrnuji poznatky své práce.

Po celou dobu psaní své diplomové práce jsem se potýkala s problémem ne příliš velké dostupnosti kvalitní odborné literatury, výraznou pomocí mi v tomto ohledu byla knihovna Multikulturního centra v Praze, kde jsem objevila mnoho užitečných materiálů, které byly ve většině případů dostupné pouze v anglickém jazyce. Také jsem přemýšlela, jakým způsobem získat relevantní data pro praktickou část své práce. Po konzultaci s několika odborníky v dané oblasti jsem se rozhodla provést monitoring v oblasti vzdělávacích kurzů pro azylanty, protože jsem zjistila, že se jedná o problematiku, která v současné době není zmapována. Výsledky svého pozorování uvádím v rámci příslušné kapitoly.

Snažila jsem se o to, aby má práce přinesla ucelený obraz o dané problematice a aby byla zájemcům o tuto oblast zdrojem základních informací a zároveň přinesla rozšíření povědomí o této zajímavé skupině cizinců, kteří zde s námi žijí.

Na závěr bych chtěla poděkovat PhDr. Michalovi Šerákovi, PhD. za cenné rady a obětavost při vedení mé diplomové práce, jazykovým koordinátorům jednotlivých organizací, kteří mi umožnili provést monitoring kurzů a poskytli mi důležité informace, lektorům, kteří byli nakloněni mé účasti na kurzech a v neposlední řadě také Radanovi Elischerovi za korektury v mé práci.

1 MEZINÁRODNÍ MIGRACE OBYVATELSTVA

Samotné integraci azylantů předcházejí důvody, proč lidé opouštějí své země původu, co je k tomu vede a co hledají v imigračních zemích. V úvodní kapitole své práce bych se chtěla dotknout blíže těchto obecných témat, která jsou pro pochopení dané problematiky nezbytné.

1.1 Kdo, kde a kolik lidí migruje?

Odhaduje se, že dnes žije asi 150 milionů lidí mimo svou mateřskou vlast, mimo zemi, kde se narodili, nebo jejíž občanství nesou (Martin, 1994; Champion, 1994; International, 2001). Rozmístění mezinárodních migrantů je velmi nerovnoměrné, zhruba polovinu z této celosvětové migrační komunity lze nalézt v rozvinutých zemích, druhou polovinu pak v rozvojových zemích. Sedm nejbohatších zemí světa (Německo, Francie, Velká Británie, Itálie, Japonsko, Kanada a USA) má na svých územích asi jednu třetinu světové populace imigrantů. V zemích západní Evropy se jich na konci 90. let 20. století nacházelo více než 20 milionů.

Dynamika růstu této populace je veliká, ročně přibývá 2-4 miliony migrantů (Martin a Widgren, 1996). Ačkoli je migrace do vyspělých zemí vlastně od konce osmdesátých let 20. století trvale, historicky měřeno, na velmi vysoké úrovni (Martin, 1999), od vrcholového roku 1992 byl naznačen pokles přílivu oficiálně registrovaných imigrantů do vyspělého světa (International, 2001), na konci devadesátých let začala čísla opět narůstat. Další odhad říká, že z celkového počtu celosvětové migrační komunity necelých 30 milionů představují utečenci (často pojímaní ve smyslu právního zakotvení ženevské konvence z roku 1951) či další obyvatelstvo nuceně vysídlené.

Většinu mezinárodních migrantů tvoří pracovní, ekonomicky aktivní migranti, kteří jsou v drtivé většině (nebo alespoň velmi čteně) zastoupeni v mnoha typech migračních pohybů: v *tradiční pravidelné migraci* (regular/settlement migration), ve *smluvních pracovních pohybech* (contract workers), v *pohybech vysoce vzdělaných pracovníků* (professionals) i v ilegálních pohybech (viz. např. typologie in Stalker, 1994). Rovněž žadatelé o azyl/uprchlíci, jejichž motiv odchodu ze země původu není vůbec spjat s ekonomickými podmínkami, se v legální podobě v průběhu integrace,

anebo „ilegálně“ intenzivně zapojují do pracovního procesu v imigračních zemích (Kemper, 1993).

Přes všechna uvedená čísla je však zřejmé, že emigranti/imigranti představují pouze minimum celkové populace, navíc velká část zahraničních migrantů se často stěhuje pouze na krátkou vzdálenost, většinou do sousedních zemí. A také existuje značná zpětná migrace.

1.2 Proč se migruje ?

Současné masivní migrační pohyby mají mnoho příčin a důsledků. Obecně a velmi zjednodušeně (při opomenutí důležitých, byť kvantitativně významně méně důležitých typů migrace) lze na globální úrovni mezinárodní migraci charakterizovat jako tok obyvatelstva z chudého Jihu na bohatý Sever.

Existují ale i další teorie, které s přihlédnutím k jisté nedokonalosti charakteristiky, můžeme vymežit následujícím způsobem:

Neoclassical economic approach – 1. chápe migraci jako prostředek vyrovnávání rozdílů mezi zeměmi, z nich imigrační mají vyspělou ekonomiku, vysoké platy a zároveň trpí nedostatkem pracovních sil, zatímco emigrační země mají ekonomiku méně vyspělou, s malými platy, ale s velkou zásobou pracovních sil; 2. jedinec migruje tam, kde je podle něj saldo očekávaných zisků a ztrát (z migrace) největší.

World system theory – interpretuje migraci v souvislosti s obecnými makromodely sociálně-ekonomického a politického vývoje. „Vysávání“ bohatství periferie jádrem, resp. Navazující nerovnoměrné rozložení bohatství a příležitostí je hlavním motorem migračních pohybů.

Dual labour market theory – proklamuje, že mezinárodní migrace vyvěrá z neustálé poptávky po imigrační pracovní síle ve vyspělých společnostech. Ta pak dotuje sekundární pracovní sektor, který je pravým opakem primárního: sekundární sektor je typický malou atraktivitou, nízkými mzdami, nestabilními podmínkami, malou pravděpodobností zlepšení podmínek i kariérního růstu.

Network theory – zdůrazňuje v migračním procesu význam mezilidských vazeb, kdy již dříve v cílové zemi usazení krajané snižují dalším „spřízněným“ příchozím cenu a risk z pobytu, a naopak zvyšují očekávané zisky, a tím tedy zvyšují pravděpodobnost stěhování.

Institutional theory – zdůrazňuje vliv institucionálních subjektů (vládních či nevládních), které významným způsobem formují vzorce migračního chování populací. (Drbohlav, 2001)

Převedeno z obrazné formy do geografického vyjádření, bohaté evropské země, USA společně s dalšími tradičními imigračními zeměmi světa, jakož i některými dalšími ojedinělými bohatými póly migrační atraktivity (např. Japonsko, země Perského zálivu apod.), přitahují pracovní a často rovněž „politické“ migranty na svá území.

Za hlavní determinanty těchto pohybů je možno považovat hluboké disproporce v bohatství jednotlivých oblastí, síle jednotlivých ekonomik i v následné životní úrovni daných společností, stejně jako časté rozdíly v míře demokracie a politické stabilitě zemí obou makroskupin. Podstatné je, že zatímco bohatý Sever planetárně úspěšně šíří svou „liberální doktrínu“ a s ní související kulturní a hodnotové normy – nevyspělý Jih se s nimi ztotožňuje, socioekonomické úrovně obou světů se však neustále prohlubují (Hoffmann, Nowotny, 1997).

Výsledkem tohoto vývoje je trvalý a dále rostoucí migrační tlak, kdy podmínky Jihu, který je neschopen vlastní „modernizace“, ženou jeho populaci na Sever. Situace je navíc komplikovaná existencí dalších významných „push“ faktorů (tedy faktorů, které „vypuzují“ obyvatelstvo ven z jejich mateřské země – versus „pull“ faktory, které je naopak do nové země přitahují.) Kromě jiného především v některých oblastech demografický tlak (enormně vysoký přírůstek obyvatelstva), ekologické katastrofy, jakož i věčná lidská potřeba poznávat nové, dobývat nepoznané, vyvolávají mezinárodní migraci.

Na druhé straně stojí významná bariéra – migrační politiky cílových zemí. Ty se rozličnými způsoby snaží regulovat, tj. ve většině selekcí významně omezovat příliv emigrantů na svá území. Ale ani zde není situace vůbec jednoduchá a přímočará – proti silné filtraci imigrace rázně brojí např. podnikatelské kruhy vyspělých společností – jejich touha po levné pracovní síle je neukojitelná. Navíc zejména díky velmi nízké plodnosti začínají mnohé bohaté společnosti výrazně stárnout a zatím nezodpovězena zůstává otázka, kdo v budoucnosti zajistí chod daných ekonomik a „spokojený život“ stále početnějším generacím penzistů (při

zachování současné úrovně porodnosti a úmrtnosti a při neexistenci migračních pohybů by Evropská unie do roku 2050 ztratila ze své současné populace asi 77 milionů obyvatel.

1.3 Adaptace migrantů

Migranty, kteří se natrvalo rozhodnou usadit v dané cílové zemi, ať již po přímém, jednorázovém přestěhování, nebo dlouhodobější cirkulaci, čeká složitý proces adaptace. Přizpůsobení se novým podmínkám v majoritní společnosti má mnoho, často velmi rozdílných, podob a je podmíněno různými faktory. Adaptace je samozřejmě ovlivněna jak migranty samými, tak zejména imigrační politikou země a přístupem její majoritní populace k imigrantům.

Specifikujeme-li blíže, na čem adaptace dále závisí, je nutné uvést rovněž důležitost faktorů fyzické a kulturní blízkosti menšinové-imigrační populace a populace většinové, přání na straně minority úspěšně se začlenit do majoritní společnosti, charakter bydlení, resp. místa bydliště minority a velikost a typ minulých i současných migračních pohybů daného etnika, jakož i geografická poloha, resp. vzdálenost zdrojové a cílové země (Šišková et al., 2001).

Obecně je imigrace do nového prostředí považována za velmi závažný akt, hluboce zasahující do života člověka. „Stres z migrace“ je mnohdy přirovnáván k situacím, jimž člověk musí čelit, např. v případě úmrtí blízkého člena rodiny, rozvodu apod. Přestože je velmi obtížné zobecňovat, skuteční žadatelé o azyl a uprchlíci musí pravděpodobně čelit v tomto ohledu největším obtížím – do nového prostředí totiž přicházejí nedobrovolně, mnohdy naprosto nepřipraveni a bez jakýchkoliv osobních kontaktů a materiálních i finančních prostředků. Rovněž péče o azylanty a uprchlíky je pro danou imigrační zemi organizačně i finančně náročná.

Je však velmi obtížné stručně charakterizovat zkušenosti na poli adaptace imigrantů. Zobecnění výsledků je ztíženo specifiky jednotlivých imigračních prostředí i migrujících skupin. Z toho se odvíjejí i rozličné teorie, koncepty, přístupy a terminologie. Příkladem v tomto směru může být pojem „asimilace“, který, je-li užit v Evropě, má často jasný podtext konečného stavu fáze adaptace v imigrační společnosti – splynutí s majoritou. V americkém kontextu většinou vyjadřuje rozličné

formy adaptace bez její bližší specifikace. Naopak často, zejména v Evropě, skloňovaný pojem „integrace“ americká odborná veřejnost používá minimálně (Schefer, 1997).

Výsledkem celého procesu adaptace je pak široké spektrum alternativních scénářů: od bezproblémového soužití skrze rychlé získání bezpečného právního statusu až případné naturalizace (ziskem občanství) a asimilace na straně jedné, až po častý ilegální pobyt, sociálně-ekonomickou marginalizaci, formování separujících se trvalých etnických enkláv, které jsou zároveň silně odmítány majoritní populací (segregace).

Modely imigrační a národnostně menšinové politiky cílových zemí sdílí shodný cíl – zabránění etnickým konfliktům a destabilizaci země. Liší se ale svými přístupy k etnickým menšinám a jejich vztahu s majoritní společností či integračními postupy. Rozmanitost programů je dána odlišnou historickou zkušeností s imigrací (cílové státy jako USA, Kanada, Austrálie vs. zdrojové země na evropském kontinentu), rozdílným přístupem k původním domorodým obyvatelům (USA, Austrálie, Kanada) a inkongruentními postoji k pojmům jako národnost, občanství, národ a stát. Tyto rozdílné imigrační a národnostně menšinové politiky variují mezi třemi ideálními modely (Barša, 2003, s. 218-220; Inglis, 1995, s. 22; MOST 1995, Kymlicka 2001).

Na jedné straně integrační škály stojí koncept *asimilace*, který předpokládá naprosté začlenění etnické minority do majoritní společnosti státu oproštěním se od jazykových, kulturních a sociálních odlišností menšinové skupiny a přijetím atributů většiny. Tento přístup předpokládá odstranění konfliktu založeného na etnickém základě ztrátou etnické identity skupiny a začlenění se do většinového proudu společnosti. Tato změna je pojímána jako osobní zodpovědnost jednotlivce; od státu není vyžadována žádná intervence v právní, vzdělávací, sociální či zdravotní sféře.

Druhý extrém představuje *přechodnou diferencovanou inkorporaci*, která předpokládá eliminaci konfliktu minimalizací styku mezi etnickými skupinami. Krajní verze tohoto konceptu zahrnuje etnické čistky či vyhnání a vypuzení etnických menšin. Umírněnější varianta diferencovaného modelu je v praxi běžnější a zahrnuje restrikcii participace etnických minorit ve většinové společnosti. Stát může povolit

popř. financovat rozvoj paralelních vzdělávacích, kulturních a zdravotnických institucí etnických menšin.

Třetí přístup uznává legitimitu kulturní a sociální různorodosti etnických minorit. Model *multikulturalismu* předpokládá inkorporaci jednotlivců a skupin příznáním participace bez ztráty socio-kulturní etnické identity. Aktivní účast na společenském dění je základem absence etnického konfliktu. *Multikulturalismus* uznává legitimitu a rovnost etnických skupin při vyjádření odlišnosti kultur. Narozdíl od předcházejících dvou modelů zde stát aktivně vstupuje do integračního procesu a zaštiťuje restrukturalizaci státního aparátu popřípadě ustanovení paralelních institucí, které jsou integrální součástí společnosti. Státní instituce jsou modifikovány takovým způsobem, aby reflektovaly odlišný kulturní a sociální původ všech participantů. Na tomto místě nelze nezmínit, dnes mnohými odborníky v daném oboru prosazovaný model *interkulturalismu*. Pojem interkulturalita vychází podle W. Welsche (1995) z tradiční představy, že kultury jsou jakési ostrovy, striktně limitované a oddělené entity, které se mohou navzájem ignorovat, podceňovat, bojovat proti sobě, anebo naopak snažit se porozumět si, vyměňovat si vzájemné hodnoty, modely, způsoby konání a žití.¹ Koncept interkulturality hledá způsob koexistence těchto odlišných kultur a způsob komunikace mezi nimi. Vychází přitom z předpokladu, že čím intenzivnější jsou interkulturní kontakty, tím preciznější je vzájemné poznání a pravděpodobnější možnost eliminace nejrůznějších konfliktů (Jaklová, 2007). Multikulturní znamená pouze existenci několika kultur vedle sebe, ale neimplikuje vzájemné styky, kulturní výměny, spolupráci a dialog. Multikulturní může být každá společnost, v níž koexistují alespoň dvě sociokulturní skupiny, ale zároveň v ní může docházet k segregaci nebo diskriminaci. Oproti tomu termín interkulturní (lat. inter = mezi) zahrnuje vzájemnost, výměnu a dialog odlišných sociokulturních skupin. V interkulturní společnosti dochází k mezikulturnímu dialogu, spolupráci, ke vzájemnému obohacování jedněch druhými–odlišnými.

¹ Ve stejném významu jako pojem *interkulturalita* jsou v novějších výzkumech užívány také pojmy *hybridita*, *hybridizace* nebo *kulturní synkretismus* (Lüsebrink, 2005). Všechny tyto pojmy označují rozličné formy míšení kultur, zejména ale v estetické oblasti. Vedle těchto pojmů se pracuje také s pojmy *transkulturalita* a *multikulturalita*. *Transkulturalita* označuje stav, kdy jsou kultury už navzájem propojené, kdy odlišné způsoby, styly a formy společenského života nekončí na státních hranicích. O *multikulturalitě* se hovoří tehdy, existují-li vedle sebe různé kultury společně v jedné společnosti.

Poznávání a respektování cizích kulturních fenoménů, vytvářející platformu pro dialog, však předpokládá interkulturní výchovu a vzdělávání, které umožňuje jedinci rozvíjet chápání a přijímání různorodosti jako pozitivního jevu a hodnotit rozdíly mezi lidmi z různých kultur jako přínosné. Odlišnost by neměla být chápána jako potenciální zdroj konfliktu, ale jako příležitost k vlastnímu obohacení. Interkulturní výchova a vzdělávání přispívají k vytváření respektujících vztahů mezi různými kulturami, aby bylo možno vyhnout se negativním událostem, ke kterým dochází v multikulturních společnostech, nikoliv pouze v majoritní skupině – jako např. odmítání menšinové skupiny (rasismus, xenofobie) – ale také mezi menšinami, jako je asimilace, akulturace, ztráta kulturních hodnot, ztráta individuální identity, opovrhování vlastní kulturou, násilná integrace a adaptace (Varianty, 2002). Interkulturní vzdělávání vede studenty k respektování neustále rostoucí kulturní rozmanitosti a otevírá cestu různým způsobům života, myšlení a chápání světa. Studenti se pomocí vlastních vyjadřovacích prostředků učí komunikovat a spolupracovat s příslušníky odlišných sociokulturních skupin a jsou vedeni k tomu, aby si stále více uvědomovali méně nápadné aspekty různých kultur. Kritická analýza a pochopení odlišností by měly utvářet motivaci ke vzdělávání a interkulturním výměnám jako důsledek pocitu solidarity a schopnosti reflektovat sociální a ekonomické nerovnosti.

Obecným cílem interkulturního vzdělávání je podpora a upevňování vzájemných vztahů mezi sociokulturními skupinami, především mezi majoritou a minoritami. Tento cíl klade na příslušníky všech sociokulturních skupin (nikoli pouze majoritní) následující nároky (Varianty, 2002):

- uvědomit si, že rozmanitost a různost je založena na bezpodmínečné rovnosti
- snažit se poznat odlišné kulturní identity a respektovat je jako rovnocenné
- naučit se řešit konflikty pokojnou cestou

Cílem interkulturního vzdělávání je připravovat studenty na život v kulturně pluralitní společnosti tak, že je vybaví potřebnými interkulturními kompetencemi. Tyto kompetence jsou:

1. znalosti o různých etnických a kulturních skupinách žijících v české a evropské společnosti
2. dovednosti orientovat se v kulturně pluralitním světě a využívat interkulturní kontakty a dialog k obohacení sebe i druhých
3. postoje tolerance, respektu a otevřenosti k odlišným skupinám a životním formám, včetně vědomí potřebnosti osobní angažovanosti

S těmito třemi ideálními modely se prolíná pojetí státu a národní identity, které se stává základem pro přiznání státního občanství a je určující pro zařazení do výše uvedených skupin, resp. tyto modely jsou jako ideální odvozeny od francouzského, německého a kanadského přístupu.

Francouzský asimilacionistický model vychází z „práva země“ (*ius solis*), což v praxi znamená, že každý imigrant si po pěti letech legálního pobytu může zažádat o udělení státního občanství. Ve své podstatě můžeme hovořit o smlouvě mezi jednotlivcem a státem. Tato *občansko-politická integrace* je ovšem pochopena *současně jako kulturní asimilace* (Barša, 2003, s. 219). Menšinové skupiny využívají zákona z roku 1901, který umožňuje vytváření organizací s cílem rozvoje kultury a jazyka. Pro účely zavedení do praxe však chybí potřebné ošetření zákonem. Tento model striktně odděluje privátní sféru od veřejné. Francouzská ústava se vyhýbá uznání národnostních menšin na svém území. Občané státu požívají stejná kulturní, občanská a jazyková práva bez ohledu na původ. Tento přístup se jevil jako úspěšný v odstranění etnických konfliktů až do poslední dekády 20. století, kdy Francie stejně jako ostatní evropské země byla nucena čelit imigrantským vlnám. S narůstajícím počtem přistěhovalců se na politickou scénu Francie stále častěji navracejí „aféry šátků“, či žádosti židovských žáků o zvláštní přístup učitelů k nim v době sabatu.

V protikladu „práva země“ v konceptech národnosti a státního občanství stojí „právo krve“ (*ius sanguinis*), uplatňované v *německém přístupu* *přechodně diferencované inkorporace*. Členové etnické minority, například Turci v Německu (nebo Korejci v Japonsku) nemají reálnou možnost stát se občany a jsou odsouzeni do věčné role cizinců ve státě. Dle německých zákonů je nabytí státního občanství

pro trvale usazené cizince a jejich potomky možné, leč prakticky vzhledem k procedurálním podmínkám nedosažitelné. Upření státního občanství je v Německu doprovázeno výukou tureckých dětí v rodném jazyce, přičemž stát počítá s jejich návratem do země původu (Kymlicka, 2001, s. 171).

Model *multikulturalismu* je nejmladší a intenzivně se vyvíjí v posledních čtyřech dekadách v Kanadě, Austrálii, Švédsku a Nizozemí. První dva jmenované státy, svou historicky podmíněnou imigrantskou povahou, spojují národnost s právem země a dají se označit za průkopníky v multikulturalismu. A Švédsko a Nizozemí se zase řadí k nejtolerantnějším evropským zemím a míra udělených občanství imigrantům patří všeobecně k nejvyšším na kontinentě.

Tři výše uvedené modely jsou jako ideální typy ukázkou variace přístupu k integraci národnostních menšin. Nelze opomenout fakt, že imigrační a národnostně menšinová politika se ve zmíněných státech vyvíjí a nezůstává konstantní. Na jedné straně lze spatřit opouštění asimilačního modelu a přechodně diferencovanou inkorporaci Francií resp. Německem, na straně druhé sílí v Nizozemí či Austrálii hlasy volající po omezení imigrace a tolerantního přístupu k národnostním menšinám.

Ve Francii je otázka restrikce imigrace spojená se vzestupem radikální pravice na konci osmdesátých let dvacátého století. Volební úspěchy Jean-Marie Le Pena a jeho Národní fronty přiměly konzervativní pravici, aby přijala do své agendy některé krajně pravicové prvky. V roce 1993 byly přijaty zákony spojené se jménem ministra vnitra Charlese Pasqua, které si daly za cíl nulovou ilegální imigraci. Tyto zákony mj. prodloužily čekací lhůtu, potřebnou ke sloučení rodin, na dva roky a rušily *ius soli*. Na jedné straně výrazným způsobem omezily imigraci, na straně druhé vyvolaly řadu protestů z řad přistěhovalců. Následující levicová vláda přehodnotila stávající imigrační politiku, navrátila se k *ius soli* a zahájila program řízené migrace, který se cíleně orientuje na vzdělané odborníky.

V roce 2000 dosáhl počet legálně usazených cizinců v Německu 7,3 milionu (8,9 % celkové populace). Vláda přijala zákon, který mění dosavadní praxi v získávání občanství. Děti narozené cizincům na území Německa získají automaticky

německé státní občanství, pokud alespoň jeden rodič pobývá na území státu legálně minimálně 8 let. Německé zákony se tímto odklonily od *ius sanguinis* a přiklonily k *ius soli*. V srpnu 2000 byl zaveden systém „zelených karet“, který měl řízenou migrací saturovat poptávku zejména po specialitech z oborů informačních technologií. Německá verze řízené migrace omezuje pracovní povolení pouze na 5 let.

Také v Nizozemí můžeme zaznamenat vzestup radikální pravice. Ten bývá spojován s narůstajícím počtem obyvatel, který je přímo úměrný liberálnímu přístupu země k přistěhovalcům. Politika státu směřuje v poslední dekádě zejména k omezení ilegální migrace a azylové turistiky. Současné trendy vypovídají o tom, že budoucí restrikce v imigrační politice se nevyhnou ani ostatním kategoriím přistěhovalců. Zpřísněná pravidla se týkají zejména principu sloučení rodiny, který je imigranty nejvíce zneužíván. Nizozemská imigrační politika se v mnohém shoduje se současným britským přístupem k přistěhovalcům a i na nadnárodní úrovni v rámci EU postupují tyto dva státy velmi často společně.

Z výše uvedeného vyplývá, že integrace může mít mnoho forem a variovat a to v několika podobách. V poslední době se však čím dál víc setkáváme s překrýváním termínů integrace a multikulturalismu, resp. multikulturalismus představuje v současné době ideální model integrace.

Stejným způsobem vnímá proces integrace i ECRE (European Council on Refugees & Exiles) a definuje ji jako proces změny, která je (ECRE, 2001):

a) *dynamická a obousměrná*: pokládá nároky jak na přijímající společnost, tak na imigranta (jednotlivce či skupiny). Z perspektivy uprchlíka představuje proces integrace připravenost přizpůsobit svůj životní styl přijímací společnosti bez toho, že by ztratil svou kulturní identitu. Od majoritní společnosti se vyžaduje, aby přizpůsobila veřejné instituce demografickým změnám ve společnosti, přijala uprchlíky jako součást národního společenství a přijala opatření, které usnadní přístup ke zdrojům a rozhodovacím procesům.

b) *dlouhodobá*: začíná příjezdem do cílové země a je završena, když se uprchlík stane aktivním členem společnosti z právního, sociálního, ekonomického, vzdělávacího a kulturního hlediska.

c) *multidimensionální*: vztahuje se k podmínkám pro vlastní participaci na všech aspektech ekonomického, sociálního, kulturního, občanského a politického života země trvalého azylu jakož i k uprchlíkově vlastní percepci akceptace hostitelskou společností.

Přístup k národnostním menšinám a přistěhovalcům nám pak nejlépe vykresluje praktický přístup státu k výuce jazyků etnických minorit potažmo možnost vzdělání v rodném jazyce či používání jazyka v úředním styku. Stejně tak je znalost majoritního jazyka jedním z hlavních pilířů úspěšné integrace imigrantů do většinové společnosti.

První a nejmenší skupinu tvoří čistě národní státy uplatňující politiku monolingvního vzdělávání, což je umožněno právě absencí národnostních a etnických menšin.

Zástupce druhé skupiny, např. Francie uplatňuje celostátní vzdělávací přístup s výukou ve francouzštině a s omezeným uznáním jazyků národnostních menšin. Od Francouzské revoluce byla tato politika viděna jako ústřední v procesu výstavby státu a stala se podkladem centralizovaného přístupu ke vzdělávání. Výuka v jazyce národnostních a etnických menšin je v omezené míře možná a odvíjí se od uzavřených smluv se zeměmi původu, které toto „nadstandardní“ vzdělání financují. Vyučovací hodiny probíhají výhradně po ukončení klasického školního vyučování; na středních školách se podobné případy řeší většinou ad hoc a záleží na vstřícnosti vzdělávacího zařízení.

Ve třetí skupině států je jazyk většiny dominantní, nemá však žádné speciální zakotvení v ústavě. Příkladem tohoto typu jsou Spojené státy americké, ve kterých je bilingvní vzdělávání určeno pro přechodné srovnávací či přípravné ročníky, přičemž prioritou dalšího vzdělávání je výuka v angličtině.

Do čtvrté kategorie států spadají země, které ústavně uznávají multilingvní charakter země, v praxi rozmanitost nepodporují, daný jazyk je vymezen teritoriálními hranicemi etnik, od kterých není vyžadováno, aby se naučily jazyku druhé entity. Belgie a Švýcarsko jsou typickými představiteli této kategorie.

Kanada reprezentuje pátou kategorii zemí. Má nejen dva ústavně zakotvené jazyky, ale uznává i možnost výuky v jazycích národnostních menšin. Poslední skupinu tvoří státy, které se snaží prosadit jazykovou rozmanitost paralelně s povýšením jednoho jazyka pro širší vzájemnou komunikaci. Jako typický příklad této kategorie lze uvést bývalý SSSR či SFRJ.

Komplexita samotného adaptačního procesu může být dále vyjádřena jak různorodostí aspektů, kterých se dotýká – mikro a makrodímenzemi pohledu (ale i chování), tak jejím průmětem do času a prostoru. Mnohé z aspektů mají nejednoznačné, nejednosměrné trendy a navíc všechny roviny se vzájemně prolínají. Adaptace, resp. integrace (v širokém smyslu navazování kontaktů minority s majoritou) se přirozeně dotýká otázek biologických, psychologických, morálních, politických, právních, ekonomických, sociálních, kulturních i geografických (Šišková, 2001).

Uvedu dva příklady (podle Berryho) jako ilustraci „integračního chování subjektů“ na mikroúrovni (jedinec) a makroúrovni (stát) na základě kombinace možných alternativ v rámci akulturační strategie: zda

- a) imigrant udržuje vztahy s ostatními etnickými skupinami, nebo nikoli,
- b) současně zachovává svou kulturní identitu či nikoli,

definuje čtyři základní typy soužití:

- integraci (a – ano, b – ano)
- asimilaci (a – ano, b – ne)
- separaci (a – ne, b – ano)
- marginalizaci (a – ne, b – ne)

Na makroúrovni se dnes ve světě prosazují zhruba tři základní modely imigrační politiky. Při značném stupni zjednodušení je to model diskriminační, asimilační a multikulturální (Castles a Miller, 1993). (viz. výše).

Výše uvedené „čisté typy“ se dnes v realitě prakticky nevyskytují. Většina zemí se sice kloní k jednomu ze jmenovaných modelů, často však aplikuje též některé aspekty typické pro modely ostatní. Charakterizace je také poplatná určitému období. V historii tak mnohé ze zemí prošly všemi uvedenými modely. Jaká je časová a prostorová dimenze adaptačního/integračního procesu?

Obecně je známo, že výraznější výsledky adaptace – její krystalizace – ve smyslu „strukturálnějšího přizpůsobení“ nastávají až ve druhé, spíše pak ve třetí generaci imigrantů. Současně však dnes mnohdy dochází právě v tomto období také k návratu ke kořenům, k hledání vlastní identity a v opětovném přiblížení se mateřské kultuře (McKee, 2000). Proces adaptace u první, resp. tzv. jeden a půlté generace imigrantů pak rovněž úzce souvisí s časem (tzv. první generaci tvoří imigranti narození v zahraničí; jeden a půltá generace jsou malé děti narozené v cizině, nicméně odmala intenzivně vystavené prostředí cílové země – Portes, 1996).

Prostorově mají imigranti tendenci koncentrovat se do etnických enkláv, zejména největší města a vysoce urbanizované prostory mají nejvyšší koncentraci cizinců. Většinou až v druhé vlně imigranti případně pronikají do dalších, méně urbanizovaných oblastí v imigrační zemi. Ke koncentraci imigrantů velí zkušenost, že hromadně se xenofobii, případně rasismu ze strany majority čelí lépe; přítomná diaspora vlastního etnika usnadní adaptaci po stránce kulturní (stejný jazyk), ekonomické (možnost „etnické ekonomiky“) i sociální (různorodé formy pomoci) (Castles a Miller, 1993).

Massey (1985) zdůrazňuje další důležité aspekty formování etnických enkláv v prostorové struktuře měst. Především jde o dynamický proces posloupnosti pohybů do daných enkláv a z nich. „Vstup do systému“ (etnické vnitroměstské enklávy) je umožněn díky existujícím sociálním „nápomocným“ sítím i díky institucionalizaci etnického prostředí – zpětně posiluje efektivitu sítí (etnické společenské, náboženské a politické organizace, kluby apod.) S etnickým statutem je úzce spojen status

sociální a rodinný (často je v těchto strukturách patrná shoda), a tak se vlastně tyto tři faktory spolupodílejí na formování dané, prostorově vymezené čtvrti. „Výstup ze systému“ je po určitém čase typický pro ty, kteří se úspěšně adaptují zejména díky zvýšení svého socioekonomického statusu. Ti pak etnickou enklávu fyzicky opouštějí a stěhují se do blízkých i vzdálených bohatších čtvrtí nebo měst s lepší kvalitou bydlení (často jsou tyto oblasti typické pro majoritní populaci). Vazba k původní etnické enklávě nicméně zůstává stále důležitá. Jinými slovy, úspěšná integrace ekonomická a kulturní vede k opuštění etnické enklávy (k prostorové asimilaci) a následné široké sociální integraci do majoritní společnosti. V delším časovém horizontu se v podstatě na stejném principu odehrávají i hromadné posuny, kdy např. jedna minorita (úspěšně se integrující a získávající svůj status) střídá v dané oblasti druhou (doposud úspěšnější), která se posouvá jinam – opět o stupeň „výše“ (např. stěhování židovské minority v Los Angeles – Allen a Turner, 1997).

Výše uvedené prostorové aspekty adaptace/integrace migrantů v majoritních společnostech mají obecnější platnost. Je však nutné zdůraznit, že – zejména asi díky možnosti výraznějšího prosazení se „volné ekonomiky“ (méně různorodých regulačních opatření státu) – se etnické enklávy ve své vyhraněné podobě vyskytují mnohem více v USA a Kanadě, než např. v Evropě.

Celkový přehled imigrační/adaptační reality (a modelů) nemůže být úplný bez závěru, který naznačí, jakým směrem se vydat, aby byly minimalizovány problémy začleňování cizinců do majoritních společností a zároveň aby obě strany byly co možná nejvíce obohaceny. To je však dnes, především kvůli komplexitě migračního procesu, úkol veskrze nereálný, důležité jsou proto obecné principy otevřenosti a spolupráce. Právě v jejich prosazování v rámci normativního přístupu lze spatřovat nadějnou budoucnost imigračního/adaptačního, resp. integračního procesu z hlediska morálních, psychologických, sociologických, geografických a v neposlední řadě ekonomických principů. Pro tuto skutečnost také hovoří následující argumenty.

Protože separace a marginalizace imigrantů vyvolávají nesouhlas, nebo dokonce silný odpor ze strany majority, je zřejmé, že integraci a asimilaci provázejí konflikty (Berry, 1992). Integrační model začleňování imigrantů do nové společnosti je ze všech modelů nejméně stresující pro jedince-imigranty. Zdá se, že obecně

tvůrčí a vzájemně aktivně spolupracující občanská pospolitost, sociálně integrovaná komunita (bez ohledu na etnicitu) se může, na rozdíl od individualizovaného, atomistického prostředí jiné komunity, na lokální úrovni lépe ekonomicky rozvíjet (viz. Putnam, 1993). Princip spolupráce v těsném kontaktu mezi maximálním počtem sociálních aktérů (mimo jiné včetně etnik) je hlavním trumfem evropského otevřeného a vnitřně rozmanitého modelu města (tzv. amsterdamský model) v soutěži s modelem johannesburským (typický rovněž pro mnohá města Severní Ameriky). Ten je naopak typický separací veškerých forem městských struktur, je mozaikou víceméně homogenních a částečně nezávislých částí/čtvrtí. Z hlediska ekonomické efektivity amsterdamský model zřetelně vítězí nad johannesburským.

Také Česká republika se potýká a bude se potýkat se svou imigrací a adaptací imigrantů. I přes specifickou nedávnou vývoj v období komunismu a následné zjevné handicap (např. individuální i institucionální nezkušenost s imigrací, doposud nefungující trh s byty a domy, odtrženost od výzkumu mezinárodní migrace), lze, také s ohledem na probíhající transformační a integrační procesy, s vysokou pravděpodobností očekávat, že trendy na daném poli budou mnohdy kopírovat realitu známou z jiných regionů světa (Drbohlav, 1997).

2. UPRCHLÍCI V ČESKÉ REPUBLICĚ A OTÁZKY JEJICH INTEGRACE

V úvodu druhé kapitoly se nejprve zabývám procesem integrace osob do nového prostředí obecně, dále jej pak rozvádím již konkrétně na příkladu imigrantů. Také se zabývám vymezením pojmu uprchlík a vývojem azylové politiky České republiky po roce 1989. Další podkapitolou je azylové řízení v České republice, jeho průběh a práva a povinnosti azylantů v ČR, jež z něho plynou. V poslední části kapitoly se zabývám problematikou integrace azylantů do lokální společnosti a organizacemi, jež se svou činností zaměřují na práci s nimi.

2.1 Proces integrace

Proces integrace jedinců do nového prostředí byl studován již celou řadou antropologických a sociologických škol. Významné podněty pro studium otázek začleňování osob do nového prostředí přinesla bezesporu Chicagská škola, která studovala tuto tematiku v americkém velkoměstě. Zejména práce Roberta Ezry Parka, ale též Ernesta Burgesse, Louise Wirtha a dalších žáků této školy přinesly nové pohledy na postavení imigranta a na problémy, se kterými se vyrovnává.

Právě Robert Ezra Park rozpracoval v knize *The City* otázku kombinovaných vlivů různých institucí na život imigrantů. Některé tyto instituce si sami imigranti mezi sebou vytvářejí a rozšiřují tím nejen možnosti včlenění se do nového prostředí, ale také eliminují faktory, které mohou integrační procesy brzdit. Park se rovněž zabýval působením lokálního prostředí na imigrační skupiny a vlivy pracovního prostředí. Ve studii *Community Organization and the Romantic Temper* napsal: „Imigrantské společenství slouží zjevně k tomu, aby umožnilo imigrantovi žít. Životem však míníme něco více než pouhou fyzickou existenci. Člověk je takovým stvořením, že žije jako součást společnosti, žije ve svých přáních, snech a myslích jiných lidí“ (Park, 1925, s. 118–119). V návaznosti na svého předchůdce Williama Isaaca Thomase hovoří Park o čtyřech základních potřebách imigranta:

„Musí mít místo, kde se cítí bezpečný (1), domov; místo, odkud může odcházet a kam se může vracet. Musí získávat (2) nové podněty, mít prostor k odpočinku, k novým zážitkům, dojmům. Musí být uznáván (3); to znamená, že musí patřit do nějaké společnosti, v níž má určitý status, musí patřit k nějaké skupině, v níž

něco znamená, tam či onam. Musí být spíše jedincem než pouhou součástí ekonomické a sociální mašinérie. A konečně (4) musí mít v někom nebo něčem zalíbení, mít důvěrný vztah, třeba i jen k pouhé kočce nebo psovi, vůči kterým pociťuje náklonnost a ví, že je tato náklonnost opětována“ (Park, 1967, s. 119).

K naplnění těchto tužeb mohou státní instituce poskytnout jen základní rámec, který však dává prostor pro širší sociální práci. Již ve 20. letech si chicagští sociologové uvědomovali, že tato sociální práce má být zakotvena v lokálním prostředí, kde imigrant začíná nový život. Ernest W. Burgess výstižně napsal: „Instituce obklopující imigranta jako kostel, škola a sousedská komunita jsou základními kulturními institucemi a přijetí tohoto faktu má dalekosáhlý dopad na politiku a programy v lokálních centrech“ (Burgess, 1967, s. 146).

2.2 Cizinci v České republice

Cizincem je podle příslušných zákonů každá fyzická osoba, která není občanem ČR, a to včetně občanů Evropské unie. Obecně platí, že cizinec může na území České republiky pobývat přechodně nebo trvale – přechodně může pobývat na vízum (bez víza jen tehdy, stanoví-li tak mezinárodní smlouva, nebo vláda České republiky svým nařízením). Právní tituly, které umožňují legální pobyt na území ČR jsou následující:

- *Krátkodobá víza* (především vízum do 90 dní pobytu, ale např. i průjezdní víza, letištní víza, nebo jednotné Schengenské vízum)
- *Dlouhodobá víza a povolení k dlouhodobému pobytu* (vízum opravňující k pobytu nad 90 dní; vízum opravňující k pobytu nad 90 dní za účelem strpění pobytu na území ČR, povolení k trvalému pobytu, institut dočasné ochrany na území ČR, udělení mezinárodní ochrany neboli udělení azylu, udělení občanství ČR)

Občané z členských států EU požívají při všech druzích svého pobytu na území ČR různých ulehčení a výhod, které souvisí s jejich občanstvím v širším smyslu, tedy s občanstvím v EU (Dluhošová, Frištenská, 2004).

Pro účely své práce a vzhledem k jejímu zaměření, není podle mého názoru nutné, detailně popisovat všechny právní instituty, které umožňují legální pobyt na území ČR. A protože azylovému řízení se obsáhle věnuji níže, zaměřím se nyní na vybrané instituty, kterými jsou vízum za účelem strpění pobytu, institut dočasné ochrany a postup k získání občanství v České republice.

1) Strpění na území České republiky

Jde o mimořádný právní titul, který je umožněn těm, kteří by jinak nemohli získat žádné z povolení k pobytu na území ČR, protože nesplňují důvody k jeho udělení. Základní podmínkou pro udělení tohoto typu víza je, že existuje překážka, kterou nemůže cizinec změnit ani ovlivnit, která je na jeho vůli nezávislá (nemoc, úraz, skutečnosti mající vliv na soukromý a rodinný život, jako např. mučení, nelidské zacházení, ohrožení života v důsledku válečného konfliktu atd.) a že tato překážka trvá a reálně mu brání odcestovat. V tomto případě cizinecká policie udělí tento typ víza tomu, kdo prokáže, že překážka možnosti jeho vycestování existuje a trvá. Toto vízum trvá nejdéle po dobu 1 roku, prodloužení doby platnosti je možné pouze do doby platnosti víza. Pokud by však i po vypršení víza prokazatelně trvaly důvody, pro které bylo vízum uděleno, byl by další pobyt řešen formou povolení k dlouhodobému pobytu. Tento pobyt je možno opakovaně prodloužit za předpokladu, že bude prokázáno trvání překážky vycestování.

2) Dočasná ochrana cizinců

Institut dočasné ochrany pro cizince z určité země musí vyhlásit Rada EU. Je-li vyhlášen institut dočasné ochrany, předpokládá se příchod cizinců ze země, která byla označena Radou EU. Jde obvykle o zem, kde probíhá ozbrojený konflikt, občanská válka nebo se v ní děje stálé násilí; kterou postihla živelná pohroma; kde jsou soustavně a hromadně porušována lidská práva nebo probíhá hromadné pronásledování určitých národnostních či náboženských skupin.

Pro získání dočasné ochrany musí cizinec na hraničním přechodu ČR projevit přání podat žádost o tento právní institut. Poté je mu cizineckou policií povolen vstup na dobu podání žádosti a také určeno místo pobytu na území ČR (tzv. humanitární

středisko). Tato žádost musí být podána do 24 hodin po vstupu na území ČR a rozhoduje o ní Ministerstvo vnitra ČR. Žádost o poskytnutí dočasné ochrany mohou podat i cizinci, kteří již na území ČR pobývají, pokud nejsou azylanty, nebo jim byl poskytnut trvalý pobyt. Oprávnění k pobytu z důvodu dočasné ochrany je ukončeno uplynutím doby, která byla pro poskytování dočasné ochrany stanovena; udělením azylu; jestliže Ministerstvo vnitra ČR obdrží písemné prohlášení cizince o vzdání se dočasné ochrany; rozhodnutí Rady EU o ukončení dočasné ochrany cizinců, kteří přišli z určitého státu.

Oprávnění k pobytu s ohledem na dočasnou ochranu je cizinci odňato, případně nepřiznáno, jestliže existuje podezření, že se dotýčný cizinec dopustil válečného zločinu, zločinu proti lidskosti, zločinu proti míru, nebo je vinen činy, které jsou v rozporu s cíly OSN; že získal dočasnou ochranu na území jiného státu, nebo tam získal povolení k pobytu; nebo mu bylo uděleno povolení k trvalému pobytu. Dočasná ochrana může být cizinci odňata, když byl odsouzen za spáchání zvláště závažného trestného činu; pokud uvedl nepravdivé údaje, nebo zamlčel důležité skutečnosti; jestliže existuje důvodné podezření, že se na území jiného státu před poskytnutím dočasné ochrany dopustil vážného trestného činu.

Na cizince, který požívá dočasné ochrany, se při zaměstnávání či podnikání hledí jako na cizince s povolením k trvalému pobytu. Právě tak je tomu také při poskytování zdravotní péče. Pokud chce ten, kdo žije na území ČR z důvodu dočasné ochrany, studovat, hledí se na něj jako na občana ČR (Dluhošová, Frištenská, 2004).

3) Problematika získání občanství v České republice

Státní občanství ČR je nejzávažnějším právním titulem, garantujícím plnoprávný pobyt již ne cizince, ale občana ČR na území republiky. Nabytím občanství vstupuje fyzická osoba do státního svazku s ČR a získává všechna práva, ale i povinnosti, které s občanstvím souvisí. Tento živý, neformální a právní vztah fyzické osoby a politického společenství, kterým je v tomto případě český stát, znamená, že nabyvatel občanství se stává trvale součástí tohoto politického společenství, a to se všemi výhodami a riziky.

O udělení státního občanství ČR může požádat cizinec, který splňuje následující podmínky:

- má na území ČR ke dni podání žádosti povolen trvalý pobyt po dobu nejméně 5 let a po tuto dobu se zde převážně zdržuje
- prokáže-li, že pozbyl dosavadní státní občanství, nejde-li o osobu, která nabytím státního občanství ČR pozbude automaticky dosavadní státní občanství, bezdomovce nebo osobu s přiznaným postavením uprchlíka
- nebyl v posledních 5 letech pravomocně odsouzen pro úmyslný trestný čin, což prokazuje výpisem z Rejstříku trestů v ČR
- pohovorem před příslušnými orgány, kdy žadatel prokáže znalost českého jazyka, pokud není, nebo nebyl občanem Slovenské republiky (prokázání znalosti českého jazyka může být prominuto z důvodů hodných zvláštního zřetele, např. vážné zdravotní důvody, věk apod.)

Občanství České republiky se nabývá dnem složení státoobčanského slibu, které lze v odůvodněných případech prominout (v těchto případech nabývá fyzická osoba státní občanství ČR dnem, kdy rozhodnutí o prominutí složení státoobčanského slibu nabylo právní moci). Slib neskládají děti mladší 15 let. Žádost se podává podle místa trvalého pobytu (kde je cizinec hlášen bydlištěm) u krajského úřadu. Úřad, kde žadatel o občanství ČR podal žádost, ověří pohovorem jeho znalost českého jazyka a vyplní s ním příslušný dotazník, pak jej prostřednictvím cizinecké policie zašle se svým stanoviskem, se stanoviskem úřadu obce, kde žadatel žije, a se všemi nutnými doklady Ministerstvu vnitra ČR. Pokud je státní občanství uděleno a žadatel složí Státoobčanský slib, je mu vydána Listina o udělení státního občanství ČR.

Celá procedura vyřizování žádosti o udělení státního občanství je vyřízena do 90 dní ode dne, kdy ji obdrží Ministerstvo vnitra ČR. Za udělení státního občanství, resp. vydání listiny o udělení státního občanství, se platí správní poplatek ve výši

5.000 Kč. Ministerstvo vnitra ČR může ve zvlášť odůvodněných případech poplatek snížit na 500 Kč.

Nevyhoví-li Ministerstvo vnitra ČR žádosti o udělení státního občanství, vydá ve věci zamítavé rozhodnutí. Proti tomuto rozhodnutí lze podat do 15 dnů od jeho doručení rozklad (odvolání) ministru vnitra, a to prostřednictvím oddělení státního občanství a matrik Ministerstva vnitra ČR. Ministerstvo vnitra ČR také může přerušit správní řízení o žádosti o vydání státního občanství a stanovit lhůtu pro odstranění jejich vad. V této lhůtě pak musí být splněny zákonem předepsané podmínky pro udělení občanství ČR. Proti rozhodnutí Ministerstva vnitra ČR o přerušení správního řízení není oprávněný prostředek.

Pokud je dítě mladší 15 let zahrnuto do žádosti rodičů, nabývá občanství ČR dnem, kdy je nabývá alespoň jeden z rodičů. Bylo-li dítěti uděleno občanství ČR samostatně, nabývá je dnem převzetí Listiny o udělení státního občanství jeho zákonnými zástupci.

Český zákon o nabytí státního občanství vychází z principu jednoho občanství, v tomto případě občanství ČR. Ale ve výjimečných případech existenci dvojího občanství připouští – tato možnost je konstruována tak, že v některých případech Ministerstvo vnitra ČR nevyžaduje, aby se žadatel o udělení státního občanství prokázal, že nabytím občanství ČR pozbuje svého dosavadního občanství. Základní podmínkou je, že má na území ČR povolen trvalý pobyt, žije zde nejméně 5 let a má skutečný vztah k ČR. Dále je nutné vědět, že zákony jeho domovského státu neumožňují jeho propuštění ze státního svazku, nebo mu o tom jeho domovský stát odmítá vydat doklad, nebo jeho propuštění ze státního svazku je spojeno s příliš vysokými finančními náklady či jinými nepřijatelnými podmínkami, dále pokud je zřejmé, že jeho žádost o propuštění ze státního svazku s jeho domovským státem je spojena s nebezpečím jeho pronásledování, popř. i jeho rodiny, je pro ČR ctí přijmout jej do státního svazku, s ohledem na jeho postavení ve vědě, sportu, kultuře či s ohledem na společenský význam jeho osoby, nebo byl-li žadatel v minulosti již občanem ČR nebo Československa a toto občanství pozbyl (např. krajané v nucené emigraci).

Dvojí státní občanství se také připouští pro občany Slovenské republiky s ohledem na naši společnou státní minulost. Někteří státní občané Slovenské republiky mohou totiž nabýt státní občanství ČR pouhým prohlášením. Prohlašovatel nemusí předložit doklad o pozbytí státního občanství Slovenské republiky, tzn. že toto občanství mu i po nabytí českého občanství zůstane zachováno (Dluhošová, Frištenská, 2004).

Podmínku povoleného pětiletého trvalého pobytu v ČR lze prominout tehdy, má-li žadatel na území ČR povolen trvalý pobyt a narodil-li se na území ČR, žije-li na území ČR nepřetržitě aspoň deset let, byl-li v minulosti občanem ČR nebo Československa, byl-li osvojen státním občanem ČR, je-li manžel či manželka žadatele státním občanem ČR, je-li alespoň jeden z rodičů žadatele státním občanem ČR, je-li žadatel bezdomovcem, nebo byl-li mu udělen azyl na území ČR.

2.3 Kdo je to uprchlík

S problematikou uprchlictví a exilu se lidstvo neseťkává jen v posledních desetiletích. V různých dobách i různých částech světa se dávaly do pohybu národy a skupiny lidí, které z jejich domova vyhnala válka, násilí, pronásledování. Mezi uprchlíky se ocitlo mnoho celosvětově významných osobností kulturního, vědeckého i politického života. (Albert Einstein, Frederick Chopin, Jan Ámos Komenský, Andrej Tarkovskij, Franz Werfel ...)

Také česká historie je propojena s osudy mnoha uprchlíků - české země byly střídavě územím, kde osoby pronásledované například z náboženských důvodů mohly najít ochranu (tolerantní ovzduší rudolfínské doby), i oblastí, odkud lidé před pronásledováním prchali (doba pobělohorská). Ve dvacátém století pak měla naše země možnost setkat se s větším počtem cizích uprchlíků na svém území. Po první světové válce našla v Čechách útočiště řada běženců z Ruska, kteří by jinak zaplatili za ruskou revoluci z roku 1917 životem. Ve třicátých letech přišel další proud uprchlíků, tentokrát z druhé strany - z nacistického Německa. Tehdejší Československo se k přicházejícím běžencům postavilo poměrně vstřícně. Brzy se však samo stalo zemí, kterou lidé opouštěli ve snaze zachránit si život před nastupujícím nacismem. V zahraničí tak muselo hledat azyl i mnoho známých osobností např. Jan Werich, Jiří Voskovec, Jaroslav Ježek, František Langer.

Po druhé světové válce se komunistické Československo stalo zemí, kterou opouštělo tisíce Čechů a Slováků. Odhaduje se, že v letech 1948 až 1989 odešlo z Československa do zahraničí více než dvě stě tisíc osob a většina z nich získala v zahraničí azyl. Kromě několika velkých emigračních vln bych ráda zmínila také několik vln imigračních, které v této době probíhaly. Jsou to zejména tzv. řecké emigrační vlny. Emigrace byla způsobena občanskou válkou v Řecku v letech 1946–49. Horská území severního Řecka tehdy kontrolovala levice pod vedením Komunistické strany Řecka (KKE), a to prostřednictvím tzv. Prozatímní demokratické vlády Řecka (PDKE) a Demokratické armády Řecka (DSE). Protivníkem levice byla pravicová monarchistická vláda, podporovaná Velkou Británií a později i Spojenými státy. Vojenské oddíly DSE byly početně i technicky slabší než pravidelná řecká armáda, a byly jí proto postupně zatlačovány do hor v severozápadním Řecku. Hlad, strach a stálé nebezpečí smrti, které sužovaly civilní, ale často vojensky angažované obyvatelstvo postižených oblastí, byly příčinou rozhodnutí vystěhovat děti za hranice Řecka. Evakuaci dětí zorganizovala PDKE poté, co vlády tzv. lidově demokratických republik a Sovětského svazu projevíly ochotu postarat se o ně. Evakuace však nebyla vždy organizovaná, ale někde proběhla i spontánně a živelně (Ristović, 1998, s. 44.). Uskutečnila se i za cenu roztržení rodin (pokud už dítě neztratilo rodiče ve válce). Zvláště ve slovanských vesnicích v západní Makedonii vydávali rodiče své děti z vlastní vůle, v ostatních oblastech byli i přesvědčováni a některé děti byly možná odvedeny i proti vůli svých rodičů.

Evakuace dětí z oblastí kontrolovaných PDKE probíhala v letech 1948–49 a týkala se asi 24 tisíc dětí (resp. 28 tisíc podle jiných zdrojů). Šlo zároveň o první vlnu emigrace, která byla vlastně emigrací dětí. Vládami lidově demokratických států tak byly děti jednak zachráněny, jednak zajištěny pro politický režim (Hradečný, 1998), což mělo své důsledky v kontextu tehdy probíhající studené války. Děti z Řecka se staly nástrojem propagandy jak PDKE, tak aténské vlády a byly zataženy do politicko-ideologických bojů mezi Východem a Západem.

Druhou vlnu emigrace představovali dospělí muži a ženy. Zčásti to byli partyzáni DSE, která byla poražena v pohoří Grammos (u albánsko-řeckých hranic) v srpnu 1949 a její poslední jednotky staženy z Řecka v říjnu téhož roku. Další část emigrantů tvořili přívrženci PDKE, rodinní příslušníci členů DSE a zajatí vojáci řecké

královské armády. Mezi dospělými emigranty však mnoho evakuovaných dětí své rodiče, kteří zahynuli v bojích, už nenašlo. Celkově odešlo z Řecka do států východního bloku více než 80 tisíc osob. Do Československa jich přišlo přes 12 tisíc v letech 1948–50, v dalších letech počet imigrantů měnily tyto události: mezistátní transporty v rámci programu slučování rozdělených rodin (odešlo cca 1 300 a přišlo 1 000 osob), částečná repatriace do Řecka v roce 1954 (747 osob), příchod (cca 800) řeckých emigrantů z Maďarska v krizovém roce 1956 a reemigrace slovanských Makedonců do jugoslávské NR Makedonie v 60. letech. Mezi imigranty měly vysoký podíl děti, a tak se poté, co dospěly a založily rodiny, počet imigrantů a jejich potomků zvýšil a pohyboval se v rozmezí 13-15 tisíc osob.

Další změnu přinesl rok 1989. Československo se stalo tranzitní a postupně i cílovou zemí pro lidi, v jejichž zemi vládne nesvoboda a netolerance. Od roku 1993 do roku 2003 požádalo v České republice o azyl přes 67 000 osob. Během těchto deseti let udělila Česká republika azyl přibližně třinácti stům lidí (v roce 2003 získalo azyl 208 osob z celkového počtu 11 400 žadatelů o azyl). Skladba zemí, ze kterých žadatelé o azyl přicházejí, se průběžně mění podle vývoje situace v problematických regionech; největší skupiny žadatelů o azyl za posledních deset let přišly z Ruska (většinou z Čečenska), Ukrajiny, Afghánistánu, Moldávie a Arménie (Uprchlíkem v Česku, 2004, s. 2). Počet cizinců (včetně azylantů) ke konci roku 2006 byl 323 343. Ke konci července 2007 se tento počet zvýšil na 363 770, z toho 1 979 azylantů, 211 592 cizinců s dlouhodobým pobytem a 150 199 cizinců s trvalým pobytem (Svoboda, Tothová, 2007).

Z těchto čísel je tedy patrné, že i Česká republika je zemí, kde lidé o azyl žádají a umožňuje to především tzv. Ženevská konvence, která je klíčovým dokumentem mezinárodního práva zohledňujícím snahu o řešení problému masového uprchlictví. Je to Úmluva o právním postavení uprchlíků (tohoto názvu užívá především právní věda; obecným územ profesionálů i dobrovolníků zabývajících se problematikou uprchlíků je nepřesný, avšak akceptovatelný termín „ženevská konvence“) z roku 1951, ustanovující, jaké osoby je třeba za uprchlíky považovat, a jaké minimální právní standardy vůči nim mají signatářské státy uplatňovat (Kuric, 1997).

Proklamativně vychází z článku 14 Všeobecné deklarace lidských práv, ustanovujícího, že „každý má právo vyhledat si v jiné zemi útočiště před pronásledováním a požívat tam azyl.“ Tím, že konvence tento článek rozvádí a specifikuje ono pronásledování, vytváří definici uprchlíka de iure: uprchlíkem je buď osoba, která za něj již byla považována podle dohod předcházejících ženevské konvenci (jednalo se o předválečné dohody definující uprchlíka s nacionálním či teritoriálním omezením), anebo se nachází mimo svou zemi původu, či zemi svého posledního trvalého pobytu v důsledku oprávněné obavy před pronásledováním z důvodů rasových, náboženských či národnostních, z důvodu příslušnosti k určité sociální skupině, nebo pro své politické přesvědčení. V textu původní Úmluvy z roku 1951 bylo stanoveno rovněž časové omezení definice, které bylo posléze odstraněno newyorským protokolem z roku 1967. Dále je podle Ženevské konvence uprchlíkem ten, kdo má opodstatněný strach z pronásledování z důvodů rasových, náboženských, národnostních, z důvodů příslušnosti k určité sociální skupině či skupině s určitým politickým názorem; nalézá se mimo zemi, jejímž je občanem nebo v níž běžně pobývá a nemůže či nechce se vrátit domů kvůli obavě z pronásledování (Kuric, 1997).

Československo přistoupilo k Ženevské konvenci až roku 1990. Tento rok je také jakýmsi „rokem jedna“ moderní československé a následně české imigrační a integrační politiky, respektive začátkem potýkání se s tímto stále žhavějším fenoménem současného světa. Podíváme-li se na situaci uprchlíků v celosvětovém kontextu, vidíme, že v hlavních azylových zemích světa žádá každoročně o azyl asi půl miliónu lidí. V poslední době jsme byli svědky mírného poklesu počtu azylových žádostí v průmyslových zemích světa (ze 627 tisíc v roce 2001 se počet žadatelů o azyl v roce 2003 snížil na 471 tisíc). Skladba uprchlíků je v různých regionech jiná a mění se podle vývoje mezinárodní situace. V Evropě v roce 2001 byl zemí původu největšího počtu uprchlíků Afghánistán, v roce 2002 Irák a v roce 2003 pak Ruská federace (konkrétně Čečensko). Do neevropských azylových zemí (tj. většinou do Kanady a USA) přichází nejvíce žadatelů o azyl z Asie a Latinské Ameriky.

Pomoc a ochranu běžencům na celém světě poskytuje Úřad Vysokého komisaře Organizace spojených národů pro uprchlíky (UNHCR). Hlavním cílem UNHCR je podporovat úsilí o vybudování pevného a dobře fungujícího azylového

systému umožňujícího posoudit azylové žádosti v souladu s mezinárodními standardy. Kancelář UNHCR v Praze byla otevřena v roce 1992 v souvislosti s přistoupením České republiky k Úmluvě OSN o uprchlících z roku 1951 (Uprchlíkem v Česku, 2004).

2.4 Vývoj azylové politiky České republiky po roce 1989

Za červenec 1990 byl do statistik zaznamenán první a jediný uprchlík, který se přišel ucházet o ochranu do Československa. S příchodem dalších uprchlíků se v Československu a posléze v České republice začala vytvářet azylová politika. Jedná se o politiku, která:

- a) jako každá jiná politika balancuje mezi odlišnými zájmy různých aktérů,
- b) se snaží oddělit „nucenou“ migraci z důvodů perzekuce a jiných důvodů od migrace „dobrovolné“ a
- c) usiluje o sladění s vývojem v Evropské unii a jejích členských státech (Uprchlíkem v Česku, 2004).

Zvládnutí příchodu uprchlíků vyžadovalo přípravu institucí, které by byly schopny administrativně vyřídit azylovou proceduru a také vznik zařízení, kde by mohli žadatelé o azyl pobývat do vyřízení žádosti. Základ azylu byl v Československu položen schválením prvního uprchlického zákona v roce 1990 (zák. č. 498/1990 Sb.) a v následujícím roce ratifikováním Úmluvy o postavení uprchlíků OSN z roku 1951. Z hlediska „socializace“ českých úředníků v oblasti azylu a tlaku na dodržování mezinárodních standardů ochrany práv uprchlíků sehrál v devadesátých letech důležitou roli již zmiňovaný Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR).

Od prvního uprchlického zákona v roce 1990 došlo k výrazným změnám v legislativě týkající se uprchlíků a migrantů přicházejících do ČR. Postupně došlo částečně k restrikci práv žadatelů o azyl. To odpovídá domácím tlakům a celoevropskému trendu. Dochází totiž k jakémusi závodu mezi zeměmi o to, která z nich zavede jako první určité opatření, jež omezí počet žadatelů o azyl a také délku jejich pobytu v zemi. Mezi restriktivními nástroji je možné uvést sankcionování přepravců uprchlíků a zavedení konceptů bezpečné země původu a bezpečné třetí

země. Tyto nástroje byly v ČR zavedeny zákonem z roku 1999, který měl harmonizovat české a evropské právo (zákon č. 325/1999 Sb.). Na druhé straně se však kromě restriktivních nástrojů objevily nové možnosti pro lidi, kteří by za stávajících okolností neměli nárok na azyl. Byl znovu zaveden azyl z humanitárních důvodů, vytvořil se institut strpění pobytu a také dočasné útočiště (zákon o pobytu cizinců). Žadatelům o azyl bylo také umožněno legálně pracovat. Této možnosti využilo značné množství „ekonomických migrantů“ z Ukrajiny, Moldávie a jiných zemí k legalizaci pobytu a práce v České republice, kteří tak chtěli obejít restriktivní zákon o pobytu cizinců (Uprchlíkem v Česku, 2004).

V roce 2001, kdy byl zaznamenán rekordní počet žadatelů o azyl, se Česká republika nacházela na devátém místě v Evropě v absolutních počtech žadatelů o azyl. V návaznosti na to následovala další legislativní změna (zákon č. 2/2002 Sb.). Tato novela je ilustrativní, co se týče dopadu legislativní změny na počet žádostí o azyl. Přestože je vztah mezi jednotlivými nástroji azylové a migrační politiky a jejími důsledky komplikovaný, v roce 2002 se projevily restriktivní změny, když došlo ke znatelnému snížení počtu žadatelů o azyl (na druhé straně je třeba zmínit, že v této době také přestali hromadně přicházet lidé z Afghánistánu a Kosova). Bylo znemožněno legálně pracovat do jednoho roku od podání žádosti o azyl a také byla omezena finanční podpora lidem, kteří se rozhodli žít samostatně mimo uprchlické zařízení.

Pokud bychom vzali jako hledisko počet žadatelů o azyl, zdálo by se, že se Česká republika stala relativně důležitou zemí z hlediska azylu v Evropě. Na druhé straně je však nutné zmínit nízký absolutní i relativní počet lidí, kteří azyl ve skutečnosti získají. V roce 2001 to bylo 83 osob z 18 094 žadatelů. Nízký počet udělených azylů se dá částečně vysvětlit tím, že Česká republika byla uprchlíky vnímána spíše jako tranzitní země a také tím, že je azyl využíván některými ekonomickými migranty. Počet žadatelů o azyl, kteří nečekají na konečné rozhodnutí v azylové proceduře a republiku opustí dříve, je stále vysoký. I tak je však procento uznaných uprchlíků nízké. V roce 2001 bylo v České republice byla míra udělení azylu 0,5 % (počet udělených azylů na základě Úmluvy o právním postavení uprchlíka z roku 1951 z celkového počtu rozhodnutí), zatímco v Polsku to bylo 5,8 %, v Německu 15,9 % a v Rakousku dokonce 25,5 % (Uprchlíkem v Česku, 2004).

2.5 Azylové řízení v České republice

2.5.1 Průběh správního řízení o udělení mezinárodní ochrany

Zahájení správního řízení se odvíjí od prohlášení cizince, ze kterého je patrný úmysl požádat o udělení mezinárodní ochrany. Takové prohlášení lze učinit pouze na území České republiky písemně nebo ústně do protokolu. Prohlášení lze učinit na hraničním přechodu, v přijímacím středisku, na odboru cizinecké a pohraniční policie za předpokladu, že se cizinec dostavil dobrovolně, v zařízení pro zajištění cizinců, ve zdravotnickém zařízení v průběhu hospitalizace nebo ve vězení. Cizinec má povinnost dostavit se do 24 hodin od prohlášení do přijímacího střediska, kde podá žádost o mezinárodní ochranu. Výjimkou jsou pouze situace, kdy se z objektivních důvodů dostavit nemůže (hospitalizace, vězení); v těchto případech navštíví cizince pracovník Ministerstva vnitra České republiky a sepíše s ním žádost o mezinárodní ochranu v místě jeho aktuálního pobytu. V přijímacím středisku provede policie s cizincem identifikační úkony. Další povinností cizince je pak odevzdání svého cestovního dokladu, nechat si sejmout otisky prstů a pořízení obrazového záznamu. V přijímacím středisku proběhne též zdravotní prohlídka cizince.

V žádosti o mezinárodní ochranu, jejíž přesné znění je obsaženo v příloze zákona o azylu, ministerstvo vnitra zjišťuje důvody, které jej vedly k odchodu ze země. Také jsou samozřejmě zjišťovány faktografické údaje o cizinci, případně o jeho rodině. Celé řízení je vedeno v mateřském jazyce žadatele nebo s jeho souhlasem v jazyce, ve kterém je schopen se dorozumět. Tlumočnický je hrazen ze státních prostředků. Po provedení všech nezbytných úkonů je žadatel o mezinárodní ochranu přemístěn do pobytového střediska, kde vyčkává rozhodnutí v prvním stupni. V průběhu této doby je s žadatelem proveden pohovor, který má konkrétněji objasnit důvody, jež byly uvedeny v žádosti o mezinárodní ochranu. Tento pohovor patří k nejdůležitějším úkonům azylové procedury, neboť dává žadateli o mezinárodní ochranu dostatečný prostor sdělit své problémy a popsat situaci v zemi původu. Ministerstvo vydá do devadesáti dnů ode dne zahájení řízení rozhodnutí ve věci. Není-li možno, vzhledem k povaze věci rozhodnout v této lhůtě, může ji ministerstvo přiměřeně prodloužit. O prodloužení lhůty účastníka řízení neprodleně písemně vyrozumí.

Rozhodnutí nabývá právní moci dnem doručení žadateli. V tento den Cizinecká policie vystaví cizinci výjezdní příkaz. Proti pravomocnému rozhodnutí ministerstva vnitra je možno podat žalobu ke krajskému soudu místně příslušnému podle místa hlášeného pobytu cizince v době podání žaloby. Žalobu lze podat ve lhůtě 15 či 7 dní (ve vyjmenovaných případech) a má odkladný účinek. Pouze v případě zastavení řízení o udělení azylu dle § 25 zákona o azylu a žaloby proti rozhodnutí dle § 16 odst. 1 písm. e) a f) zákona o azylu není zákonem přiznán odkladný účinek. Po dobu řízení o žalobě proti rozhodnutí ministerstva vnitra je cizinec v postavení žadatele o mezinárodní ochranu, v době mezi nabytím právní moci správního rozhodnutí a podáním žaloby je v režimu zákona o pobytu cizinců. Z hlediska poskytování zdravotní péče, ubytování, stravování a nezbytných hygienických potřeb se na cizince v uvedené době hledí jako na žadatele o mezinárodní ochranu, pokud má žaloba odkladný účinek. Novela dále nově upravuje poskytování zdravotní péče žadatelům o mezinárodní ochranu. Poskytování této péče spadá do systému veřejného zdravotního pojištění.

V případě, že je žaloba zamítnuta má cizinec právo podat kasační stížnost k Nejvyššímu správnímu soudu v Brně. Novela zákona o azylu č. 350/2005 Sb. odstranila požadavek na návrh na odkladný účinek a přiznává každé podané kasační stížnosti odkladný účinek již přímo ze zákona. Cizinec nemůže podat, až na zákonem stanovené výjimky, opakovanou žádost o udělení mezinárodní ochrany v době kratší než dva roky od pravomocného ukončení předchozího řízení. Pokud cizinec projeví úmysl podat opakovanou žádost v době kratší než dva roky, je i tento úmysl přezkoumán, avšak ministerstvo může tuto lhůtu prominout pouze v případě hodném zvláštního zřetele.

Novinkou zavedenou novelou zákona o azylu č. 57/2005 Sb. je dle § 10a nepřipustnost žádosti o udělení mezinárodní ochrany. Tato žádost je nepřipustná, byla-li podána občanem Evropské unie, který nesplňuje podmínky stanovené právem Evropských společenství, nebo je-li k posuzování žádosti o udělení mezinárodní ochrany příslušný jiný členský stát Evropské unie (viz. níže v kapitole Dublinský systém).

V případě, kdy je zřejmé, že žádost o mezinárodní ochranu je neodůvodněná, provádí se tzv. zrychlené řízení. Musí tedy být rozhodnuto nejpozději do 30 dnů ode

dne zahájení řízení o udělení mezinárodní ochrany. Zjevně nedůvodné žádosti jsou ty, v nichž žadatel například uvádí pouze ekonomické důvody, bez vážného důvodu uvádí nesprávné údaje o své totožnosti nebo státním občanství nebo tyto údaje odmítá uvést, žádá o udělení mezinárodní ochrany pouze proto, aby unikl situaci všeobecné nouze, v opakovaně podané žádosti o udělení mezinárodní ochrany uvede skutečnosti v zásadě shodné či obdobné jako v žádosti předchozí, anebo uvede skutečnosti jiné, které mu však byly či musely být známé již při podání předchozí žádosti o udělení mezinárodní ochrany, přichází ze státu, který Česká republika považuje za třetí bezpečnou zemi nebo bezpečnou zemi původu, uvádí skutečnosti zjevně nevěrohodné, mohl nalézt účinnou ochranu v jiné části státu, jehož státní občanství má, (alternativa vnitřního útěku), s cílem ztížit zjištění skutečného stavu věci zničil, poškodil nebo zatajil svůj cestovní doklad či jinou důležitou listinu, anebo s tímto cílem předložil padělaný nebo pozměněný cestovní doklad či jinou důležitou listinu, nebo podal žádost o udělení mezinárodní ochrany s cílem vyhnout se hrozícímu vyhoštění nebo vydání k trestnímu stíhání do ciziny, ačkoliv mohl požádat o udělení mezinárodní ochrany dříve.

Řízení o udělení mezinárodní ochrany může být ukončeno buď rozhodnutím ve věci, nebo také zastavením řízení. Ministerstvo řízení zastaví, pokud například žadatel o udělení mezinárodní ochrany vzal žádost o udělení mezinárodní ochrany zpět, dále pokud se žadatel o udělení mezinárodní ochrany opakovaně nedostavuje k pohovoru (bez vážného důvodu), nebo záměrně neposkytuje informace nezbytné pro spolehlivé zjištění skutečného stavu věci a na základě dosud zjištěných skutečností nelze rozhodnout, nebo když žadatel o udělení mezinárodní ochrany v průběhu řízení neoprávněně vstoupil na území jiného státu, nebo se o neoprávněný vstup na území jiného státu pokusil. Řízení se zastavuje i v případě tzv. nepřijatelných žádostí².

² „Průběh správního řízení o udělení mezinárodní ochrany“, Ministerstvo vnitra ČR, odbor azylové a migrační politiky, <http://www.mvcr.cz/azyl/azyl.html#rizeni>

2.5.2 Pobyt cizince v azylových zařízeních

V zákoně o azylu jsou zmiňována tzv. azylová zařízení. Těmi se rozumí přijímací střediska, pobytová střediska a integrační azylová střediska. Rozlišení azylových zařízení pak spočívá v účelu, který jednotlivá střediska naplňují. Zřizovatelem všech těchto zařízení je ministerstvo vnitra. Zákon však také upravuje možnost, aby pobytová a integrační azylová střediska provozovala namísto ministerstva právnická osoba v rozsahu pověření uděleného ministerstvem a za úplatu. Novou právní úpravou došlo dále ke změně pojetí pobytu žadatele v uprchlických táborech, resp. střediscích. Zatímco dříve byla zákonem stanovena povinnost žadatele pobývat v uprchlickém táboře, současná právní úprava zakotvuje pouze právo žadatele využívat tato zařízení. Žadatel je povinen pobývat v přijímacím středisku po určitou zákonem stanovenou dobu (za účelem provedení identifikačních úkonů, lékařského vyšetření apod.) Na případné porušení povinnosti pobývat v přijímacím středisku je pak nahlíženo jako na přestupek.

Přijímací střediska se nacházejí:

- v obci Vyšší Lhoty (č.p. 234, 739 06 Vyšší Lhoty, tel.: 558 692 090)
- na letišti Praha - Ruzyně

Následně je žadatel přemístěn do tzv. pobytového střediska. Toto středisko slouží k ubytování žadatele o udělení mezinárodní ochrany do doby nabytí právní moci rozhodnutí o azylu. Žadatel o udělení mezinárodní ochrany má v azylovém zařízení, v němž je hlášen k pobytu, právo na bezplatné poskytování ubytování, stravy, jiných služeb a kapesné za podmínky, že umožnil úkony nezbytné ke zjištění jeho finančních a majetkových poměrů a tyto poměry jsou takové, že od něj není možno spravedlivě žádat ani částečnou úhradu těchto služeb (ubytování, strava apod.)

Pobytová střediska se nacházejí v obcích:

- Zastávka u Brna (Havířská 514, P.O.Box 14, 664 84 Zastávka u Brna, tel. 546 411 087)

- Bělá pod Bezdězem - Jezová (č.p. 1501, 294 21 Bělá pod Bezdězem, tel. 326 701 593)
- Kostelec nad Orlicí (Rudé armády 1000, 517 41 Kostelec nad Orlicí, tel. 494 323 803)
- Havířov (735 64 Havířov - Dolní Suchá, tel. 596 886 001)
- Zbýšov u Rosic (Pamír - Padělky 381, 664 11 Zbýšov u Rosic, tel. 546 430 420)
- Stráž pod Ralskem (Máchova 4, 471 27 Stráž pod Ralskem, tel. 487 851 624)³

Jedná se o zařízení, které se blíží popisu totální instituce, jak ji formuloval Erving Goffman v slavné knize *Asylums*. Goffman definuje totální instituci jako „místo pobytu a práce, kde je velký počet umístěných jedinců na delší dobu odříznut od širší společnosti, společně veden a uzavřen a kde je oficiálně řízen jejich veškerý život“ (Goffman, 1968, s. 11).

Lidé v urbanizované společnosti mají tendenci vykonávat každodenní činnosti jako spát, jíst a bavit se na oddělených místech a většinou jsou během dne v kontaktu s různými sociálními skupinami. Pobytové středisko působí jako totální instituce tím, že jsou tyto činnosti soustředěny na jedno místo a okolo jsou pořád titíž lidé. Pobytová zařízení poskytují žadatelům o azyl vše, co je potřebné k životu, a to téměř ve stejném rozsahu, ať už je přístup k životu jedince aktivní nebo pasivní. Také absence produkce dělá z pobytových zařízení totální instituci. Vše je zde totiž soustředěno na provoz samotné instituce. Žadatele o azyl, kteří pobytové středisko využívají, lze rozdělit do tří skupin:

³ „Pobyt cizince v azylových zařízeních“, Ministerstvo vnitra ČR, odbor Azylové a migrační politiky, <http://www.mvcr.cz/azyl/azyl.html#rizeni>, staženo 2/2008

První skupina jej využívá jako zastávku na cestě ze země původu do jiných států Evropské unie. Tato skupina se na těchto místech zdržuje krátce, Česká republika je pro ni zemí tranzitní a nebuduje si zde k žádným místům nebo institucím hlubší vztah. Azylovou procedurou pak tato skupina legalizuje svůj pobyt na území České republiky a to jí poskytuje čas k přípravě další cesty.

Druhá skupina využívá pobytové středisko jako zázemí pro výdělečné aktivity na území České republiky. Tato skupina pobývá na území České republiky delší dobu, vytváří si zde k různým místům citová pouta, získává kontakty s místním obyvatelstvem, proniká do místních sociálních struktur a někdy má i zájem zůstat v České republice natrvalo. Jádrem této skupiny jsou však lidé, kteří přijeli pouze za výdělkem a následně se vracejí do země původu. Azylová procedura je pro ně legalizací pobytu.

Třetí skupina je tvořena uprchlíky, kteří vyhovují konvenci z roku 1951. Jejich pohnutky, proč požádali o azyl právě v České republice, jsou různorodé, ale velmi často zde hraje roli otázka přístupu do České republiky ze země původu (malé překážky tomu, aby se žadatel o azyl do země dostal), sociální kontakty, které zde žadatel měl (známí, příbuzní atd.) a představa přiměřených životních podmínek v demokratickém státu. Skupina si vytváří pouta k místu pobytu a sociální kontakty s perspektivou do budoucna. Azylová procedura pro tyto žadatele znamená příslib nového života v České republice a legalizaci pobytu v zemi, kde s větší nebo menší pravděpodobností hodlají zůstat (Uherek, 2002).

Hranice mezi těmito skupinami jsou samozřejmě prostupné. Lidé z třetí skupiny tak mohou přecházet do první nebo druhé skupiny a naopak. Velikost všech tří skupin se odhaduje poměrně obtížně, ale zdá se, že třetí skupina je v současné době početně nejslabší a skupina druhá byla na konci roku 2001 početně nejsilnější a nyní s novelou zákona oslabuje. Azylanté se rekrutují ze třetí skupiny, neboť žadatelé o azyl z první skupiny nečekají na výsledek azylového řízení a žadatelé z druhé skupiny téměř nikdy nevyhovují podmínkám pro udělení azylu. Žadatel má také možnost pobytové středisko za splnění určitých podmínek opustit, popř. pobývat v soukromí (to pouze pokud ministerstvo na základě informací policie odchod na soukromou adresu povolí). Pokud je účastník řízení hlášen k pobytu mimo pobytové

středisko, lze mu za určitých podmínek poskytnout finanční příspěvek, který se vyplácí v době trvání maximálně tři měsíců a který je určen k překonání problémů v prvních měsících pobytu mimo azylové zařízení.

Chování výše uvedených skupin je odlišné. Zatímco jedinci z první skupiny jsou soustředěni jen na sebe a svoji skupinu, druhá hledá pracovní příležitost. Ze třetí skupiny pak jsou často účastníci výukových kursů a lidé, kteří se snaží pochopit společenské dění v České republice a načerpat o tomto státě co nejvíce informací. Přesto je i v této skupině celá řada lidí, pro které je málokterá činnost smysluplná. Jediný jasně definovaný smysl pobytu v této totální instituci je čekání na klíčový okamžik, kdy se rozhodne o dalším osudu žadatele. Pro někoho je tímto klíčovým okamžikem přechod hranic do jiného státu Evropské unie, pro jiného rozhodnutí azylového řízení. Vzhledem k tomu, že další vývoj vlastního životního osudu je pro mnoho žadatelů o azyl nejistý, podvazuje to jejich vlastní aktivitu. Přestože je pro žadatele připravována celá řada sociálních programů, ne vždy jsou tyto možnosti využívány a to včetně jazykových kurzů. Žadatelé také často nevědí, jaký jazyk má v daném okamžiku smysl se učit, a to nevědí dokonce i ti žadatelé, kteří se rozhodli setrvat až do skončení řízení o udělení azylu

Jinak řečeno, jediná činnost, která má smysl, je jíst, spát a čekat. Pobytová střediska jsou však kolektivními zařízeními a dlouhodobý pobyt v nich je psychicky náročný a to zejména pro osoby, které jsou zvyklé žít v rodinném prostředí. Není zde možnost ubytování jednotlivě, ale po dvou či třech, s dalšími lidmi, které před tím nikdy neviděli. Při jejich ubytování se respektuje etnický původ, aby se byli schopni mezi sebou bez problémů dohodnout (Uherek, 2002, s.12). Rodiny sice získávají vlastní pokoj, ale jednotlivci i rodiny jsou neustále vystaveni jevu, který Goffman nazývá „interpersonal contamination“ (Goffman,1968) – téměř veškeré věci, které žadatele o azyl obklopují, jsou používány ještě někým jiným a po někom jiném. I on sám jako by se tak stával součástí instituce. Ta mu sice pomáhá se začleněním do společnosti, také ho ale svazuje a zbavuje odpovědnosti za vlastní život.

Dalším úskalím je nedostatek podnětů a stav nečinnosti, který může snadno vyústit v nostalgické chování. Jedná se o jev, kterému se málokterý migrant bezezbytku vyhne. Charles Zwingmann ukazuje, že nostalgické chování není pouhou

reakcí na prostorové oddělení od některých referenčních objektů, ale že souvisí s celkovou orientací osobnosti ve vztahu k času. Za normálních okolností by člověk měl nacházet uspokojení v celém spektru psycho-temporálních aktivit. To znamená v projekci (do budoucnosti), v participaci (v přítomnosti) i v retrojekci (do minulosti). Přebujelá retrojekce, „tj. nostalgická reakce nastává tehdy, když existence v přítomnosti (realitě) je nepříjemná nebo bolestná a/nebo projekce nenabízí odpovídající uspokojení, protože nějaká překážka (skutečná nebo smyšlená) blokuje postup k cíli“ (Zwingmann, 1973, s. 22).

Důležité je tak vytvářet takové prostředí, v němž žadatel o azyl (stejně jako azylant) neztrácí vyhlídky do budoucnosti, které si buduje přítomným chováním. Zejména žadatelé o azyl, kteří patří ke třetí jmenované skupině a pro něž se Česká republika stane s největší pravděpodobností cílovou zemí, se snaží najít pozitivní vztah v daném prostoru ke společnosti jako takové i ke všem jejím složkám. Snaží se také nejen najít práci za každou cenu, ale především jakési pozitivní uplatnění. Po prostorovém přemístění hledají v cílové zemi stabilizaci. Stabilizace však přichází až po několika letech.

2.5.3 Informace o zemích původu

Jako jeden z podkladů pro vydání rozhodnutí o žádosti o mezinárodní ochranu slouží Informace o zemích původu (IOZP). Tyto informace poskytují obecný popis situace v dané zemi původu v oblasti dodržování lidských práv a politických a občanských práv a svobod. IOZP také umožňují ověření specifických skutečností, které jednotliví žadatelé o mezinárodní ochranu uvádějí, což je nezbytné pro posouzení všech relevantních skutečností podle zákona o azylu.

Informace o zemích původu pro azylové řízení v České republice jsou čerpány z mnoha informačních zdrojů, a to jak domácích, tak i zahraničních, vládních, nevládních, akademických, či mezinárodních, přičemž je důležitá především jejich objektivita a nestrannost. Získané informace jsou pak vždy prověřovány z více zdrojů a to různých typů (domácí x zahraniční, vládní x nevládní x mezinárodní). Ve velké míře se jedná o zdroje veřejně přístupné na internetu, dostupné zejména přes databáze ECOINET Rakouského centra pro výzkum a dokumentaci v oblasti zemí původu a azylu (ACCORD) a REFWORLD Úřadu Vysokého komisaře OSN pro

uprchlíky (UNHCR). Další informace jsou získávány od různých státních orgánů ČR, zejména Ministerstva zahraničních věcí ČR, dále v rámci spolupráce s partnerskými úřady a organizacemi v zahraničí a na jednáních v orgánech Evropské unie.

Jedněmi z nejčastěji používaných zdrojů, které popisují otázky dodržování lidských práv a politických a občanských práv a svobod patří například výroční zprávy Ministerstva zahraničních věcí USA o dodržování lidských práv a o svobodě vyznání; příručky o zemích Ministerstva vnitra Velké Británie; dokumenty Organizace spojených národů, zejména Úřadu Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky, Amnesty International a Human Rights Watch. Hojně jsou také využívány informace z domácího i zahraničního tisku, televize a internetového zpravodajství (BBC, CNN) či různých odborných periodik⁴.

2.5.4. Azylová zařízení

Za řízení o udělení nebo odnětí mezinárodní ochrany odpovídá Oddělení azylového řízení, a to jako orgán prvního stupně. Provádí především výkon správních činností, respektive posuzuje skutečnosti uvedené v žádosti o udělení mezinárodní ochrany v souladu s příslušnými právními normami.

Oddělení azylového řízení - pracoviště Praha řídí pracoviště v azylových zařízeních:

- pracoviště Vyšní Lhoty (739 06 Vyšní Lhoty)
- pracoviště Zastávka u Brna (Havířská 514, 664 84 Brno-venkov)
- pracoviště Bělá pod Bezdězem - Jezová (č.p. 1501, 294 21 Bělá pod Bezdězem)
- pracoviště Kostelec nad Orlicí (Rudé armády 1000, 517 41 Kostelec nad Orlicí)
- pracoviště Havířov (735 64 Havířov - Dolní Suchá)
- pracoviště na letišti Praha - Ruzyně
- pracoviště Balková (Žihle, 331 65 Plzeň - sever)

⁴ „Informace o zemích původu“, Ministerstvo vnitra ČR, odbor Azylové a migrační politiky, <http://www.mvcr.cz/azyl/azyl.html#puvod>, staženo 2/2008

- pracoviště Frýdek - Místek
- pracoviště Poštovná ⁵

2.5.5 Dublinský systém

Dublinský systém je označení používané pro mechanismus, kterým je určován stát odpovědný za posouzení žádosti o azyl (mezinárodní ochranu) podané na území členských států Evropské unie (EU) státním příslušníkem třetího státu. Tvoří jej objektivní kritéria pro určení odpovědného státu a praktická pravidla pro uplatnění této odpovědnosti. Tento systém byl poprvé zakotven v Úmluvě o určení státu odpovědného za posouzení žádosti o azyl podané státním příslušníkem třetího státu na území členských států Evropské unie přijatou v Dublinu dne 15.6.1990 (Dublinská úmluva-Dublin I).

Dublinská úmluva (Dublin I) vstoupila v platnost 1.9.1997, v současnosti je již, až na jednu výjimku v aplikaci, nahrazena Nařízením Rady (ES) č. 343/2003, stanovujícím různé mechanismy a kritéria pro určení státu odpovědného za posouzení žádosti o azyl podané v jednom z členských států Evropské unie (Toto Nařízení bývá označováno jako Dublin II). Rozdíl mezi Dublínem I a II je však minimální. V podstatě jde o to, že Dublin II reaguje na některé problémy, které se objevily v souvislosti s aplikací Dublin I - např. okruh rodinných příslušníků, zavedení nového kritéria - tranzitní zóna mezinárodního letiště, jiné lhůty. Obě úpravy ale v zásadě fungují na stejných principech, čili Dublin I není zcela nahrazen Dublínem II pouze z důvodu specifického postavení Dánska v EU. To znamená, že mezi všemi členskými státy EU a Dánskem (po 1.5.2004 včetně ČR) je nadále uplatňována Dublinská úmluva (Dublin I). Ve všech ostatních případech se uplatňuje Nařízení 343/2003 (Dublin II).

Princip zmíněných právních úprav je ten, že pouze jediný členský stát, určený podle stanovených objektivních kritérií, je odpovědný za posouzení žádosti o udělení azylu podané na území členských států Evropské unie. Pro žadatele o azyl to

⁵ „Azylová zařízení“, Ministerstvo vnitra ČR, odbor azylové a migrační politiky, <http://www.mvcr.cz/azyl/azyl.html#zarizeni>, staženo 2/2008)

fakticky znamená, že pouze v jednom členském státě má právo na meritorní posouzení žádosti o azyl (tzv. once-chance-only princip). Cílem takto stanoveného přístupu je spravedlivé rozložení finančního břemene, které je spojeno s řízením o udělení azylu a následnou integrací azylantů či vycestování neúspěšných žadatelů o azyl a zabránit druhotnému nekontrolovatelnému pohybu žadatelů o udělení azylu po území členských států, a tím vzniku negativních jevů, především tzv. „asylum shopping“, tj. situace, kdy se současným či postupným podáváním žádostí o udělení azylu ve více členských státech žadatelé pokoušejí získat azyl. Dále pak jevu v odborné terminologii známému pod názvem „refugee in orbit“, kdy naopak žádný stát díky aplikaci institutu třetí bezpečné země neuznává svou příslušnost k meritornímu posouzení podané žádosti o azyl, přičemž žadatel tímto nabývá právní nejistoty, protože neví, zda vůbec a jakým členským státem bude ve věci jeho žádosti o udělení azylu rozhodnuto. Z takto nastaveného systému členskému státu plyne povinnost meritorně posoudit (prozkoumat důvody žádosti) žádosti o udělení azylu a v případě jejího zamítnutí přijmout taková opatření, aby neúspěšný žadatel o udělení azylu opustil území členských států. Sankcí za nesplnění výše uvedeného je na základě žádosti jiného členského státu povinnost vzít žadatele zpět. Hlavním přínosem tohoto systému má být snížení celkových finančních nákladů, vynakládaných jednotlivými členskými státy v souvislosti s azylovým řízením.

Pro usnadnění aplikace Dublinské úmluvy a Nařízení Rady (EU) č. 343/2003 byl vytvořen systém porovnávání otisků EURODAC. Právním základem pro vytvoření systému EURODAC je Nařízení Rady (EU) č. 2725/2000 ze dne 11.12.2000 o zřízení systému EURODAC, které je pro členské státy přímo závazné. Celý systém je založen na povinném snímání otisků prstů žadatelů o udělení azylu v členských státech a cizinců nelegálně překračujících vnější hranici EU. Tato data (spolu s některými popisnými údaji) jsou v Ústřední databázi uchovávána 10, resp. 2 roky. Třetí dobrovolnou kategorií daktyloskopovaných osob tvoří cizinci zadrženi až při nelegálním pobytu na území členského státu (data v tomto případě nejsou v Ústřední databázi uchovávána). Za účelem provádění Nařízení Rady (EU) č. 343/2003 bylo

ještě vydáno Nařízení Komise (EU) č. 1560/2003, stanovující podrobná pravidla pro aplikaci na Nařízení Rady (EU) č. 343/2003⁶

⁶ „Dublinský systém“, Ministerstvo vnitra ČR, odbor azylové a migrační politiky, <http://www.mvcr.cz/azyl/azyl.html#dublin>, staženo 2/2008

3. POSTAVENÍ AZYLANTŮ V ČESKÉ REPUBLICE

3.1 Práva, povinnosti a postavení azylantů

Zjednodušeně se dá říci, že azylanti požívají stejných práv jako čeští občané, mají přístup k sociálnímu systému, na trh práce, ke vzdělávání, zdravotnictví apod., avšak v každé z těchto oblastí se zároveň potýkají s řadou omezení českým občanům většinou neznámým. Kromě faktu, že azylanti nemohou volit a nemohou být voleni (na žádné úrovni) do zastupitelských sborů, nemohou sloužit v ozbrojených složkách či zastávat funkce ve veřejné správě, mají v mnoha případech také omezený přístup k některým částem sociálního systému (např. důchodové zabezpečení), protože nemohou vykázat odpracovaná léta v zemi původu. Jen s velkými obtížemi si zde mohou ověřit své vzdělání a ucházet se tak o pracovní pozice odpovídající jejich kvalifikaci. Často ovšem čelí též nedůvěře, důsledkům plynoucím z neznalosti jejich práv a povinností ze strany úřadů, zaměstnavatelů a jiných institucí či přímo diskriminačnímu jednání jen proto, že jsou cizinci. Značným a mnohdy zásadním limitem je pak nedostatečná znalost českého jazyka.

Jsou však i jiná omezení, někdy způsobená nějakou „nedokonalostí“ v zákoně, jindy pravidlem, jež sice nemá opodstatnění, ale zneprůjemňuje život a integraci do společnosti jako takovou. Jedná se o faktory, které ovlivňují postavení azylantů a jejich vnímání sebe sama i vnímání ze strany jejich českých sousedů. Ty se pak kombinují s většinou absentujícími sociálními sítěmi i celkovou sociální situací azylantů. Poradenství, osobní asistence, výuka českého jazyka a samozřejmě i dobrovolnické aktivity se pak snaží tyto faktory maximálně eliminovat a poskytovat azylantům naopak širší prostor k osobnímu uplatnění a k integraci do společnosti.

3.2 Výchozí podmínky integrace azylantů

Integrace azylanta, to znamená jeho začleňování do společnosti, která jej obklopuje, úzce souvisí s vyvazováním se z institucionálních vazeb vytvořených pro žadatele o azyl a jejich nahrazováním vazbami novými. Současně by mělo v procesu integrace docházet i k obnovování takových přístupů k realitě, které během azylové procedury azylant nepotřeboval, nebo mu byly nedostupné (Uherek, 2002, s.17).

Po udělení azylu je azylantovi vystaven průkaz k povolení pobytu a azylant tím opouští pobytové středisko pro žadatele o azyl. V případě, že nemá možnost samostatného privátního bydlení, podepisuje smlouvu s azylovým integračním střediskem, kde je mu nabídnuto ubytování.

Integrační azylové středisko podle § 80, odst. 3, zákona č. 325/1999Sb. o azylu provozuje Ministerstvo vnitra nebo právnická osoba v rozsahu pověření uděleného ministerstvem za úplatu a podle odst. 3 § 79 téhož zákona slouží k přechodnému ubytování cizinců, kterým byl udělen azyl. V současné době se integrační azylová střediska nacházejí v Zastávce u Brna, v Hoštce, v Ústí nad Labem–Předlicích a v Jaroměři.

V integračním azylovém středisku dostává azylant k užívání byt nebo pokoj a hospodaří samostatně. Pokud nemá zaměstnání, dostává sociální dávky, které jsou rovnocenné se sociálními dávkami, jež by za daných podmínek dostával občan České republiky. Také azylant má zdravotní a sociální pojištění. Ubytování mu poskytuje Ministerstvo vnitra, které s azylantem podepisuje nájemní smlouvu většinou na 6 měsíců. Po šesti měsících by se měl azylant vystěhovat. Buď si během uvedeného půl roku najde bydlení sám, nebo je mu Ministerstvem vnitra nabídnut integrační byt. Nabídka je jediná a azylant ji buď přijme, nebo si musí bydlení zabezpečit sám. V integračním azylovém středisku však azylant zůstává mnohdy delší dobu (někdy i několik let) a to z důvodu, že daná nabídka od Ministerstva vnitra velmi často do oněch šesti měsíců nepřichází.

Pobyt v integračním azylovém středisku poskytuje více prostoru pro vlastní rozhodování a kreativitu. Azylant se sám stravuje, ošacuje, sám hospodaří, většinou si sám dovybavuje pokoj nebo byt, který má k dispozici. Velmi často si právě v této době vytváří hmotné zázemí k tomu, aby mohl po dalších šesti měsících začít žít zcela samostatně. V současné době existují charitativní a nevládní organizace, které v začátcích pomáhají a na které se lze obrátit (seznam těchto organizací viz. níže). Protože má azylant prostor pod vlastním uzavřením, provádí si v něm i náročnější úpravy, jeho přebývání už lze nazvat skutečným bydlením. Bydlení si také hradí, platí za elektřinu, vodu, plyn apod. V této době také spadá pod státní integrační program,

jehož podmínky jsou zakotveny v hlavě IX zákona 325/1999 o azylu ve znění pozdějších předpisů (Uherek, 2002, s.18).

3.3 Státní integrační program

Státní integrační program (Hlava IX., § 68-70 zákona č. 325/1999 Sb.) je zaměřen na pomoc azylantům při zajištění jejich začlenění do společnosti. Tím je uzákoněna snaha státu pomoci azylantům v oblasti zajištění trvalého bydlení a výuky českého jazyka⁷.

3.3.1 Státní integrační program v oblasti jazykové přípravy

Státní integrační program v oblasti získávání znalostí českého jazyka realizuje (podle zákona o azylu) Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy formou bezplatného jazykového kurzu.

Státem hrazené kurzy českého jazyka zabezpečuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy na základě pokynu č.j. 21 153/2000-35 ze 4. června 2000 s platností od 1. července 2000. Pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy v souladu se zněním § 70 zákona č. 325/1999 Sb. o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb. o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, a v souladu s usnesením vlády České republiky č. 25 ze dne 5.1.2000 o pokračování zabezpečení integrace osob s přiznaným postavením uprchlíka, azylantů a cizinců s trvalým povolením k pobytu, stanovuje, že bezplatná možnost realizovat kurzy českého jazyka bude azylantům nabídnuta 30 dnů po sdělení Ministerstva vnitra o udělení azylu.

Pokyn určuje, že nabídka bude organizována prostřednictvím vzdělávací instituce, pověřené na základě výběrového řízení zorganizovaného uvedeným odborem, a bude probíhat ve skupinových i individuálních kurzech s časovou dotací 100 hodin v případě individuální výuky a 150 hodin v případě výuky skupinové

⁷ „Integrace azylantů – Státní integrační program“, Ministerstvo vnitra ČR, odbor azylové a migrační politiky, <http://www.mvcr.cz/azyl/integrace.html#sip>, staženo 2/2008)

s dobou trvání kurzu maximálně 10 měsíců v místě, které bude sjednáno s azylantem (azylanty) při provedení nabídky. Po zvládnutí kurzu vydá vzdělávací instituce posluchačům osvědčení o jeho absolvování (Uherek, 2002).

Státní integrační program (SIP) v oblasti získání znalostí českého jazyka je bezplatný a nabídka kurzu musí být azylantovi učiněna Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy nejpozději do 30 dnů ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o udělení azylu. Od roku 2002 zajišťuje výuku českého jazyka pro azylanty na celém území České republiky Sdružení občanů zabývajících se emigranty (SOZE). Výuka jazyka probíhá ve dvou odlišných formách – skupinové a individuální. Rozsah skupinového kurzu je 150 hodin, výuka probíhá v období nejvýše deseti kalendářních měsíců. Nový kurz je zahájen při počtu minimálně tří azylantů, skupinové výuky se účastní maximálně sedm vyučovaných. Rozsah individuálního kurzu činí 100 hodin, výuka probíhá v období nejvýše deseti kalendářních měsíců a účastní se jí maximálně dva studenti. Výuku zajišťují lektori SOZE a smluvní partneři (vysoké školy, jazykové školy a agentury, samostatně podnikající lektori apod.)

V těchto kurzech je kladen důraz především na nácvik základních gramatických struktur a jevů pomocí poslechových a písemných cvičení, získání potřebné slovní zásoby, zlepšení výslovnosti a seznámení se základními prakticky zaměřenými tématy (např. zaměstnání, vedení domácnosti, návštěva lékaře, cestování, škola, obchod, úřady, hromadná doprava, místopis, bydlení, volnočasové aktivity, zprávy a denní tisk, popis předmětů denní potřeby) a zapojení praktického nácviku probíraných jazykových jevů mimo učebnu. Po skončení kurzu by azylanté měli mít dostatečné komunikační dovednosti k orientaci v základních životních situacích⁸.

I mimo státní integrační program probíhá podpora výukových aktivit azylantů (starších 15-ti let) ze strany některých nevládních, neziskových a také mezinárodních organizací. Tyto aktivity dále umožňují azylantům získat kvalifikaci, zlepšit znalost

⁸ „Státní integrační program – výuka českého jazyka u azylantů“, Sdružení občanů zabývajících se emigranty, <http://soze.cz/showpage.php?name=proj6>, staženo 2/2008)

českého jazyka, a tím zlepšují jejich šance na trhu práce. Těmito organizacemi jsou např. Multikulturní centrum Praha, o. s., Poradna pro uprchlíky, o. s., Komunitní centrum InBáze, Organizace pro pomoc uprchlíkům, o. s. a další.

3.3.2 Státní integrační program v oblasti bydlení

Státní integrační program (SIP) v oblasti bydlení je realizován na základě usnesení vlády přijatého vždy na konkrétní rok. Za dobu existence SIP doznala největších změn právě část týkající se bydlení. Z původní jedné varianty, v jejímž rámci mají azylanti možnost získat s přispěním státu nájemní byt formou nájmu bytu v majetku obce (v dřívějších letech i v majetku fyzické osoby), se program rozšířil na celkem tři varianty, v jejichž rámci je možno získat integrační byt nejen výše uvedeným způsobem (varianta č. I), ale i formou státního příspěvku na úhradu čistého nájemného, nebo jeho poměrné části (varianta č. II). Od roku 2005 se do praxe zavádí třetí možnost (varianta č. III), kterou je získání nájemního bytu v rámci nabídky nájemních bytů pro azylanty postavených podle programu „Podpora výstavby nájemních bytů pro rok 2005“ Ministerstva pro místní rozvoj v každém roce jeho vyhlášení. Tato metoda by do budoucna měla, mimo jiné, usnadnit i integraci handicapovaných azylantů, kterým má umožnit získání vhodného, např. bezbariérového, bytu.

Mezi udělením azylu, absolvováním jazykového kurzu a získáním integračního bytu nastává jisté přechodné období, v němž mají azylanti možnost využít ubytování v jednom z Integračních azylových středisek (IAS). Po dobu pobytu v IAS by se azylanti logicky měli v první řadě věnovat absolvování jazykových kurzů a aktivnímu vyhledávání ubytování v rámci ČR, resp. v rámci jím zvoleného regionu. Na realizaci Státního integračního programu se podílejí i nevládní neziskové organizace jako např. Poradna pro integraci, Sdružení občanů zabývajících se emigranty, Česká katolická charita, Centrum pro integraci cizinců a další⁹.

⁹ „Integrace azylantů – státní integrační program“, Ministerstvo vnitra České republiky, odbor azylové a migrační politiky, <http://www.mvcr.cz/azyl/integrace.html#sip>, staženo 2/2008.

3.4 Koncepce integrace cizinců

Kromě státního integračního programu existuje v oblasti integrace cizinců další důležitý dokument, kterým je tzv. *Koncepce integrace cizinců (KIC)*. Je to koncepční dokument schválený vládou České republiky, jenž vytyčuje oblasti a aktivity, na které je třeba se zaměřit při naplňování předsevzetí úspěšné realizace integrace cizinců do české společnosti (Svoboda, Tóthová, 2007). Důležitým základním dokumentem, v němž můžeme nalézt zakotvení základních principů integrace, jsou Společné základní principy politiky integrace přistěhovalců v Evropské unii, přijaté Radou Evropské komise v roce 2004.¹⁰ Mají za úkol poskytovat členským státům EU vodítko pro tvorbu svých vlastních integračních politik.

Od své původní verze se KIC liší v některých, ovšem významných, bodech. Jedná se zejména o reflektování nutnosti tvorby a aplikace specifických opatření směřujících k sociální integraci cizinců. Subjektem, na něhož se KIC chce zaměřovat, dále není skupina ale zejména jednotlivec a jeho osobní úsilí. „*Cizinec je vnímám především jako člen společnosti, nikoliv jako příslušník určité komunity.*“ (KIC, s.7).

Celý dokument vychází z rostoucího počtu cizinců, kteří trvale nebo dlouhodobě žijí na území České republiky. Klade si za cíl navrhnout taková opatření, která by napomohla k jejich začlenění do majoritní společnosti. Právě její sociální soudržnost je podle KIC ideálním stavem. Zároveň nelze očekávat, že by došlo k integraci samovolnou, neinstitucionalizovanou cestou. KIC tak definuje podmínky, kdy lze hovořit o úspěšné integraci a navrhuje aktivní řešení, jak toho dosáhnout. Cílovou skupinou navrhovaných opatření jsou azylanti a cizinci s dlouhodobým a trvalým pobytem. Celou Koncepci můžeme také chápat jako předstupeň potřebné legislativní úpravy, která je v této oblasti stále nedostatečná (Svoboda, Tóthová, 2007).

Aktuální KIC je z hlediska opatření směřujících k integraci rozdělena na dvě skupiny: opatření cílená specifická a podpůrná. Specifická opatření mají za cíl co možná nejvíce eliminovat nevýhody postavení cizinců plynoucí právě z toho důvodu, že po příchodu do země neovládají její jazyk, špatně se orientují na trhu práce nebo

¹⁰ Common Basic Principles for immigrant integration in the European Union, 14615/04 (Presse 321).

mají nedostatečné vazby se členy společnosti, zatímco podpůrná opatření směřují k úpravě legislativy obecně, čímž umožňují i lepší fungování specifických opatření. Specifická opatření jsou tvořena v návaznosti na identifikované klíčové body integrace:

1. Znalost českého jazyka
2. Ekonomická soběstačnosti cizince
3. Orientace cizince ve společnosti
4. Vztahy cizince s členy majoritní společnosti

3.5 Integrace azylantů do lokální společnosti

Důležitým aspektem integrace azylantů je vedle integrace na trhu práce i začlenění do lokální společnosti. Vzhledem k tomu, že žadatelé o azyl a následně azylanti mění na území České republiky několikrát místo pobytu, je jejich integrace do lokálních struktur obtížná. Také lokace azylových integračních center je z tohoto hlediska mnohdy problematická a neumožňuje časté kontakty s majoritní společností. Jedná se o zařízení, která jsou obvykle umístěna mimo obce nebo která jsou v malých venkovských sídlech (Uherek, 2002, s. 26).

Podle sdělení pracovníků azylových zařízení i samotných azylantů není lokální společnost v místech, kde jsou umístěna integrační azylová střediska, azylantům nepřátelská. S popisy xenofobních reakcí vůči azylantům se lze setkat jen výjimečně. Většinou se obyvatelé obce brání, aby bylo v jejich blízkosti středisko zřízeno,¹¹ brzy však zjistí, že obraz uprchlíka, jaký si vytvořili ze zprostředkovaných informací, neodpovídá profilu lidí, kteří přicházejí. Ztrácejí obavy, s azylanty konverzují a přestávají shledávat v přítomnosti azylového integračního střediska jakýkoli problém. Současně však venkovská společnost velmi často žije segmentarizována uvnitř nukleárních a rozšířených rodin, nenavazuje hlubší kontakty a neposkytuje tudíž mnoho prostoru, který by azylantům umožňoval jejich integrování do lokálních struktur. Dobrým základem k průniku do takových struktur jsou kontakty rodičů vzniklé prostřednictvím dětí ve školách, kontakty ze zaměstnání (pokud azylant

¹¹ Tato reakce odpovídá zjištěním publikovaným agenturou STEM v práci *Názory české veřejnosti na uprchlíky*, která byla připravena na základě objednávky UNHCR v Praze v lednu roku 2002 (*Názory české veřejnosti...* 2002: 14)

pracuje) nebo například kontakty prostřednictvím sportu. V lepší situaci než dospělí jsou mladí lidé, kteří mají místa k seznamování, jako jsou diskotéky, kluby pro mladé atd. Pokud jsou ovšem mladí azylanti umístěni na venkov, musí za takovými místy dojíždět. Při takovém navazování kontaktů však samozřejmě riskují, že se stanou oběťmi lidí, kteří využijí jejich nezkušenosti a špatné orientace v místních podmínkách.

V České republice má občanská společnost v posledním půlstoletí teprve dvanáctiletou tradici. Nevládních a neziskových organizací není mnoho a zejména v mimopražských lokalitách netvoří uspořádanou síť, která by usnadnila azylantovi přístup do struktur lokální společnosti (Uherek, 2002). Z hlediska integrace azylantů je poměrně funkční síť církevních institucí, která se zaměřuje i na pomoc těmto osobám a poskytuje jim i hmotnou podporu. Pokud však azylanti nejsou věřící, je kontakt s touto sítí opět jen příležitostný. Absenci lokálních sítí supluje činnost takových organizací, jako je Sdružení občanů zabývajících se emigranty (SOZE), jehož pracovníci provázejí azylanta celým procesem od získání azylu až po jeho osamostatnění a poskytují při tom právní, sociální i psychologické poradenství. SOZE od druhé poloviny roku 2001 realizuje část státního integračního programu. V České republice takto působí celá řada podobných organizací a zřejmě není azylant, který by se s nimi v praxi nesetkal. Asistence těchto institucí však nemůže zcela nahradit existenci neformálních vazeb v lokální společnosti.

Mnoho azylantů často vypovídá o své izolovanosti a o psychických problémech, které jim tato izolace činí. Izolovanost však není projevem nepřátelství ze strany většinové společnosti, je spíše zrcadlem způsobu života v České republice. Životní styl uzavřených segmentarizovaných lokálních společností však není charakteristický jen pro Českou republiku. Výzkumy potvrzují, že tato situace není pouze českým lokálním specifikem (Uherek, 2002).

Azylanti se snaží izolaci prolomit. Strategií zejména mladých svobodných mužů a žen je vytvoření trvalého svazku se životním partnerem. Partneři (partnerky) přijíždějí za žadateli o azyl ze zemí původu a také podávají žádost o azyl, mladí lidé se seznamují v azylových zařízeních a mají zájem o sňatek. Z výzkumů rodinných

vztahů je však známo, že imigranti velmi často uzavírají sňatky rovněž s imigranty¹² a pokud se přece jedná o sňatek s partnerem z majoritní společnosti, má tento partner velmi často problémy s integrací do místních struktur. Sňatek tedy řeší izolaci azylantů jen částečně, i když jej můžeme jednoznačně započítat mezi pozitivní signály, že se azylant snaží normalizovat svoji životní situaci.

Častou reakcí azylantů ve společenské izolaci je také soustředění pozornosti na dítě a těšit se z jeho úspěchů jako z úspěchu celé rodiny. Např. při jednom z výzkumů v azylovém integračním středisku v roce 1998 proběhlo setkání s rodinou azylanta, jehož dcera se dostala na vysokou školu, hovořila bezchybně česky a měla ve škole přátele. Rodiče, kteří vykonávali nekvalifikované práce, byť v místě původu patřili k technické inteligenci, viděli v tomto integračním úspěchu druhé generace svůj vlastní integrační úspěch a považovali tím i vlastní integraci za pozitivně probíhající (Uherek, 2002). Výrok, že rodinná migrace byla uskutečněna především „kvůli dětem“, byl velmi frekventovaný také při výzkumech migrací z Ukrajiny, Běloruska a Kazachstánu, které nebyly spojeny s azylovým řízením (Valášková – Uherek – Brouček, 1998).

3.6 Organizace pracující s azylanty

V současné době existuje nemalé množství nevládních neziskových organizací zabývajících se problematikou integrace, dodržování práv, ochranou a v neposlední řadě vzděláváním uprchlíků a cizinců na území České republiky (azylanty nevyjímaje). V této podkapitole bych ráda pro úplnost uvedla jejich stručný přehled doplněný o hlavní činnosti, na které se dané organizace zaměřují. Neuvádím zde všechny organizace, které v České republice operují, vybrala jsem ty, které se dané oblasti dotýkají nejvíce.

Poradna pro uprchlíky

Poradna pro uprchlíky, o. s. (PPU) vznikla v roce 2002 jako nástupce Poradny pro uprchlíky Českého helsinského výboru. Poskytuje právní, sociální a psychologickou pomoc těm osobám, které z různých příčin musely opustit zemi svého původu a žádají ochranu na území České republiky. Těmito příčinami jsou

¹² Viz např. Uherek Z. 1998.

nejčastěji válka, nestabilní politická situace, politické pronásledování, rozpad rodiny, neřešitelná ekonomická situace a jiné vážné důvody. Pracovníci poskytují poradenské služby v pražské kanceláři a také navštěvují žadatele o azyl v pobytových střediscích MV ČR v Kostelci nad Orlicí a ve Stráži pod Ralskem. V pobytových střediscích i v Praze zajišťují kromě poradenské činnosti také výuku českého jazyka pro cizince. Souběžně s žadateli o azyl se na pracovníky PPU obracejí cizinci, kteří požadují informace či rady týkající se zákonů o azylu a o pobytu cizinců, předpisů platných v oblasti sociálního zabezpečení, zdravotního pojištění, možnosti zaměstnání a vzdělávání. Veškerá poradenská činnost je poskytována bezplatně. Nedílnou součástí činnosti Poradny pro uprchlíky je působení na širokou veřejnost s cílem rozvíjet toleranci, pokoušíme se veřejnosti odpovědět na základní otázky – kdo je uprchlík, co ho k nám přivedlo a proč. Pracovníci poradny se také snaží ovlivňovat koncepční práci legislativu v oblasti migrace a uprchlického práva. Poradna pro uprchlíky je zakládajícím členem Konzorcia nevládních organizací zabývajících se uprchlíky a členem mezinárodních organizací European Council on Refugees and Exiles (ECRE) a Separate Children in Europe Program (SCEP)¹³.

Centrum pro integraci cizinců

Občanské sdružení Centrum pro integraci cizinců (CIC) bylo založeno v červnu roku 2003. V dubnu 2004 pak zahájilo svou činnost jedním projektem pro Prahu a druhým pro celou ČR. Oba projekty se týkaly poskytování poradenství azylantům a cizincům, zejména znevýhodněným zdravotním stavem a věkem. Na jejich základě CIC nejen zahájil činnost, ale postupně rozšířil své aktivity i na další skupiny cizinců, začal nabízet další druhy služeb a postupně se rozrostl i personálně.

V současné době působí na celém území Čech a v kraji Vysočina. Centrum poskytuje nejen sociální poradenství, ale nabízí a rozvíjí i další aktivity např. pracovní poradenství, dobrovolnickou službu, vývoj a realizaci tzv. nízkoprahových kursů češtiny. Cíly organizace jsou zj. ovlivňovat celkové a legislativní prostředí tak, aby

¹³ „Poradna pro uprchlíky“, <http://uprchlici.cz/cs/o-nas/kdo-jsme.html>, staženo 2/2008

bylo pro imigranty přístupnější, spravedlivější a více podporovalo jejich společenskou participaci a integraci a zlepšovat, rozšiřovat a inovovat poskytované služby.¹⁴

Organizace pro pomoc uprchlíkům

Cílem Organizace pro pomoc uprchlíkům (OPU) je pomáhat uprchlíkům a ostatním cizincům na území České republiky, kteří jsou ve své vlasti pronásledováni z důvodu politického, etnického, náboženského, rasového nebo kvůli své příslušnosti k určité sociální skupině, a také těm, kteří již v ČR požívají práva azylu a dočasné ochrany. OPU je nevládní neziskovou organizací, která se od svého založení v roce 1991 zabývá právní, sociální a psychologickou pomocí uprchlíkům a ostatním cizincům na území ČR.

Vedle práce v sídle OPU v Praze, kde jsou každý pracovní den cizím státním příslušníkům k dispozici odborní pracovníci OPU, jsou pravidelně navštěvována azylová zařízení a zařízení pro zajištění cizinců v ČR, ve kterých OPU pomáhá žadatelům o azyl v řešení jejich právních a jiných problémů. Podílí se rovněž na organizování volného času žadatelů o azyl, kteří pobývají v azylových zařízeních. Od roku 2005 OPU pomáhá azylantům a cizincům v Brně. Ve své práci OPU věnuje zvýšenou pozornost ohroženým skupinám mezi uprchlíky, tj. dětem, ženám ve zranitelném postavení, osobám nemocným a postiženým.

Vedle popsaných aktivit OPU realizuje také vzdělávací programy pro studenty českých vysokých škol, které si kladou za cíl výchovu budoucích odborníků v oblasti právní a sociální práce s uprchlíky a migranty. Další činností OPU v oblasti vzdělávání je organizování přednášek na středních školách v ČR¹⁵.

Sdružení občanů zabývajících se emigranty

Sdružení občanů zabývajících se emigranty (SOZE) je nevládní nezisková organizace, jejímž posláním je poskytování pomoci uprchlíkům a dalším kategoriím cizinců, přicházejících do České republiky. Tato pomoc spočívá v bezplatném

¹⁴ „Centrum pro integraci cizinců“, http://www.cicpraha.org/o_nas.php, staženo 2/2008

¹⁵ „Organizace pro pomoc uprchlíkům“,

http://opu.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=1&Itemid=2&lang=cs, staženo 2/2008

právním, sociálním a psychologickém poradenství, v realizaci volnočasových a vzdělávacích programů a v komplexní sociálně-právní asistenci dlouhodobě usazeným cizincům a uznaným azylantům v namáhavém procesu integrace.

Ve vztahu k majoritě, ve snaze odbourávat projevy nedůvěry, nesnášenlivosti a xenofobie a posilovat ve veřejnosti vědomí lidských práv a právního státu, působí SOZE prostřednictvím organizování osvětových a informačních přednášek, výstav, seminářů a národních kulturních večerů. Významnou částí odborné činnosti v oblasti cizineckého, azylového a migračního práva je účast na práci odborných komisí na národní i mezinárodní úrovni, v aktivní participaci na legislativním procesu a ve vypracování odborných studií, expertíz a doporučení. V dlouhodobém partnerství s Úřadem Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR) a v duchu příslušných dokumentů mezinárodního práva – zvláště Úmluvy o právním postavení uprchlíků z roku 1951 - Ženevské konvence, Všeobecné deklarace lidských práv, Úmluvy o právech dítěte, Úmluvy proti mučení a ostatních mezinárodních smluv zakotvujících základní lidská práva a svobody – je úsilí SOZE, při zajištění alespoň minimálních standardů azylové procedury, zaměřeno na trvalá a přijatelná řešení situací jednotlivců, rodin i uprchlických komunit buď jejich plnohodnotnou integrací do české společnosti, anebo dobrovolnou repatriací do zemí původu.

SOZE vzniklo s příchodem první vlny uprchlíků do Československa v roce 1990 a oficiálně bylo Ministerstvem vnitra zaregistrováno v roce 1992. Má své sídlo v Brně a poradci poskytují asistenci v brněnské kanceláři i ve všech azylových zařízeních na území Moravy a Slezska. SOZE navíc provozuje Azylový dům v Brně. Zvýšená péče a ochrana je poskytována zranitelným skupinám uprchlíků a cizinců, jakými jsou osamocené ženy s dětmi, nezletilé děti bez doprovodu, nemocní, handicapovaní či různě postižení lidé¹⁶.

Centrum pro otázky migrace

Centrum pro otázky migrace (Centre for Migration Issues) se ve své činnosti věnuje individuálnímu poradenství cizincům směřujícímu k jejich integraci do české

¹⁶ „Sdružení občanů zabývajících se emigranty“, <http://soze.cz/showpage.php?name=kdo>, staženo 2/2008

společnosti. V rámci své činnosti nabízí právní, sociální a psychologickou asistenci. Věnuje se také dalším aktivitám, které podporují začlenění cizinců do společnosti jako jsou multietnická skupinová setkání, výtvarné skupiny, besedy, realizace koncertů a jiných akcí pro veřejnost.

Jednou z hlavních aktivit centra je individuální sociální poradenství. V jeho rámci jsou klientům zprostředkovány vhodné vzdělávací kurzy, v první řadě jazykové, dále pak rekvalifikační tak, aby byl klientovi co nejrychleji umožněn přístup na trh práce. Dále toto centrum řeší zabezpečení zdravotního pojištění, vystavení rodných čísel a další problémy vztahující se k sociální problematice. Klientovi jsou zprostředkovávány informace, které potřebuje k životu ve společnosti a je veden k tomu, aby byl postupem času schopen z dostupných zdrojů získávat informace sám a stal se tak samostatným. V rámci právního poradenství jsou právníci centra klientům nápomocni při sepisování žádostí o trvalý a dlouhodobý pobyt a dalších žádostí vztahujících se k právní úpravě jejich pobytu na území ČR. Centrum pro otázky migrace se snaží systematicky a objektivně informovat českou veřejnost o cizincích pobývajících v České republice a to především prostřednictvím médií, besed, setkání na školách, prostřednictvím kulturních akcí jako jsou festivaly, koncerty a další společenská setkání¹⁷.

Charita Česká republika

Nezisková humanitární organizace Charita Česká republika je největším nestátním poskytovatelem sociálně zdravotních služeb u nás. Jejím krédem je pomoc bližním v nouzi bez ohledu na jejich příslušnost k rase, národnosti či náboženství. Hlavní činností Charity je pomoc potřebným na území České republiky. Jde zejména o pomoc matkám s dětmi v tísní, lidem bez přístřeší, osobám se zdravotním a mentálním postižením, sociálně slabým rodinám, drogově závislým, opuštěným starým lidem, osobám, které se ocitly v osobní krizi, migrantům a uprchlíkům, vězňům a osobám vracejícím se z výkonu trestu.

¹⁷ „Centrum pro otázky migrace“, <http://www.migrace.com/cs/o-nas/kdo-jsme.html>, staženo 2/2008

Charita provozuje poradny, stacionáře, přechodná ubytování, domovy na trvalý pobyt, hospice apod. a vede projekty na začlenění do společnosti a využití volného času. Významná je i pomoc rodinám, které byly postiženy v letech 1997, 1998 a 2002 povodněmi. Důležitou součástí charitní práce je rovněž humanitární pomoc do zahraničí. Pracovníci Charity se rovněž účastní práce v odborných komisích na ministerstvech zdravotnictví a práce a sociálních věcí. Podílí se rovněž na vzdělávání studentů, pracovníků Charity i ostatních neziskových organizací v oblasti sociální, zdravotní a humanitární pomoci.

Charita Česká republika je právnickou osobou dle Kodexu kanonického práva (kánon 312, 313). Je součástí (útvarem) římskokatolické církve registrované v České republice podle zák. č. 3/2002 Sb., od níž odvozuje svou právní subjektivitu, a evidované podle zák. 3/2002 Sb¹⁸.

Poradna pro integraci

Poradna pro integraci (PPI) je občanské sdružení, které bylo založeno v roce 1997. Je nevládní neziskovou organizací zabývající se integrací osob, jimž byl v České republice přiznán status uprchlíka, a od roku 2002 také dlouhodobě usazených cizinců v České republice. Smyslem činnosti organizace je hájit lidská práva lidí s uděleným azylem i dalších cizinců v České republice a pomoci jim tak, aby se stali rovnocennými členy společnosti. Cílem je vytvořit a realizovat funkční systém plné integrace azylantů a ostatních cizinců v České republice.

PPI se zaměřuje na všechny aspekty integrace cizinců, a to jak na práci s konkrétními klienty, tak i na aktivity, které směřují k ovlivňování politiky a společenské atmosféry v oblasti uprchlictví a migrace. Všechny služby, které PPI zdarma klientům nabízí – sociální a právní poradenství a komunitní aktivity – slouží k tomu, aby cizinci byli začleněni do komunity obcí. Snahou je podporovat samostatnost klientů a přispívat k rozvoji jejich schopností a vědomostí při řešení nejrůznějších sociálních situací a při uplatňování občanských práv. V neposlední řadě se PPI snaží v souvislosti s jejím posláním zlepšovat povědomí veřejnosti o problematice azylantů a

¹⁸ „Charita Česká republika“, <http://www.migrace.com/cs/o-nas/kdo-jsme.html>, staženo 2/2008

cizinců s trvalým a dlouhodobým pobytem a pomáhat tak redukovat případné xenofobní postoje českých občanů, zaměstnanců státní správy a samosprávy apod.

Těžiště práce PPI spočívá v práci v terénu po celé republice podle bydliště klientů. Každý sociální pracovník má vždy přidělen konkrétní region ČR, a tak se pracovníci PPI pohybují po celé republice. PPI rozvíjí svou činnost nejen ze svého sídla v Praze, ale od roku 1999 také z Komunitního multikulturního centra PPI v Ústí nad Labem, tedy ze středisek regionů, kde se nachází větší počet cizinců. Od svého vzniku PPI spolupracuje v oblasti integraci azylantů a dlouhodobě usazených cizinců s Úřadem vysokého komisaře pro uprchlíky OSN, odborem azylové a migrační politiky (MV ČR) a odborem pro migraci a integraci cizinců (MPSV ČR).

PPI je dále členem Evropské rady pro uprchlíky a exulanty (ECRE), v rámci které se aktivně účastní partnerských projektů. PPI během své existence úspěšně zrealizovala řadu projektů věnovaných všem aspektům integrace cizinců do společnosti (v oblasti sociálního a právního poradenství, integrace na trh práce, rozvíjení multikulturní společnosti a vztahů mezi komunitami, provoz komunitních multikulturních center). Tyto projekty byly financovány jak vládou České republiky (ministerstvem vnitra, ministerstvem práce a sociálních věcí a ministerstvem kultury) a vybranými obcemi (Magistrátem hlavního města Prahy, Městskou částí Praha 1, Magistrátem města Ústí nad Labem), tak ze zdrojů Evropské unie (Evropské komise, Evropského uprchlického fondu, strukturálních fondů), OSN, zahraničních vlád nebo velvyslanectví. Několik projektů proběhlo formou tuzemské nebo zahraniční partnerské spolupráce¹⁹.

Sdružení pro příležitosti mladých migrantů

META o. s. - Sdružení pro příležitosti mladých migrantů vzniklo v roce 2004 jako reakce na stav, kdy počet nevládních organizací zabývajících se pomocí migrantům (žadatelům o azyl, azylantům, cizincům s jiným druhem pobytu) byl de facto ustálený a činnost těchto organizací velmi široká a do značné míry se

¹⁹ „Poradna pro integraci“, <http://www.p-p-i.cz/?c=1>, staženo 2/2008

překrývající. Zakladatelky sdružení se na základě dlouholeté pracovní zkušenosti v již existujících organizacích rozhodly zaměřit svou činnost na podporu mladých migrantů a nabídnout této skupině pomoc při rozhodování o jejich dalším životě v ČR nebo jinde, při volbě studia a povolání, při řešení problémů spjatých s jejich specifickým sociálním a právním postavením.

Posláním sdružení META je podporovat osobní rozvoj mladých migrantů, a to v oblasti vzdělávání, které se považuje za jednu z podmínek úspěšné integrace do společnosti. Svou činností chce META přispět k oboustranně přínosnému a bezkonfliktnímu soužití cizinců a většinové společnosti. Hlavním cílem je prostřednictvím poskytování poradenství, dalších sociálních služeb a vzdělávacích aktivit podporovat mladé migranty, monitorovat a aktivně přispívat k dodržování práv migrantů a jejich rovnému přístupu ke vzdělání, mapovat příležitosti a monitorovat problémy související s jejich vzděláváním na území České republiky, přispívat svou činností k prevenci sociálního vyloučení mladých migrantů a s ním spojených sociálně patologických jevů atd.²⁰

²⁰„Sdružení pro příležitosti mladých migrantů“, <http://www.meta-os.cz/pic/5-o-nas-co-je-meta.aspx>, staženo 2/2008

4. VZDĚLÁVÁNÍ AZYLANTŮ V ČESKÉ REPUBLICĚ

Přístup ke vzdělání patří mezi základní lidská práva a je podstatným faktorem pro integraci uprchlíků v cílové zemi. Článek 22 Úmluvy o právním postavení uprchlíků Organizace spojených národů z roku 1951 uvádí, že „uprchlíkům se má dostat stejného základního vzdělání jako občanům daného státu“ (Organizace Spojených národů, 1951). Zároveň článek 28 Úmluvy o právech dítěte Organizace Spojených národů stanovuje, že každé dítě má právo na vzdělání. Děti azylantů mladší 18 let, děti žadatelů o azyl i děti žádající o azyl bez doprovodu osoby způsobilé k právním úkonům mají všechna práva zmiňována Úmluvou bez jakékoliv diskriminace (Úmluva o právech dítěte, 1989).

V této kapitole se budu věnovat problematice vzdělávání azylantů dle věkových skupin. Jelikož je oborem mého studia vzdělávání dospělých, ostatním věkovým skupinám se budu věnovat pouze okrajově.

4.1 Předškolní výchova (ISCED 0 – Preprimární vzdělávání)

Za předškolní výchovu jsou považovány mateřské školy a jesle. Děti azylantů mohou tato zařízení navštěvovat za stejných podmínek, jako děti české, tzn., že rodiče musí školku platit. Pro děti nejsou vytvořeny žádné speciální programy, děti se přirozeně zapojují do kolektivu ostatních. Pro děti-cizince je kontakt s českými vrstevníky prospěšný v tom, že se většinou rychle naučí jazyk, zvyky i určitý rytmus dne a nemají tak větší problémy při pozdějším přechodu na základní školu.

4.2 Vzdělávání dětí s doprovodem ve věku do 15 let (ISCED 1 – Primární vzdělávání a ISCED 2 – nižší sekundární vzdělávání)

Školní výuka této skupiny azylantů se uskutečňuje na základě § 171 odst. 2 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), který obsahuje rozvojový program ve vzdělávání, jenž se nazývá *Zajištění podmínek základního vzdělávání nezletilých azylantů, osob požívajících doplňkové ochrany, žadatelů o udělení mezinárodní ochrany na území České republiky a dětí cizinců umístěných v zařízení pro zajištění cizinců* ze dne 5. února 2008, č. j. 1 697/2008-20. Obecně pro cizince do 15 let věku, stejně jako pro české občany, je vzdělávání na základních školách (včetně škol speciálních a škol při dětských domovech a při výkonu ústavní či ochranné výchovy) poskytováno

bezplatně. Mluvíme zde o školách zřizovaných veřejnými orgány. V soukromých školách a obvykle i ve školách církevních je cizinec (ale i český občan) povinen platit školné. Povinná školní docházka je v České republice devět let. Povinnost splnit tuto docházku platí pro všechny – občany ČR i cizince bez ohledu na jejich pobytový status, tedy i pro ilegálně pobývajících v České republice. Přijetí cizince ve věku povinné školní docházky do základní školy nesmí být podmiňováno prokázáním jeho oprávněného pobytu na území České republiky. Tato skutečnost je výslovně stanovena v článku 3 odst. 2 pokynu č. 21836/2000-11.

Výuka je realizována ve standardních třídách, které navštěvují vedle nezletilých azylantů také žáci majoritní společnosti. Výuka ve standardních třídách základních škol se realizuje vždy v českém jazyce. Nezletilí azylanti před nástupem do standardních tříd většinou absolvovali základní jazykovou přípravu, která jim umožnila osvojení elementárních znalostí jazyka (Uherek, Procházková, 2002). Ta se uskutečňuje bezprostředně po nástupu dítěte do školy (k nástupu do školy jsou děti vyzvány ihned po převedení žadatele o azyl z přijímacího do pobytového střediska vedením pobytového střediska). Základní jazyková příprava se realizuje v tzv. vyrovnávacích třídách, které se zřizují v případě, že je nutné poskytnout základní jazykovou přípravu alespoň třem dětem. Dítě ji navštěvuje tak dlouho, dokud není schopné se dohovorit a sledovat výuku v češtině. Pokud dosáhne alespoň částečné znalosti vyučovacího jazyka, je přeřazováno do standardní třídy, kde absolvuje výuku s žáky majoritního obyvatelstva.

4.3 Vzdělávání azylantů ve věku od 15 do 18 let (středoškolské vzdělávání; ISCED 3 - Vyšší sekundární vzdělávání)

Pro vzdělávání skupiny azylantů starších 15 let nejsou zřízena specializovaná zařízení. Azylanti v této věkové skupině mají možnost absolvovat jazykovou přípravu stejně jako dospělí azylanti v rámci státního integračního programu. Pokud má dítě na základní či střední škole problémy se zvládnutím výuky v českém jazyce, může mu základní či střední škola poskytnout jedinou úlevu a to možnost upuštění od klasifikace českého jazyka v prvním roce docházky. Jazyková příprava či doučování na středních školách nejsou zajištěny žádným zákonným či podzákonným

předpisem. Bezplatnou jazykovou pomoc a doučování poskytují pouze nevládní neziskové organizace, a to formou kurzů nebo individuální výuky.

Studium na střední škole je dobrovolné. Podmínkou je ukončené základní vzdělání. Na státních školách je bezplatné, na soukromých se platí školné. Přijetí na střední školu se řídí stejnými pravidly jako přijetí českých žáků, s výjimkou povinnosti složit přijímací zkoušku z českého jazyka. Žák tak musí prokázat schopnost reagovat plyně v českém jazyce na běžné otázky. Podle svých možností a schopností si zájemci o studium mohou vybrat mezi studiem na středním odborném učilišti, střední odborné škole či gymnáziu.

Pokud azylant již započal středoškolské vzdělání v zemi původu a žádá o nastoupení do vyššího ročníku, přihlédne ředitel školy k dosaženému vzdělání a znalosti českého jazyka, případně stanoví rozdílovou zkoušku (Uherek, Procházková, 2002). Doklad o dosaženém vzdělání může být nahrazen prohlášením žáka a ověřením jeho znalostí.

Pro cizince, kteří si v České republice začínají budovat nové zázemí, je zajištění vzdělání dětí náročné nejen organizačně, ale také finančně. Podporu na vzdělávání azylantů poskytuje v České republice několik institucí, zj. Úřad vysokého komisaře pro uprchlíky, který sponzoruje studium azylantů prostřednictvím Poradny pro integraci. Dalším důležitým sponzorem je Open society fund poskytující granty pro středoškolské a vysokoškolské studium.

4.4 Vzdělávání nezletilých azylantů bez doprovodu dospělé osoby (ISCED 2 a ISCED 3)

Podle úmluvy OSN o právech dítěte z roku 1989 zahrnujeme do této kategorie osoby mladší 18 let. Jedná se o zvláště zranitelnou skupinu, která není podle českých právních normativů způsobilá k právním úkonům, a proto jednání s nimi vyžaduje specifické procedury.

Na základě § 92 zákona č. 325/1999 Sb. je žadateli o azyl a azylantovi mladšímu 18 let ustanoven opatrovník, který za něho vyřizuje právní úkony. Opatrovník pro pobyt na území České republiky může být např. příbuzný dotyčné osoby. Pokud nezletilý žadatel o azyl či azylant žádnou takovou blízkou osobu nemá, hledá státní správa vhodnou osobu která by funkci opatrovníka zastával (Kopuleťá, Nováková, 2004).

Nezletilí žadatelé o azyl a azylanti byli do roku 2000 umisťováni, stejně jako dospělí, do pobytových středisek či do integračních azylových středisek, a jejich vzdělávání proto probíhalo velmi podobně, jako v případě dětí dospělých žadatelů o azyl a azylantů. V roce 2000 se však začala hledat jiná řešení. V současné době je nezletilé dítě bez doprovodu dospělé osoby umístěno do Zařízení pro děti–cizince (dále jen ZDC). Toto zařízení poskytuje péči jak nezletilým osobám, kteří se ocitli na území ČR bez doprovodu rodičů či jiných příbuzných, tak dětem–cizincům, které sice rodiče v ČR mají, ale ti se o ně nemohou z různých důvodů starat.

ZDC funguje obdobně jako zařízení, která jsou určena pro české děti, které nemají rodiče. Rozdíl je pouze v tom, že ZDC je určeno pro děti, které nehovoří českým jazykem. ZDC se skládá ze dvou částí:

- Diagnostický ústav v Praze – tzv. Modrá škola – sem nejprve přicházejí všechny děti umístěné do ZDC. S každým dítětem je proveden vstupní pohovor za účasti tlumočnicka a je mu vysvětleno, jak zařízení funguje. Každé dítě musí podstoupit lékařskou prohlídku a pohovor s psychologem. V zařízení děti navštěvují školu, kde se učí základům českého jazyka. Doba pobytu v Modré škole je dva měsíce, poté je nezletilý převezen do dětského domova (tzv. Permon).
- Dětský domov v Hříměždicích u Příbrami, tzv. Permon – v Permonu zůstávají nezletilí až do své zletilosti, v případě, že studují, až do 26 let. V rámci Permonu mají nezletilí možnost navštěvovat speciální základní školu pro cizince a dvouletou střední školu (tzv. praktickou školu).

Zařízení pro děti-cizince poskytuje nezletilým bez doprovodu bezplatně ubytování, stravování, zdravotní péči, možnost vzdělání, zájmové kroužky, materiální pomoc atd. Nezletilí také dostávají kapesné.

Všichni nezletilí bez doprovodu jsou do péče tohoto zařízení svěřeni na základě rozhodnutí soudu. Do ZDC se dříve či později dostanou všichni nezletilí bez doprovodu, ať již v ČR pobývali legálně či nelegálně. Ode dne, kdy soud umístí nezletilého do ZDC, je pobyt každého nezletilého zlegalizován až do jeho 18 let (bez ohledu na to, zda je žadatelem o azyl či ne). Po dosažení 18 let se situace zásadně mění – je tedy nutné upravit pobyt každého mladého cizince individuálně (Kopuleťá, Nováková, 2004).

4.5 Vzdělávání dospělých azylantů (ISCED 4 – Postsekundární vzdělávání nezahrnuté do terciárního, ISCED 5 – První stupeň terciárního vzdělávání, ISCED 6 – Druhý stupeň terciárního vzdělávání)

Dospělí azylanté mají primárně možnost navštěvovat kurzy českého jazyka v rámci Státního integračního programu, které jsou zajišťovány organizací SOZE buď přímo v integračních azylových střediscích nebo po celé české republice v závislosti na místech bydliště azylantů (o jazykové přípravě v rámci Státního integračního programu se podrobně zaobírám v předchozích kapitolách mé práce). Dále mají možnost navštěvovat nejrůznější kurzy jak českého jazyka, tak dalších cizích jazyků, či kurzů výpočetní techniky, které pořádají nevládní neziskové organizace a které jsou určené buď přímo pro ně (čili pro azylanty), nebo pro cizince obecně bez ohledu na jejich status. Nabídka těchto kurzů je poměrně široká, liší se v závislosti na místě (např. v Praze či větších městech je nabídka větší než v menších městech, kde většinou fungují různá regionální multikulturní centra). Faktem je, že kurzy českého jazyka jsou nejčastější a jsou páteří dalších výukových akcí.

V případě, že azylant dosáhl takové jazykové úrovně, že je pro něj již zbytečné navštěvovat kurzy českého jazyka a zároveň má zájem dále studovat, může volit mezi studiem na *vyšší odborné škole*, *vysoké škole* či se mohou účastnit *rekvalifikačních kurzů*.

4.5.1 Vyšší odborné školy a nástavbová studia

Vyšší odborné školy i nástavbová studia mohou azylanti navštěvovat za stejných podmínek jako čeští občané. Podmínkou je úplné středoškolské vzdělání a úspěšné absolvování přijímací zkoušky. Na státních školách studují zdarma, pokud zvolí školu soukromou, musí platit školné. Mají také možnost zapojit se do stipendijních programů, které nabízejí nestátní neziskové organizace.

4.5.2 Vysoké školy

Studium na státních vysokých školách v českém jazyce je bezplatné, za studium v jiném jazyce nebo na soukromých vysokých školách se platí školné. Podmínkou studia na vysoké škole je úplné středoškolské vzdělání a úspěšné složení přijímací zkoušky. V praxi jsou případy azylantů studujících na vysokých či vyšších odborných školách poměrně vzácné. Faktorů je zde několik – jelikož přijímací zkoušky jsou často obtížné i pro české uchazeče o studium, azylant musí vyvinout ještě větší snahu a úsilí, aby přijímací zkoušky úspěšně absolvoval. V praxi se spíše setkáváme se zájmem o jiné formy vzdělávání u dospělých azylantů, zj. o rekvalifikační kurzy, které azylantům umožňují za poměrně krátkou dobu nalézt uplatnění v praxi. O dalším vzdělávání se podrobněji zmiňuji v další kapitole.

4.6 Další formy vzdělávání dospělých azylantů

Pod pojmem další vzdělávání rozumíme „vzdělávací proces zaměřený na poskytování vzdělávání po absolvování určitého školského vzdělávacího stupně.“ (Palán, s.22)

Důvody, jimiž si azylanti rozšiřují své vzdělání, identifikoval A.Sinkil takto:

- Nalézt uplatnění pro své stávající dovednosti
- Pokračovat v přerušném vzdělávání
- Získat nové dovednosti a kompetence, které jsou nezbytné pro nalezení zaměstnání v hostitelské zemi
- Získat novou kvalifikaci v případě, že jejich původní kvalifikace nenajde v hostitelské zemi uplatnění

- Prolomit izolaci, socializovat se

Veškeré další vzdělávání dospělých azylantů je realizováno v rámci tzv. neformálního vzdělávání, tzn. že je organizováno a realizováno mimo ustálenou vzdělávací soustavu. Nabídka tohoto vzdělávání je poměrně omezená a je zajišťována převážně nevládními organizacemi. Jak už jsem předeslala výše, nabídka kurzů určených pouze pro azylanty není v současné době příliš bohatá, azylanti mají však možnost zapojit se v případě zájmu do nejrůznějších kurzů, které jsou v České republice pořádány pro cizince bez rozdílu statusu. Zde se již dá hovořit o nabídce širší.

V prvé řadě se tedy jedná o *kurzy českého jazyka* pořádané organizací SOZE v rámci Státního integračního programu, o kterém se zmiňuji podrobně v jedné z předchozích kapitol. Následují jsou kurzy českého jazyka pro azylanty pořádané organizací Berkat v komunitním centru InBáze. V obou dvou případech jsou azylanti rozděleni do několika úrovní kurzů podle svých jazykových možností (srovnáním jednotlivých kurzů se podrobně zabývám v další části své práce). Kromě těchto dvou organizací nabízí kurzy českého jazyka mnoho jiných organizací (PPI, META, CIC...) – v těchto případech se jedná o kurzy pro všechny cizince, jak se již výše zmiňuji.

Kromě kurzů českého jazyka nabízí celá řada organizací také *kurzy anglického jazyka*, popř. *dalších jazyků*, které jsou opět přístupné všem cizincům. Např. organizace Berkat v současné době nabízí kurz perštiny pro začátečníky. Všechny výše zmiňované kurzy jsou až na výjimky poskytovány zdarma. Zde bych ráda zmínila ojedinělou vzdělávací činnost organizace META o. s. (sdružení pro příležitosti mladých migrantů). Ve své nabídce vzdělávacích kurzů nabízejí kromě „klasických“ kurzů českého a anglického jazyka také *individuální a skupinové doučování českého jazyka a přípravu na přijímací zkoušky*. Nabídka doučování vychází z faktu a ze zkušeností, že české školy nejsou ve většině případů připraveny na přítomnost cizinců ve třídách a z faktu, že přechod na české školy bývá pro většinu cizinců náročným procesem, do kterého se promítá jazyková bariéra, neznalost kultury a často také sociální izolace. Je pro ně také v mnohých případech velmi těžké zvládnout velké množství nové látky v českém jazyce bez individuálního přístupu. Dobrovolníci organizace META v rámci doučování základních předmětů

pracují na postupné eliminaci tohoto jazykového a kulturního znevýhodnění. V rámci *individuálního doučování* má každý dobrovolník přiděleného jednoho, max. dva klienty. Prvním krokem je analýza situace potřeb klienta, druhým krokem je vytvoření individuálního plánu. Na tyto kroky pak navazuje doučování v stanovených termínech, nejčastěji jednou týdně, v případě potřeby i častěji. *Skupinové doučování* pak probíhá přímo v prostorách škol v místech s vysokou koncentrací cizinců na základě zájmu dané školy. Od září 2007 do června 2008 probíhá také realizace projektu „Doučování češtiny pro děti – cizince na Praze 11“ prostřednictvím nadace Via z programu Fondu T-Mobile. Jeho hlavním cílem je zlepšit jazykové kompetence dětí - cizinců studujících na základních školách na Praze 11, tedy pomoci jim lépe zvládat školní látku a integrovat se do české společnosti. Sekundárním cílem je vytvořit obecněji aplikovatelný systém doučovacích kurzů z češtiny pro děti-cizince navštěvující základní školy. Z realizace projektu budou mít prospěch i lektori z řad studentů, kteří při realizaci kurzu získají cenné zkušenosti a dovednosti (včetně úvodního školení a průběžné odborné supervize). Další aktivitou je *příprava na přijímací zkoušky*. Dobrovolníci organizace META připravují klienty k přijímacím zkouškám na střední i vysoké školy. Forma je shodná s doučováním, obsah je přizpůsoben požadavkům daných vzdělávacích institucí, na kterých klienti mají zájem studovat. V současné době probíhá doučování matematiky na přijímací zkoušku na střední a vysokou školu. Všechny druhy doučování jsou realizovány pro mladé cizince bez ohledu na status.

Většina organizací má ve své nabídce také *kurzy výpočetní techniky*, kde se účastníci kurzů mají možnost naučit základům práce s počítačem a s internetem (tyto kurzy poskytuje např. Berkat, Poradna pro integraci, META, Multikulturní centrum v Teplicích a další).

Dalšími aktivitami kromě výše uvedených kurzů jsou zájmové kurzy či skupiny, které nevládní neziskové organizace nabízejí pro široké spektrum potencionálních zájemců. Např. komunitní centrum InBáze ve spolupráci s Centrem pro otázky migrace nabízí multikulturní skupiny *Kruhy* – ženskou skupinu a mužský klub, které jsou určeny jak pro cizince (bez ohledu na status), tak pro české občany. Hlavní náplní těchto skupin je sdílení společného i odlišného, poznávání kultur a tradic jednotlivých zemí, ochutnávka tradičních jídel atd. Setkání jsou dobrou příležitostí

k navázání nových kontaktů. Běžný program je rozšířen o přednášky, promítání filmů, hudební večery a jiné aktivity. Nachází se zde také *šicí dílna*. Nabízí možnost využití šicího stroje k šití pro vlastní potřebu, pro méně zkušené pak kurzy šití pod dohledem instruktorek. Ženy v dílně vytvářejí originální panenky v národních krojích z celého světa a další výrobky. Podobně zaměřené skupiny nabízí i další organizace, např. Poradna pro uprchlíky.

Dalšími, spíše nárazovými vzdělávacími aktivitami, které by se souhrnně daly zařadit pod pojem *osvětové akce*, jsou nejrůznější *přednášky, semináře a školení* zaměřené na různá témata, která mají azylantům (a potažmo i ostatním cizincům) usnadnit orientaci v klíčových oblastech života v České republice. Jsou to např. semináře personálně-právního poradenství (psaní životopisu, nácvik přijímacího rozhovoru apod.), semináře týkající se vzdělávacích potřeb cizinců, právního minima, sociálního systému v ČR atd. Další důležitou aktivitou jsou různé *zájmové kroužky a jednorázové akce pořádané pro děti*. Téměř každá nevládní nezisková organizace pracující v této oblasti má ve své nabídce nějaký program pro děti, např. cílem projektu Berkat dětem je lepší integrace dětí migrantů do české společnosti. Tento cíl je naplňován jednak pravidelnými programy pro děti s poznávacími, kulturními, tvůrčími i pohybovými a sportovními aktivitami, včetně letních táborů, jednak cílenou podporou školní docházky formou doučování a hledání zdrojů na nákup školních pomůcek. Z pravidelných akcí pro děti bych zmínila výtvarné, hudební a taneční workshopy vedené kvalifikovanými lektory; výlety do přírody s poznávacími prvky, do blízkého okolí Prahy, ale i do jiných regionů; návštěvy divadla, kina; hry a soutěže v komunitním centru InBáze; společné oslavy aj. Na těchto se podílí také Centrum pro otázky migrace a jsou financovány z několika zdrojů, mj. z Nadace Vize 97, Nadací O2 aj. Mnoho podobných aktivit pro děti zajišťuje také např. Poradna pro integraci.

Často opomíjenou formou vzdělávání dospělých azylantů je také *samostudium*. To však záleží čistě na aktivitě samotných azylantů a na jejich zájmu vzdělávat se i touto formou. Některé nevládní neziskové organizace mají vlastní knihovny, kde si nejen azylanti, ale i ostatní cizinci, mají možnost půjčovat jak české, tak cizojazyčné tituly.

Důležitou formou vzdělávání dospělých azylantů je také *rekvalifikace*. Tento pojem znamená rozšíření či změnu dosavadní kvalifikace získáním nových znalostí a dovedností teoretickou i praktickou přípravou. Jejím účelem je umožnit pracovní uplatnění ve vhodném zaměstnání (nejedná se o zvýšení stupně vzdělání). Při provádění rekvalifikace se vedle dosavadní kvalifikace přihlíží zejména k osobním předpokladům, schopnostem a zdravotní způsobilosti pro výkon práce, pro kterou se mají azylanti rekvalifikovat. Rekvalifikace jsou určeny azylantům, kteří jsou uchazeči o zaměstnání na základě písemné dohody uzavřené mezi úřadem práce a azylantem. Úřad práce na základě písemné dohody zajišťuje rekvalifikace v příslušných vzdělávacích zařízeních, která jsou pro dané obory akreditována. K rekvalifikaci se využívají vhodné formy teoretické a praktické přípravy, zejména příprava v učebním nebo studijním oboru s případnou úpravou teoretické a praktické přípravy, specializační kurzy a krátkodobé formy středoškolského a vysokoškolského studia. Rekvalifikace se uskutečňuje se zřetelem na předpoklady a požadavky potřebné pro výkon práce.

Jak jsem již předeslala výše, rekvalifikační kurzy pro azylanty se realizují buď ve spolupráci s regionálními úřady práce a to zj. tím, že azylanti mají možnost požádat příslušný úřad práce o tzv. *individuální akční plán* (IAP). Jedná se o jednu z poradenských technik, která má přispět ke zvýšení možnosti uplatnění uchazeče o zaměstnání na trhu práce a k prevenci dlouhodobé nezaměstnanosti. Jde o dlouhodobý proces poradenských aktivit (analýza individuálního potenciálu, rekvalifikace, motivační programy, bilanční diagnostika, psychologické poradenství, atd.) směřujících k aktivizaci uchazeče o zaměstnání a vytvoření prostoru pro to, aby mohl za sebe převzít větší odpovědnost. Úřady práce v České republice byly vyzvány řídicím aktem MPSV - Oznámení č. 32/2004, aby všem azylantům bez rozdílu věku, kteří požádají o zprostředkování zaměstnání, a tím o zařazení do evidence uchazečů o zaměstnání, nabízely vypracování individuálního akčního plánu, s účinností od 1.10.2004. Azylant může tuto možnost odmítnout, pokud však bude mít zájem o individuální akční plán směřující ke zvýšení možnosti jeho pracovního uplatnění, bude za jeho součinnosti úřadem práce pro něj vypracován a bude povinen plnit podmínky v něm stanovené (dle § 33 odst. 2 zákona zaměstnanosti č. 435/2004 Sb.) (<https://webgate.ec.europa.eu/equal/jsp/dpComplete.jsp?cip=CZ&national=31>)

Azylanti se také mohou účastnit projektu, který je zaměřen na rekvalifikace a který organizují nejrůznější nestátní neziskové organizace. Za všechny bych chtěla zmínit rekvalifikační kurzy v rámci projektu Maják, který zastřešuje SOZE nebo projekt „Proč mají zůstat stranou“, který zastřešuje Konsorcium nevládních organizací pracujících s migranty, o. s.

Myslím si, že je nutné k tomuto nástínu vzdělávacích možností pro dospělé azylanty dodat několik obecných postřehů. Především si musíme uvědomit, že člověk, který opustil svůj domov a nachází se v novém prostředí a často i v existenční nejistotě, považuje své další vzdělávání za „luxus“, který nepovažuje za nutný. Vzdělání vyžaduje zejména pro své děti, ale u sebe je ochoten tyto potřeby potlačit. Za často jedinou vzdělávací nutnost je považována potřeba domluvit se v dané zemi, proto jsou jazykové kurzy většinou žádané. Faktem také je, že ne všechny kultury mají ke vzdělání stejný přístup a ne pro všechny hraje vzdělání v jejich životě zásadní roli. Na vzdělávací potřeby je také často nahlíženo jinak u muže a u ženy.

4.7 Problémy vyskytující se v oblasti vzdělávání azylantů

Azylanti v naší zemi se rekrutují z velmi rozmanitých prostředí. A ačkoliv již dosáhli určitého stupně asimilace, ve většině případů si stále zachovávají svou kulturní identitu. Tato pestrost určuje jejich odlišné vzdělávací potřeby a určuje i problémy, se kterými se setkávají. Pro každého z nich tak vzdělání představuje odlišnou hodnotu.

Hlavní problémy můžeme rozdělit do těchto kategorií:

- Ztráta kvalifikace
- Jazykové problémy
- Gender problémy
- Psychické problémy

4.7.1 Ztráta kvalifikace

Mnoho azylantů si do České republiky přineslo vysoký stupeň vzdělání, odbornou kvalifikaci a pracovní zkušenosti. Přesto však mnozí z nich nejsou schopni v nové vlasti na tyto kvalitní předpoklady navázat. Stěžejní překážkou v získání kvalitního zaměstnání je neuznání diplomů z původní vlasti a nedůvěra ke kvalifikaci získané v zemi původu. Musíme si uvědomit, že jedním z nejlepších nástrojů integrace do společnosti je právě zaměstnání. Pokud se již azylantům podaří najít zaměstnání, jde často o pozici, která neodpovídá jejich kvalifikaci a azylant tím tak může být degradován. Hlavními problémy, se kterými se azylanti potýkají, jsou následující – nedostatek příslušných dokumentů, nedostatek finančních zdrojů a obecně pak nesplnění podmínek uznání kvalifikace. Podle oficiálních webových stránek Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy „proces uznávání vzdělání zahrnuje uznávání diplomů, kvalifikací nebo částí studijních programů jedné (domácí nebo cizí) vzdělávací instituce jinou vzdělávací institucí²¹“. Takové uznání je obvykle považováno za základ pro přijetí na další studium v druhé instituci nebo jako uznání umožňující určitý druh výjimky z povinnosti opakovat studium některých částí programu.

Akademické uznávání je charakterizováno detailním porovnáváním studijních plánů jehož výsledkem je potom rozhodnutí o tom, zda vzdělání získané v zahraničí je rovnocenné vzdělání poskytovanému v České republice. V českém právním řádu je uznávání vzdělání upraveno pro základní, střední a vyšší odborné vzdělání v § 108 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (*školský zákon*) a v jeho prováděcí vyhlášce č. 12/2005 Sb., Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky o podmínkách uznání rovnocennosti a nostrifikace vysvědčení vydaných zahraničními školami (Bobysudová, Hernandezová, 2004). V zásadě rozhodují o nostrifikaci dokladů krajské úřady (MŠMT pak rozhoduje o nostrifikaci zahraničního vysvědčení, které bylo vydáno zahraniční školou se vzdělávacím programem, který je uskutečňován po dohodě s MŠMT; Ministerstvo vnitra rozhoduje o nostrifikaci a vydává osvědčení o uznání rovnocennosti v oblasti činnosti policie a požární ochrany).

²¹ MŠMT <http://www.msmt.cz/eu/uznavani-vzdelani>

Podle školského zákona existují dva možné postupy nostrifikace. V případě, že existuje mezinárodní smlouva o vzájemném uznávání rovnocennosti dokladů o vzdělání, vydává se osvědčení. V případě, kdy mezinárodní smlouva o vzájemném uznávání rovnocennosti dokladů neexistuje, je vydáváno rozhodnutí. Může však nastat situace, kdy krajský úřad v rámci řízení o nostrifikaci zjistí, že obsah a rozsah vzdělání v zahraniční škole se v porovnání s obdobným rámcovým vzdělávacím programem v České republice podstatně odlišuje, pak je žádost zamítnuta. V případě, že se obsah a rozsah vzdělání v zahraniční škole odlišují buď zčásti nebo ze zahraničního vysvědčení není patrný obsah a rozsah vyučovacích předmětů, nařídí krajský úřad nostrifikační zkoušku (podmínky její organizace upravuje výše uvedená vyhláška MŠMT). Pokud žadatel nevykoná nostrifikační zkoušku úspěšně, potom krajský úřad žádost o nostrifikaci také zamítne. O uznávání zahraničního vysokoškolského vzdělání rozhodují v zásadě veřejné vysoké školy podle § 89 a 90 zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách). Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vydává osvědčení o uznání vzdělání pouze v případě, bylo-li získáno ve státě, s nímž je uzavřena smlouva o uznávání rovnocennosti dokladů (případně o uznávání dokladů o vzdělání) a ministerstvo je touto smlouvou k uznání zmocněno, nebo případně tehdy, jestliže existují pochybnosti o tom, která veřejná vysoká škola uskutečňuje obsahově obdobný studijní program a je tedy příslušná rozhodnout o uznání. Jedná-li se o oblast vojenství, o uznání rozhoduje dle § 95 odst. 9 zákona o vysokých školách Ministerstvo obrany; v oblasti bezpečnostních služeb pak rozhoduje o uznání Ministerstvo vnitra.

Bilaterální mezinárodní smlouvy o vzájemném uznávání rovnocennosti dokladů o dosaženém vzdělání a dokladů o udělení vědeckých hodností a titulů jsou uzavřeny s Afghánistánem (č. 111/1982 Sb.), Bosnou a Hercegovinou (č. 89/1991 Sb.), Bulharskem (č. 43/1983 Sb.), Maďarskem (č. 92/2005 Sb.m.s.), Polskem (č. 122/1991 Sb.), Slovenskem (č. 33/2001 Sb.m.s.), Slovinskem (č. 89/1991 Sb.) a některými nástupnickými státy bývalého SSSR. Uznávání (nostrifikaci) nepodléhají odborné kurzy (např. masér, kosmetička apod.) získané v zahraničí, jelikož nedeklarují stupeň dosaženého vzdělání.

Samozřejmě existuje úzké spojení mezi akademickým a odborným uznáním. Akademické uznání je uznání faktu, že kvalifikace získaná v cizí zemi splňuje vstupní požadavky na příslušný postup v dalším vzdělávání. Odborné uznání je proces, ve kterém je kvalifikace získaná v cizí zemi formálně uznána, takže její držitel může této kvalifikace využít k získání zaměstnání v oblastech, které jsou jinak vymezeny pro držitele kvalifikace získané v dané zemi (Bobysudová, Hernadezová, 2004). Proces uznání kvalifikace vždy obsahuje jednu nebo více z následujících fází nezávisle na národních specifikách. Jedná se o podání žádosti kompetentnímu orgánu, o ověření kvalifikace a o její zhodnocení.

4.7.2 Jazykové problémy

Vzhledem k tomu, že není specifikována jazyková úroveň azylanta (je zde nedostatečný tlak na kvalitní zvládnutí českého jazyka), dochází k jazykovým problémům a to především v případě, že si azylant hledá práci či chce studovat. Jazykové problémy se tak nejčastěji projevují v těchto situacích:

- Jazykové problémy mohou vést k podcenění stupně vzdělání či inteligence
- Čtení v neznámém jazyce trvá déle
- Často není možné dokončit např. zkoušku ve vymezeném čase
- Napsat práci v cizím jazyce je velice obtížné (např. v oboru, jako je právo, kde jazyk hraje důležitou roli, je to bez pomoci odborného poradce takřka nemožné)
- Ze začátku je třeba překladatelských služeb pro mnoho každodenních činností včetně vyhledávání poradenství (tyto služby nejsou azylantům vždy ihned k dispozici).
- Ústní komunikace je mnohdy obtížná (jakákoliv týmová práce vyžaduje dobré ústní jazykové znalosti)

4.7.3 Gender problémy

Také gender aspekty do jisté míry ovlivňují situaci azylanta. Především se to týká oblasti přístupu ke vzdělání a to tedy zejména u žen, jelikož ty jsou nejvíce postiženy prostředím, ze kterého pocházejí (ovšem také i prostředím, ve kterém jsou nyní). Je faktem, že mnoho kultur nahlíží roli ženy zcela jinak, než je tomu např. u nás. Obecně se dá říci, že kromě všech již zmíněných problémů, má žena tzv. konflikt kultur, tzn. že ženy mohou být odrazovány od návštěvy škol, hledání zaměstnání apod. s odůvodněním, že místo ženy je doma.

4.7.4 Psychické problémy

Psychickou poruchou, která nejčastěji postihuje skupinu migrantů jako takovou, je posttraumatická stresová porucha (PTSD). To je opožděná a protahovaná odpověď na nějakou stresovou událost, která má velmi negativní charakter (válečné konflikty, mučení, znásilnění apod.). Dalšími onemocněními, které tuto skupinu často postihují, jsou deprese a úzkostné stavy.

5 MONITORING VZDĚLÁVACÍCH KURZŮ PRO AZYLANTY

Než se začnu zabývat samotným popisem monitoringu vybraných vzdělávacích kurzů pro azylanty, ráda bych se zmínila o tom, proč jsem se rozhodla zařadit tento způsob pozorování do své diplomové práce. V průběhu psaní své diplomové práce jsem zjistila, že relevantních materiálů týkajících se problematiky azylantů, od procesu získání mezinárodní ochrany, až po problémy praktického života, s kterými se azylanti potýkají, je velmi málo. To byl také jeden z důvodů, proč jsem svou práci takto úzce zaměřila. Přemýšlela jsem proto nad nejvhodnějším způsobem, jak široké veřejnosti přiblížit způsob života této skupiny nejen na teoretické, ale i na praktické úrovni – jaké mají azylanti výhody, jak probíhá jejich integrace do majoritní společnosti, s jakými problémy se potýkají atd. Na teoretické bázi se touto oblastí zabývám v předchozích kapitolách. Pro praktickou část své práce jsem si vybrala oblast vzdělávacích kurzů pro azylanty. A protože jsem zjistila, že v současné době s největší pravděpodobností neexistuje nějaký ucelený přehled organizací, které se zabývají (většinou kromě dalších aktivit) vzděláváním azylantů, rozhodla jsem se, že se pokusím o vytvoření takového přehledu s tím, že mě v první řadě zajímá, jak takové kurzy pro azylanty v praxi probíhají a jak se liší pojetí těchto kurzů ve vybraných organizacích. V drtivé většině případů se zabývám kurzy pořádanými nestátními neziskovými organizacemi na území hlavního města Prahy, výjimku tvoří Multikulturní centrum v Teplicích, jako zástupce organizace tohoto druhu na regionální úrovni.

Důležitým bodem bylo nastavení hodnotících kritérií vzdělávacích kurzů, podle kterých posléze jednotlivé kurzy a potažmo organizace, které je pořádají, srovnávám. Kritéria jsou následující:

- Prostory, v kterých se kurzy pořádají a audiovizuální technika
- Učební materiály
- Cena kurzů
- Hodinová dotace kurzů
- Účastníci kurzů – etnické složení, věk, počet účastníků na kurzech

- Osobnost lektora – vzdělání, zkušenosti, jak pracuje s účastníky kurzů, zda je dostatečně motivuje a podněcuje jejich aktivitu
- Výstupy z kurzů – certifikát, osvědčení apod., zda jim jsou tyto výstupy nějakým způsobem prospěšné v praktickém životě, zda mají váhu u potencionálních zaměstnavatelů
- Výběr účastníků do kurzů – zda probíhá rozřazování podle jazykové úrovně, forma rozřazování (testová forma, ústní individuální pohovor atd.)
- Jakým způsobem se účastníci o kurzech dozvěděli (letáky, internet, prostřednictvím přátel atp.)

Ve všech případech monitorovaných kurzů se jedná o kurzy českého jazyka, protože v této oblasti je nabídka nejširší (v nabídce organizací jsou někdy i kurzy cizích jazyků, či výpočetní techniky, ale pro mé potřeby závěrečného srovnání jednotlivých kurzů by bylo bezpředmětné tyto další kurzy zvlášť monitorovat, protože jejich nabídka není až tak široká a ve většině případů nejsou určeny pouze pro azylanty, jako je to často i v případě kurzů českého jazyka). Dalším zajímavým zjištěním byl fakt, že nabídka vzdělávacích kurzů určených přímo pro azylanty je značně omezená. Takovéto kurzy v současné době nabízejí pouze dvě organizace s tím, že ostatní mnou monitorované kurzy jsou určeny všem cizincům bez rozdílu statusu.

V úvodu popisu monitoringu každého kurzu nejprve před vlastním popisem vždy uvádím informace o daných kurzech, které mi poskytly jazykoví koordinátoři či jiní pracovníci jednotlivých organizací a posléze se zabývám vlastním popisem kurzů a jejich závěrečným zhodnocením. V každé organizaci jsem absolvovala dva a více kurzů. Vycházela jsem z faktu, zda organizace nabízí kurzy pro začátečníky i pokročilé, v tom případě jsem uznala za vhodné absolvovat oba typy těchto kurzů, protože přístup lektorů se logicky bude lišit v závislosti na jazykové úrovni účastníků. V popise monitoringu proto ve většině případů uvádím pro názornou ilustraci pouze jeden z mnou absolvovaných kurzů, protože jednotlivé lekce jsou si v mnoha případech velmi podobné (zj. v případě nízkoprahových kurzů) a pro účely mé práce

není nutný zevrubný a detailní popis každé lekce. V závěru svého monitoringu potom uvádím shrnutí všech výsledků mého pozorování.

Zajímavé také bylo, jakým způsobem jednotlivé organizace reagovaly na mou prosbu účastnit se vzdělávacích kurzů a tím provést jejich monitoring. Ve většině případů jsem se setkala s kladným ohlasem a vstřícností jak ze strany jazykových koordinátorů, tak ze strany samotných lektorů, v několika případech však bylo velice problematické domluvit se na účasti na kurzech z nejrůznějších důvodů, o kterých se zmiňuji v rámci popisu monitoringu kurzů jednotlivých organizací.

5.1 Nízkoprahové kurzy českého jazyka pořádané Centrem pro integraci cizinců, o.s.

Jsou specifickou skupinou kurzů zj. z hlediska uplatňovaných metod a celkového pojetí kurzu. Nízkoprahový kurz je zcela nový a progresivní typ kurzu češtiny pro cizince vytvořený experty na výuku češtiny jako cizího jazyka v letech 2006–2007. Je otevřen jakémukoliv cizinci, který dlouhodobě nebo trvale pobývá na území ČR, bez věkového, jazykového či jiného omezení. Jedná se o typ kurzu, k němuž se může každý připojit kdykoliv a kdykoliv jej může také opustit a kvůli němuž si cizinec nemusí kupovat žádnou učebnici, protože pomocné materiály získá na místě. Nemá stálý počet studentů (lektoři neví, kdo přijde a zda vůbec někdo přijde).

Tento typ kurzu je první pomocí při snaze naučit se alespoň základní komunikaci v češtině, je také vhodným doplněním pro pokročilé mluvčí i doplněním jiných typů kurzů českého jazyka. Cizinci si zde samostatně i ve skupinách osvojují praktické dovednosti a získávají užitečné informace a kontakty. Není nutná rezervace, ani registrace do kurzu a neplatí se dopředu žádná částka za absolvování výuky. V rámci kurzu také neprobíhá žádné testování a rozřazování účastníků do různých skupin. Každá lekce je uzavřena tematicky celkem - účastníci se mohou rozhodnout, která témata je zajímají a která méně a podle toho plánovat svou účast na kurzech. V průběhu kurzu si účastníci vzájemně pomáhají. Je to prostor, kde je každý vítán a ze něhož si každý odnese něco užitečného (Hrdlička, Slezáková, 2007).

Hlavními cíly kurzů je napomáhat adaptaci cizinců do českého prostředí mimo jiné tím, že zvládnou jazyk; důraz je kladen na praktické využití jazyka v situacích, do kterých se cizinec v každodenním životě dostává; cílem zároveň není co nejrychleji dosahovat pokroků ve výuce (výuka probíhá jen v češtině, není zde žádný další mediační jazyk, proto je tempo pomalejší), ale udržovat motivaci a chuť učit se. Studenti nemají stejnou jazykovou úroveň. Do kurzů přicházejí stále noví studenti, které lektor nezná a kteří se neznají navzájem, ale musí mít pocit, že jsou na kurzu vítáni a že se s nimi bude pracovat stejně aktivně jako s ostatními, kteří přišli dříve, jsou různého věku a původu, mají různé vzdělání, různou úroveň znalostí, jsou také různě nadaní – možnosti a schopnosti studentů se velmi liší, mají různé důvody pro učení se češtině či pro setrvání v ČR, pocházejí často ze zemí kulturně a historicky velmi vzdálených; s přihlédnutím k jejich dřívějším možným traumatickým zážitkům, ale i vzhledem k jejich současnému životu v ČR mohou být zvýšeně citliví na některá témata či na některé projevy chování jak lektory, tak ostatních studentů; jsou někdy mezi sebou v konfliktu – v kurzu se mohou sejít i studenti ze vzájemně se ne dobře snášejících zemí či náboženství, mohou mít různé názory na chápání morálky, na úlohu náboženství, na postavení žen, ale i na způsob výuky, na osobnost lektora atd.; sami si určují, kolik času věnují studiu (nemají vnější povinnosti vůči lektorovi – testy, domácí úkoly apod.; nemusí se účastnit lekcí povinně, jejich účast je na dobrovolné bázi.

Co se týče lektorů nízkoprahových kurzů, měli by splňovat tato kritéria:

- být zkušený profesionálové (na lektora jsou kladeny velké nároky při plánování lekce)
- mít pedagogické dovednosti, které nesouvisí pouze s odborností, ale zejména s přístupem ke studentům
- mít řídicí, koordinační a organizační schopnosti, musí být schopni improvizovat
- mít řídicí, koordinační a organizační schopnosti

- být schopni improvizovat
- být flexibilní
- být „herci a mimové“

V případě samotných lekcí by pak nemělo chybět mnoho z těchto požadavků:

- jsou tematicky a formálně uzavřené
- průběh lekcí je možné aktuálně přizpůsobit komunikačním potřebám a prioritám přítomných studentů – jejich věku, vzdělání, úrovni znalostí, původu
- musí být maximálně praktické, aby studenti toho, co se naučili, mohli využít
- musejí být vedeny aktuálními komunikačními potřebami studentů
- nenavazují na sebe, tj. nelze počítat s domácí přípravou jako organickou součástí výuky; studentům lze dávat na dobrovolné bázi cvičení k opakování, drily, mohou si např. psát svůj deník v češtině
- nepočítají s domácí prací – ta je zadávána pouze dobrovolně, ve formě a množství, které je lektor schopen opravit

Nízkoprahový kurz je sice jazykovým kurzem, ale kurzem otevřeným, do kterého studenti budou přicházet proto, aby se mimo jiné učili česky (čeština je sice důležitým, ale zdaleka ne pro všechny hlavním cílem, hlavní motivací). Studenti mohou přicházet také kvůli jiným věcem (kontakt s ostatními, využití volného času, získání praktických rad, tipů, kontaktů či z jiného důvodu). Studenti poměrně rychle nabývají sebevědomí a vždy si mezi sebou v lekcích pomáhají. Často se scházejí před začátkem kurzu a zůstávají spolu i po jeho skončení a řeší své problémy. Výuka v nízkoprahových kurzech klade na lektora zvýšené nároky co se týče přípravy plánu lekce, v něm musí lektor počítat s tím, že v kursu budou jak začátečníci, tak mírně pokročilí i nejpokročilejší studenti. Stejně důležitá je pak příprava kvalitního pracovního listu, který usnadňuje lektorovi práci v hodině a zároveň je něčím hmatatelným, co si studenti mohou z lekce odnést (Hrdlička, Slezáková, 2007).

Jak už jsem naznačila v úvodu, kurz je koncipován pro všechny jazykové úrovně bez rozdílu. Kurzy probíhají dvakrát týdně, v úterý a čtvrtek od 19:00 – 20:45 a běží od 19.2. do 22.5. V rámci Centra pro integraci cizinců jsem absolvovala dva kurzy, které byly vedeny stejnou lektorkou. V předchozím popisu nízkoprahových kurzů jsem uvedla, že kurzy jsou pro účastníky zdarma, v současné době se Centrum pro integraci cizinců potýká s finančními problémy, proto bylo nuceno vybírat za každou dvouhodinovou lekci 50 Kč. Lekce jsou blokové, nenavazují na sebe, tzn., že od účastníků se ve své podstatě nevyžaduje pravidelná účast, je to zcela jen na jejich uvážení a časových možnostech. Zde bych ráda pro lepší představu uvedla témata kurzů: Úvod, seznamování, představování; Rodina; Orientace; Tělo, zdraví; Nákupy; Hledám práci; Služby; Zájmy, Vlastnosti; Pošta, banka; Komunikace; Na návštěvě; Byt; Doktor, Nemoci; Úřad práce; Orientace, Město; Doprava; Komunikace; Pošta, banka; Na návštěvě; Komunikace; Byt; Nákupy, Restaurace; Úřad práce – Hledám práci; Doprava; Komunikace. Jak je z přehledu patrné, některá klíčová témata se opakují. Kurzy se konají v prostorách Domu národnostních menšin, v Praze 2 (tyto kurzy organizované Centrem pro integraci cizinců probíhají i mimo Prahu a to v Plzni, Českých Budějovicích a v Karlových Varech), učebna je velmi malá, proto je i omezen počet účastníků (lektor se vždy snaží, aby se do učebny vešlo co nejvíce lidí). Důvodem pronájmu malé učebny je svízelná finanční situace organizace (bylo mi sděleno, že v minulosti měly k vyučování k dispozici mnohem větší učebny jejichž kapacita byla až 60 lidí). Lektorka má v učebně k dispozici pouze flipchart. Na jednom z mnou absolvovaných kurzů bylo přítomno 12 účastníků, jejich věk se pohyboval v rozptýlu 15 – 45 let. Etnické složení bylo následující – 4 účastníci z Ruska, 2 z Ukrajiny, 2 účastníci z Moldavska, 1 Kanadčan (tvrdil to o sobě), 1 Uzbekistánec, 1 Číňan, 1 Nigérijec.

Lektorka, která vedla kurzy, jež jsem absolvovala, se jmenuje Barbora Hošková. Na filozofické fakultě Univerzity Karlovy vystudovala český jazyk a literaturu v kombinaci s pedagogikou. Po skončení svých studií na vysoké škole působila v několika jazykových agenturách, kde učila cizince český jazyk. Dále byla lektorkou českého jazyka v Integrovaném azylovém středisku v Ústí nad Labem–Předlicích, posléze vyučovala český jazyk v Poradně pro integraci také v Ústí nad Labem. V současné době působí v Ústavu pro jazyk český v Praze a je jednou

z dvanácti lektorů specializovaných na vyučování v nízkoprahových kurzech českého jazyka pro cizince, které vyučuje v rámci Centra pro integraci cizinců.

V této části bych se chtěla věnovat samotnému průběhu kurzu. Lektorka začíná lekci představováním a vede krátký dialog postupně s každým z účastníků (zhruba v této podobě: „Dobrý večer! Já jsem Bára. A ty?“, žák odpovídá... , lektorka posléze klade další doplňovací otázku: „Jak se dnes máš?“ nebo „Co jsi dnes dělal?“ atp.). V průběhu této krátké úvodní konverzace zároveň opravuje gramatické chyby, kterých se žáci dopouštějí. Po úvodní části lekce pokračuje diktátem slov, v diktátě mají účastníci kurzu problémy zj. s diakritikou. Tématem kurzu je „Pošta“. Důležité poznámky lektorka zaznamenává na flipchart – např. pojmy jako je obálka, známka, kolek – pro lepší ilustraci kreslí ke všem pojmům obrázky, což slouží účastníkům pro lepší pochopení daných pojmů. Dále účastníkům rozdává připravené materiály k tématu (viz. příloha diplomové práce) – zde jsou nejrůznější cvičení týkající se probíraného tématu, které účastníci postupně vyplňují a posléze prezentují, lektorka opravuje chyby, kterých se účastníci při cvičeních dopustili a vše důležité opět poznamenává na flipchart. Zajímavým cvičením jsou např. jednotlivé kartičky, které si účastníci losují – na nich je namalován předmět (nějak související s poštou), účastníci mají za úkol nahlas prezentovat, k čemu se daný předmět dá použít. Dalším cvičením je hádání hodnot českých bankovek – lektorka ukazuje účastníkům části českých bankovek a oni mají uhádnout, jakou hodnotu bankovka má, přitom si procvičují české číslice. V závěru kurzu lektorka odpovídá na nejrůznější dotazy – např. jeden z účastníků se lektorky ptá, co je nejvhodnější říct, když potřebuje vystoupit z tramvaje a někdo mu brání ve výstupu. Po skončení kurzu se účastníci podepisují na prezenční listinu. Výstupem z kurzů je certifikát, kteří po skončení účastníci absolvují. Je v něm vyznačen počet absolvovaných hodin.

Tento typ kurzu má podle mého názoru svá pozitiva i negativa. Pozitivem je bezesporu otevřenost vůči cizincům, kteří z jakéhokoliv důvodu nemohou navštěvovat kurzy pravidelně a nemohou se tak účastnit kurzů, kde je striktně vyžadována prezenze od začátku až do skončení kurzu. I na těchto kurzech však probíhá prezenze, protože po skončení kurzu obdrží účastníci certifikát s počtem absolvovaných hodin.

Tento typ kurzu velmi přínosný a vhodný zj. pro začátečníky a cizince s mírně pokročilou úrovní českého jazyka. Myslím si, že pokud by se chtěl cizinec např. aktivně připravovat na jakoukoliv zkoušku z českého jazyka, je tento kurz nedostačující zj. z absence důkladného probírání české gramatiky. Lektorku hodnotím velmi pozitivně, myslím, že kurzy vede zajímavou a především záživnou formou, nejsou jí cizí ani z části alternativní metody jakými je pantomima, kreslení obrázků, demonstrování atp., které jsou u lektorů nízkoprahových kurzů českého jazyka vyžadovány. Účastníky kurzu podněcuje k aktivitě a k vzájemnému pomáhání si mezi sebou.

Dále bych chtěla pozitivně zhodnotit přístup organizace samotné ohledně mého požadavku zúčastnit se některého z kurzů a provést zde monitoring. Ředitel organizace, pan Gunter, mi ve všech ohledech vyšel vstříc, jediné úskalí, na které mě upozornil, byl fakt, že učebna, kterou mají v současné době k dispozici, je malá a může nastat situace, že bude plně obsazená a já se tam nemusím vejít, což se naštěstí nestalo.

5.2 Kurzy českého jazyka pro azylanty pořádané organizací Berkat, o. s.

Kurzy českého jazyka zajišťuje občanské sdružení Berkat v komunitním centru InBáze v Praze v Rumunské ulici. Jak jsem již uvedla výše, v České republice je to v současné době jedna z mála organizací, které nabízejí kurzy pro tuto úzce vymezenou skupinu cizinců pobývajících na našem území (kurzy českého jazyka pro azylanty v současné době nabízí dále pouze SOZE). Tento projekt je realizován v rámci Evropského uprchlického fondu. Byl zahájen v únoru 2008 a potrvá až do prosince 2008. Účast v kurzech a učební materiály jsou poskytovány zdarma. Rozsah kurzů jsou dvakrát týdně dvě vyučovací hodiny v případě pokročilých a mírně pokročilých – tento typ kurzu povede ke složení certifikované zkoušky B1 podle společného Evropského referenčního rámce - a jedenkrát týdně dvě vyučovací hodiny v případě začátečníků.

Odborným garantem kurzu je agentura Czech Language training, jejíž hlavní myšlenkou je vést kurzy interaktivně, kreativně a v neposlední řadě tak, aby nenudily a že pouze interaktivní výuka, do které je zapojen jak lektor, tak student, má efekt a přináší studijní výsledky velmi brzy. Jako tomu je i u jiných jazyků, hovorová čeština

se jistým způsobem odlišuje od spisovné. Na začátku studia češtiny dávají lektoři přednost hovorové složce jazyka tak, aby studenti co nejdříve rozuměli a byli schopni komunikovat v běžném prostředí ulice, obchodu či restaurace apod. Teprve později se postupně zaměřují na spisovnější formy češtiny důležité pro porozumění textů z medií či při četbě krásné literatury²².

Ještě před zahájením kurzů proběhla poměrně rozsáhlá informační kampaň o připravovaných kurzech pro azylanty, pracovníci InBáze se bohužel setkali s menším zájmem ze strany samotných azylantů, než předpokládali. Dochází také k situaci, kdy např. není zcela zaplněna kapacita kurzů, mezi ostatními cizinci je o kurzy velký zájem, ale pracovníci InBáze je musí odmítat, protože nesplňují podmínku kurzu a tou je fakt, že účastníci kurzu mohou být pouze azylanti. Podmínkou účasti na kurzech je závazná přihláška, rozřazování účastníků do kurzů podle úrovně češtiny probíhá testovou formou a následně na základě ústního pohovoru. Na začátku každého kurzu probíhá prezence. Po skončení kurzu je účastníkům vystaven certifikát s počtem absolvovaných hodin.

V InBázi jsem absolvovala dva kurzy – jeden kurz pro začátečnický a druhý pro pokročilý. Již výše zmiňuji, že kurzy probíhají v učebně v příjemném prostředí komunitního centra InBáze v Rumunské ulici. Učebna je přiměřeně velká, její součástí je i knihovna, kde mají klienti centra možnost bezplatného zapůjčení knížek. V zadní části učebny jsou klientům k dispozici čtyři počítače, zde mají bezplatný přístup na internet a probíhá zde také mj. výuka informatiky. Lektoři mají v učebně k dispozici tabuli, na kterou se píše smazatelnými fixy a také CD přehrávač, který mohou používat podle potřeby. Vedle učebny je dětský koutek, který je k dispozici klientkám – matkám s dětmi, pokud nemají možnost jiného hlídání, dítě si zde může v průběhu kurzu hrát, což považuji za velký přínos, protože děti jsou častým důvodem neúčasti žen – cizinek na nejrůznějších kurzech.

Na kurzu pro začátečnický bylo přítomno 6 účastníků – 1 Ázerbajdžánec, 3 ženy z Ruska, 1 Ukrajinka a 1 nově příchozí muž z Konga. Věkové složení účastníků bylo 23 – 50 let. Na kurzu se nepoužívají učebnice, lektor sám zajišťuje účastníkům potřebné učební materiály.

²² Dostupné na <http://www.czlt.cz/cz/>

Lektor, který kurz vedl, se jmenuje Luděk Brouček. Vystudoval teologickou fakultu Husitské teologické fakulty UK v Praze, Fakultu tělesné výchovy a sportu v Praze a v současné době je studentem doktorandského studia Přírodovědecké fakulty UK v Praze v oboru filozofie vědy. Je spoluautorem metodiky nízkoprahových kurzů českého jazyka a zároveň jejich lektorem a také lektorem agentury Czech language training. Působí také v Ústavu jazykové a odborné přípravy při UK.

Lektor zahajuje hodinu krátkými otázkami typu: „Já jsem Luděk. A vy? Těší mě! Jak se máte?“ – ptá se postupně každého z účastníků a každému zároveň pokládá doplňující otázky, např. „co jste dělal/a o víkendu?“. V den, kdy jsem byla přítomna na kurzu, se ke kurzu pro začátečníky připojil nový účastník, jehož úroveň češtiny byla výrazně slabší, než v případě ostatních účastníků. Tento účastník z Konga proto vyžadoval zvýšenou pozornost ze strany lektora.

Tématem lekce jsou *domácí spotřebiče a další předměty běžné potřeby v domácnosti*, po úvodních dialozích následuje krátké cvičení – doplňování písmen do slov z této oblasti. Po doplnění následuje společná kontrola, zda správně doplnily všechna písmena a lektor zároveň vysvětluje, co které slovo znamená. K tomu používá metodu kreslení obrázků na flipchart – na lektorovi velmi oceňuji jeho grafické schopnosti, protože téměř každou věc se snaží graficky znázornit, což usnadňuje porozumění daným pojmům. Dále se lektor účastníků vyptává, jaké spotřebiče, které mají zásuvku, mají účastníci doma – každý z nich nahlas odpovídá na tuto otázku. Účastníkům rozdává další učební materiál, kde jsou z jedné strany nakreslené spotřebiče a některé předměty denní potřeby – vysvětluje jim, co které slovo přesně znamená (viz. příloha). Dále účastníci doplňují různá lektorem připravená cvičení vztahující se k tématu, podle mého názoru jsou některá cvičení pro začátečníky příliš složitá. V době, kdy se účastníci věnují vyplňování různých cvičení, se individuálně věnuje účastníkovi z Konga, který má velký problém s porozuměním, snaží se mu vysvětlit základní fráze apod. Zde bych chtěla poznamenat, že pro výuku lektor používá výhradně češtinu, žádný jiný mediační jazyk. Po skončení několika krátkých cvičení přichází na řadu jakési opakování toho, co v hodině společně probrali – např. se lektor účastníků ptá, co dělá kohoutek, pračka; vysvětluje jim, co např. znamená výraz „nahodit pojistky“, nebo když plyn „chce/nechce chytnout“ atd. Posledním cvičením je příprava dialogu podle vzoru

uvedeného na rozdaném papíře – účastníci jsou rozděleni do dvojic a mají za úkol připravit si podobný dialog. Pro čtení původního dialogu si vybere do dvojice mě a tím mě aktivně zapojí do hodiny. Na úplný závěr kurzu lektor zadá diktát čísel, následuje společná oprava.

Tento kurz hodnotím také velmi pozitivně. Hlavním determinantem je lektorova charismatická osobnost a jeho velké improvizční, pantomimické a kreslířské schopnosti, které ve většině případů napomáhají lepšímu porozumění vysvětlovaných pojmů. Lektor má také velmi specifický hlasitý mluvený projev a výrazně používá prostředků nonverbální komunikace. V průběhu lekce panuje příjemná, přátelská atmosféra a je patrné, že účastníky hodina baví. Snad jedinou negativní připomínkou z mé strany by bylo to, že některá cvičení či probírané pojmy jsou podle mého názoru pro začátečnickou úroveň poměrně složité.

Na kurzu pro pokročilé bylo přítomno 10 účastníků – 2 Ázerbajdžánci, 2 Pákistánci, 5 účastníků buď z Ruska či z ostatních rusky mluvících zemí a 1 Gruzínek. Věkové složení účastníků bylo 30 – 55 let.

Lektorka se jmenuje Kateřina Romaševská. Na Filozofické fakultě UK vystudovala obor čeština pro cizince, v současné době je studentkou doktorandského studia v oboru český jazyk a literatura taktéž na Filozofické fakultě UK. Vyučovala češtinu v několika jazykových agenturách a v současné době je lektorkou Czech language training. Lektorka vzhledem k svému původu (Rusko) ve svých hodinách využívá kontrastivní výuku českého jazyka, zj. mezi češtinou a ruštinou, ale i mezi češtinou a arabštinou, v závislosti na etnickém složení účastníků na kurzech. Jak už jsem předeslala výše, tento kurz směřuje ke složení zkoušky B1 (pro zájemce na zvlášť pokročilé úrovni i B2), proto je základním zaměřením tohoto typu kurzu procvičování gramatiky.

Na začátku kurzu se lektorka účastníků ptá, jak se mají a co dělali přes týden, ti jí postupně odpovídají, opravuje jim gramatické chyby. Tématem kurzu je minulý čas – lektorka se účastníků ptá, jak se minulý čas tvoří, uvádí příklady, výjimky a vše přehledně zapisuje na tabuli. Snaží se o to, aby se všichni účastníci zapojili do výuky – na tomto kurzu bylo pár aktivních žáků, lektorka se snažila o to, aby i méně aktivní

žáci nezůstali pozadu. Výuka pokračuje dále cvičením na minulý čas z učebnice „New Czech Step by Step“. Dále jsou probírána zvrtná slovesa v minulém čase, další cvičení z učebnice. Následují dvě o trochu záživnější cvičení než ta předchozí. První se jmenuje „Co víte o známých lidech?“ – např. kde žila a pracovala Matka Tereza, zda Edith Piaf byla francouzská zpěvačka apod. Další cvičením je poslech o Karlu IV – úkolem je poslouchat a zaznamenat si údaje, které na nahrávce slyšeli. Posléze jim lektorka pokládá různé otázky vztahující se k tomu, co slyšeli a zároveň se účastníci ptají na nejrůznější zajímavosti o Karlu IV. Za domácí úkol mají napsat souvislé vyprávění na základě toho, co slyšeli. Nakonec probíhá opakování minulého času, lektorka účastníkům dává příklady sloves a oni jí je říkají v minulém čase.

I tento kurz nemohu hodnotit jinak než veskrze pozitivně. Lektorka měla lekci pečlivě připravenou vzhledem k zaměření kurzu. Je pravda, že tento kurz nebyl tak záživný, jako předchozí kurz pro začátečníky, ale to je dáno jeho cílem a tím je příprava účastníků na zkoušku z českého jazyka. Jako mírné negativum pak hodnotím fakt, že lektorka měla dost často problémy udržet pozornost a kázeň ve třídě – účastníci se mezi sebou také často bavili v jejich rodném jazyce. Myslím si však, že pokud účastníci budou plnit úkoly, které jim lektorka zadává a budou se na lekci soustředit, mají velkou šanci zkoušku z jazyka úspěšně zvládnout.

5.3 Kurzy českého jazyka v Multikulturním centru v Teplicích

Multikulturní centrum Teplice provozuje Poradna pro uprchlíky, o. s. ve spolupráci s Konsorciem nevládních organizací v rámci programu EQUAL. Aktivity centra jsou zaměřeny především na zvyšování potenciálu žadatelů o azyl na trhu práce, proto zde pracovníci PPU poskytují hlavně právní a psychosociální poradenství týkající se problematiky zaměstnávání. Všechny služby poskytované v rámci programu jsou pro klienty bezplatné. V oblasti vzdělávání se jedná především o výuku českého a anglického jazyka, kurzy práce s počítačem a internetem a motivační kurzy (psaní životopisu, jednání se zaměstnavatelem, atd.). Multikulturní centrum také poskytuje prostor pro aktivity pro veřejnost sloužící k seznámení se se zvyklostmi a kulturou jednotlivých národnostních menšin žijících v regionu.

Tuto organizaci jsem si pro svůj monitoring vybrala z několika důvodů. Jedním z nich byl fakt, že s pražskou Poradnou pro uprchlíky již delší dobu spolupracuji a tak

by mi bylo velmi vstřícně umožněno monitoring provést a jak mi bylo sděleno PhDr. Marií Hradečnou, koordinátorkou Multikulturního centra v Teplicích, do budoucna se počítá s otevřením kurzů českého jazyka pro azylanty v rámci iniciativy EQUAL, které budou s největší pravděpodobností vést ty samé lektorky, které v centru působí i dnes. A protože jsou kurzy českého i anglického jazyka v současné době přístupné všem cizincům bez rozdílu statusu, rozhodla jsem se zjistit, jakým způsobem jsou zde kurzy vedeny a posléze se v závěrečné části svého monitoringu organizací dobrat výsledku, zda existují nějaké markantní rozdíly mezi kurzy českého jazyka pro azylanty (potažmo cizince bez rozdílu statusu) v Praze a na regionální úrovni a pokud ano, proč tomu tak je.

Multikulturní centrum jsem navštívila celkem třikrát, z toho dvakrát se na kurzy nedostavil žádný z účastníků. A jak mi bylo lektorkami sděleno, kolísání počtu účastníků je hlavním problémem, s kterým se potýkají. Často se jim stává, že i když se o kurzech potencionální účastníci dozvědí, navštíví multikulturní centrum, přislíbí účast, posléze párkrát přijdou, ale jen málokterý z nich na kurzy chodí opravdu pravidelně. Dalším z případů kolísání účasti je to, že účastník nejprve na kurzy chodí, posléze se rozhodne, že přestane docházet, ale když se dozví, že podmínkou k získání oprávnění účasti na rekvalifikačních kurzech podle vlastního výběru zdarma (náklady hradí MKC) je absolvování tříměsíčního kurzu českého jazyka, rozhodne se, že do kurzu opět nastoupí. Toto je velmi zvláštní situace, s kterou jsem se v jiné organizaci dosud nesešla. Zajímavým příkladem je také jedna žena ukrajinské národnosti, která dochází jak na kurzy českého jazyka, tak na kurzy anglického jazyka i na kurzy výpočetní techniky a absolvovala zdarma bezpočet rekvalifikačních kurzů. Podle sdělení lektorek se jedná o ojedinělý případ a zároveň příklad toho, jak může být podpora či pomoc ze strany klientů „zneužívána“.

Na kurzu českého jazyka, který jsem absolvovala, byli přítomni dva účastníci – výše jmenovaná žena ukrajinské národnosti a Kazachstánek, oba ve věku okolo 40 let. Multikulturní centrum se nachází na dobře dostupném místě na Benešově náměstí, v samém centru Teplic. Učebna v MKC je poměrně malá, ale vzhledem k počtu účastníků zcela dostačující. Lektorky zde mají k dispozici klasickou školní tabuli, flipchart a CD přehrávač.

Lektorka Iva Řezanková vystudovala Pedagogickou fakultu Univerzity J.E. Purkyně v Ústí nad Labem. V minulosti učila na střední hotelové škole v Teplicích. Lektorka při výuce vychází z učebnice „New Czech step by step“ od Lídy Holé. Lekce je koncipována z jazykové bázi procvičování a opakování gramatiky. Hodina začíná čtením článku, po přečtení účastníci odpovídají na otázky týkající se článku. Následuje cvičení na procvičení předložek, spojování částí vět tak, aby dávaly smysl a další čtení článku (je koncipováno formou dialogu). Tématem je, jak se zájemce o bydlení jde podívat na byt z inzerátu, který se mu však příliš nelíbí. Úkolem účastníků posléze je vymyslet podobný inzerát a odprezentovat jej. Za domácí úkol účastníci dostanou vyplnit cvičení na doplňování předložek.

Podle mého názoru neměla lekce příliš velkou dynamiku, lektorka je trochu pasivní, hodina je založena pouze na vyplňování různých cvičení – i na účastnících bylo znát, že je tato forma vyučování příliš neoslovuje. Další nedostatek vidím v tom, že lektorka nic z toho, co vysvětlovala, průběžně nezapisovala na tabuli či na flipchart – pro účastníky je potom většinou jednodušší si poznámky zaznamenat. Jako pozitivum vnímám činnost multikulturního centra v Teplicích obecně, potažmo vzdělávací kurzy, které se zde realizují. Před nástupem do kurzu podepisují klienti tzv. dohodu o účasti v projektu, kde jsou stanovena jejich práva a povinnosti. Po absolvování kurzů získávají účastníci certifikát.

5.4 Kurzy českého jazyka pro azylanty v Sdružení občanů zabývajících se emigranty v Praze (SOZE)

O kurzech pro azylanty, které zajišťuje SOZE v rámci Státního integračního programu, se podrobně zmiňuji v předchozích kapitolách své práce. Nejdůležitějším bodem je fakt, že kurzy českého jazyka pořádané SOZE jsou akreditovány Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy a jejich akreditace trvá do roku 2009. SOZE zajišťuje výuku českého jazyka pro azylanty a osoby požívající doplňkovou ochranu v rámci Státního integračního programu na celém území České republiky. Výuka je od 1.7.2007 po zavedení nové koncepce a metodiky úvodních kurzů pro azylanty realizována formou skupinového kurzu v rozsahu 600 vyučovacích hodin a formou individuálního kurzu v rozsahu 400 vyučovacích hodin. Kurzy jsou klientům poskytovány v místě jejich pobytu a jsou bezplatné. Klienti Státního integračního

programu (dále jen SIP) užívají učební materiály vyvinuté speciálně pro tento účel a potřeby cílové skupiny, jde o učební sadu *Čeština pro azylanty a cizince A1* (učebnice a cvičebnice), *Čeština pro azylanty a cizince A2* (učebnice a cvičebnice), *Čeština pro azylanty a cizince B1* (učebnice a cvičebnice), *Sociálně kulturní minimum* a *Sociálně právní minimum pro azylanty a osoby požívající doplňkové ochrany*. Azylanti a osoby požívající doplňkovou ochranu by měli být schopni po absolvování výuky dosáhnout komunikační úrovně, která odpovídá popisu referenční úrovně B1 dle Společného evropského referenčního rámce pro jazyky a popisu jednotlivých úrovní pro češtinu. Dosažená úroveň znalostí je ověřována standardizovanou závěrečnou zkouškou a úspěšný absolvent obdrží osvědčení o dosažené úrovni.

Kurzy českého jazyka pro azylanty v rámci SOZE mohu charakterizovat jako svou nejkontroverznější zkušenost. Nejde ani tak o kurzy samotné, ale o způsob domluvy s jazykovými koordinátory v této organizaci. Už z počátku bylo velmi nesnadné získat kontakt na jakoukoliv kompetentní osobu, která by mi v této záležitosti byla nápomocna. Po nespočtu telefonátů a emailů jsem nakonec získala telefonické kontakty na pražské lektory SOZE, kteří na území hlavního města vyučují český jazyk. Bohužel trvalo téměř dva týdny, než se mi podařilo se s nimi spojit (v jednom případě byl důvod pobyt lektora mimo republiku, v dalším případě nedostupnost lektora). Následně tedy došlo k domluvě na termínech kurzů, na které se mohu dostavit, i když musím podotknout, že lektori neprojevili příliš velké nadšení nad mou účastí na kurzech. V mém plánu bylo absolvovat 4 kurzy – na první z nich se žádný z účastníků nedostavil, což samozřejmě nelze brát jako chybu lektorky. Na další kurz jsem se dostavit nemohla, jelikož mě lektorka informovala o nekonání kurzů v daném termínu z důvodu nemoci, naštěstí mě upozornila včas, že se tento kurz konat nebude. Na další kurz, který jsem měla v plánu absolvovat, se nedostavil ani lektor, ani účastníci – i přesto, že jsme byli předem domluvení, mě lektor předem neupozornil, že se kurz konat nebude, protože si vzal dovolenou. Učinil tak až poté, co jsem se dostavila na místo konání kurzu a zjistila jsem, že nikdo není přítomen a rozhodla jsem se jej tedy telefonicky zkontaktovat, abych zjistila, co se stalo. Po telefonu se mi tedy omluvil s tím, že mě jednoduše zapomněl upozornit, že se kurz konat nebude. Po těchto nepříliš pozitivních zkušenostech jsem se tedy rozhodla, že i přesto, že kurzy českého jazyka pro azylanty pořádané SOZE jsou kurzy klíčovými, není již v mých časových možnostech snažit se dostavit se na kurzy s rizikem, že

opět nastane nějaký problém. Jediné, co mohu ke kurzům v SOZE poznamenat, je to, že se konají v budově Husova sboru, v Praze 4 – Nuslích, kde si SOZE pronajímá učebnu. Protože se jedná o církevní prostředí, je v učebně mnoho sakrálních předmětů. A i když je učebna poměrně velká, ne každý účastník se v tomto prostředí musí cítit dobře, pokud je ateistou, či jiného vyznání. Po rozmluvě s lektorkou jsem také zjistila, že počet účastníků na kurzech nebývá příliš vysoký – většinou se jedná o 2 – 5 účastníků na kurz.

5.5 Kurzy českého jazyka v Sdružení pro příležitosti mladých migrantů

(Meta o. s.)

Kurzy češtiny jsou v organizaci META, o. s. vnímány jako nezbytná doplňková služba odborného sociálního poradenství v oblasti vzdělávání a jako nástroj pro zvýšení efektivnosti a významu podpory organizace mladým cizincům. Sdružení META, o. s. chce prostřednictvím zvyšování jazykových kompetencí mladých migrantů zvýšit jejich šance na vstup do vzdělávacího systému, udržení se v něm, jeho úspěšné absolvování a následně pak zvýšit šance na pracovní uplatnění, a tím podpořit jejich celkové zapojení do běžného života a integraci do většinové společnosti. Důležitou součástí vzdělávacího procesu a následného pracovního uplatnění je znalost angličtiny a proto se META, o. s. svým klientům rozhodla nabízet kromě kurzů českého jazyka i kurzy jazyka anglického.

Jazykové kurzy jsou poskytovány všem cizincům bez rozdílu statusu, tzn. i azylantům. Cílovou skupinou jsou lidé ve věku 16 – 35 let a primárně se účast v kurzech nabízí klientům Poradenského a informačního centra, které META, o. s. provozuje. Samozřejmě se kurzů mohou účastnit i potencionální zájemci „zvenčí“. Před úvodní lekcí je každý účastník požádán, aby vypsál vstupní dotazník, po vyplnění dotazníku probíhá také ústní pohovor se zájemcem o účasti na kurzech, kde se zjišťuje zj. jeho motivace ke studiu a také ústní projev. Kurzy jsou bezplatné, ale od příjemce je před zahájením kurzu vybrána záloha ve výši 1.000 Kč. Po dobu běhu kurzu jsou každému z účastníků tolerovány dvě absence (dva vyučovací dny), a to ať omluvené či neomluvené, za každou polovinu kurzu. V průběhu celého kurzu může mít účastník tedy 4 absence rovnoměrně rozložené do obou polovin. V tomto případě obdrží kauci zpět v plné výši. Za každý další den, kdy se klient kurzu neúčastní, mu bude kauce krácena o 50-100 Kč. Předem omluvená nepřítomnost na setkání, které

se z důvodů na straně lektora či sdružení Meta koná v náhradním termínu, nebude započítávána jako absence a nebude za ni krácena kauce. Kauce je klientům vyplácena ve dvou splátkách, a to v polovině kurzu a na konci kurzu, vždy úměrně hodinám, kterých se klient zúčastnil a v souladu s výše stanovenými pravidly. Konečný zůstatek kauce je vyplácen ihned po ukončení poslední hodiny. Pokud dojde k závažným důvodům, které klientovi neumožní kurz dlouhodoběji navštěvovat nebo na základě kterých bude muset kurz zcela ukončit, musí být schopen toto doložit (např. potvrzením od lékaře), a to nejpozději do data propadnutí kauce (tj. 14 dní po datu oficiálního ukončení kurzu daného touto smlouvou či jejím dodatkem) a na základě individuálního zvážení a v souladu s výše stanovenými pravidly mu bude kauce vrácena v plné či odpovídající výši.

Hodinová dotace kurzů českého jazyka je 52 hodin, lekce probíhají dvakrát týdně v délce 90 minut. Obvyklý počet účastníků na kurzech je mezi 9–12. Výuku jazyků v META, o. s. původně zajišťovali dobrovolníci, později se organizace přes kontakty dobrovolníků, přes organizaci Člověk v tísni, o. s. atp. dostala k lektorům, kteří měli zájem učit jazyky cizince. Podmínkou pro lektory, kteří v META, o. s. vyučují, je jejich pedagogické vzdělání. Lektori mají k dispozici mnoho učebních materiálů,²³ volba učebnic je pouze na jejich uvážení.

S každým účastníkem je před začátkem kurzů sepsána smlouva, kde jsou stanoveny práva a povinnosti účastníka kurzu a organizace vůči účastníkovi. Účastník, který absolvoval alespoň 90 % kurzu získá certifikát o úspěšném absolvování kurzu. Pokud absolvoval méně než 90 % kurzu, získá certifikát, kde je doloženo, že kurz navštěvoval. Po skončení kurzu účastníci vyplňují evaluační dotazník.

²³ Holá, Lída : *Czech Express 1*, Akropolis, Učebnice češtiny pro cizince (pro úplné začátečníky)+ CD; Holá, Lída : *Czech Express 2*, Akropolis, Učebnice češtiny pro cizince (pro úplné začátečníky); Holá, Lída : *New Czech Step by Step*, Akropolis + CD; ZŠ Bělá pod Bezdězem a ZŠ T. G. Masaryka zastávka: *Už 15 let učíme v našich školách děti cizinců*, Pracovní listy pro výuku českého jazyka; Hládková, Marie: *Čeština pro cizince a azylanty -A*, Metodika, Soze; Hládková, Marie: *Čeština pro cizince a azylanty-A2*, Cvičebnice, Soze; Manuál pro učitele českého jazyka pro cizince bez znalosti latinky:
<http://www.epolis.cz/page.php?location=3&menu=first&id=26&publication=7>.

Kurzy probíhají buď přímo v sídle organizace, v Rumunské ulici, kde je k dispozici poměrně malá učebna s knihovnou, nebo v Belgické ulici, v budově Středního odborného učiliště, kde si META, o. s. pronajímá učebnu. Tato učebna je klasickou školní třídou s tabulí.

V rámci META, o. s. jsem absolvovala dva kurzy, jejichž lektorkou byla Edita Kotorová. Vystudovala Pedagogickou fakultu ZČÚ v Plzni obor český jazyk – německý jazyk pro střední školy. Posléze vyučovala češtinu zahraniční studenty v rámci studentské mobility Erasmus v Plzni, jeden akademický rok vyučovala český jazyk na univerzitě ve Freiburgu v Německu, po návratu do Čech vyučovala český jazyk cizince na různých jazykových školách, šlo zj. o vyučování manažerů, posléze působila 2 roky ve Vilniusu v Litvě jako lektor českého jazyka vyslaný MŠMT a v současné době vyučuje češtinu v rámci organizace META, o. s.

V následující části bych se chtěla věnovat popisu jednotlivých kurzů, tak jak tomu bylo u předchozích organizací. V META, o. s. jsem absolvovala kurz pro začátečníky a kurz pro středně pokročilé a protože poslední ze zmiňovaných kurzů byl zaměřen převážně na gramatickou část českého jazyka a jeho struktura byla velmi podobná kurzu pro pokročilé v komunitním centru InBáze, není podle mého názoru nutné zařazovat zde jeho popis.

Na kurzu bylo přítomno 9 lidí a etnické složení bylo následující: 3 Ukrajinci, 1 Uzbekistánka, 1 Vietnamka, 1 Súdánec, 1 Nigérijka, 1 Azerbajdžánka a 1 Moldavanka. Účastníci od lektorky obdržely učební materiály, podle kterých probíhala výuka. Lektorka zahájila lekci opakováním – pokládá žákům různé otázky a oni mají za úkol na ně odpovídat. Lektorka mě zapojuje do výuky, pokládám účastníkům část otázek a oni mají možnost směřovat otázky na mou osobu. Dále se pokračuje v lekci prací na zadaných cvičeních – např. cvičení zaměřené na antonyma, na číslovky, dále cvičení zaměřené na znalost skupin jevů – barvy, ovoce, zelenina, nápoje, české speciality, doplňování slovesa MÍT do vět apod. Lektorka vše zapisuje na tabuli, což účastníkům zjednodušuje zaznamenávání. Během výuky používá jako mediační jazyk angličtinu. Jako domácí úkol bylo účastníkům zadáno napsat formou vyprávění, co je v jejich pokoji.

Kurzy absolvované v organizaci META, o. s. hodnotím vesměs velmi pozitivně - lektorka je aktivní, pro začátečníky si sama vypracovává cvičení, zná jejich potřeby, účastníci ji velmi dobře přijímají, na první pohled je patrné, že je lekce baví. Jako negativum bych hodnotila pouze fakt, že lektorka má někdy problém udržet kázeň ve třídě. Účastníci se také často baví ve svém rodném jazyce, což byla v případech obou skupin ruština. Z toho vyplývá další komplikace – pokud ve skupině převažuje jeden společný jazyk, kterým se účastníci mezi sebou dorozumívají (v případě obou kurzů jím byla ruština), jsou potom účastníci z jinak mluvících zemí znevýhodněni a tak trochu limitováni (záleží samozřejmě na povaze skupiny). Mají větší problém zapojit se do kolektivu, s většími obtížemi navazují tzv. mimoškolní (nebo mimotřídní) vazby. Na tuto skutečnost by si měl lektor ve smíšených třídách dávat pozor a snažit se jí co nejvíce eliminovat. V jednom z kurzů jsem si tohoto povšimla, jednalo se o jakousi nadřazenost rusky mluvících účastníků nad nerusky mluvícími, zj. nad účastnicí z Nigérie a z Vietnamu. Byly terčem jemných narážek a nevraživosti. Na druhou stranu se nejednalo o žádnou extrémní situaci.

V závěru bych se chtěla pochvalně zmínit o ochotě jazykové koordinátorky v této organizaci, která mi velmi ochotně poskytla všechny potřebné informace.

5.6 Závěrečné srovnání kurzů českého jazyka pro azylanty

Jak jsem uvedla v úvodu svého monitoringu, důležitým krokem bylo nastavení hodnotících kritérií, podle kterých následně jednotlivé kurzy a potažmo organizace, které je pořádají, srovnávám.

Pro monitoring bylo vybráno 5 organizací - 4 pražské a 1 mimopražská. Ve 4 organizacích se mi podařilo monitoring vzdělávacích kurzů uskutečnit, pouze v jedné se tak nestalo díky postoji organizace samotné, ale posléze z velké části i mým přesvědčením, že by jakákoliv má další aktivita s velkou pravděpodobností nepřinesla kýžený výsledek (dalším důvodem byl také nedostatek časových možností, viz. výše).

Protože součástí monitoringu jednotlivých kurzů jsou dílčí závěry, v kterých upozorňuji na pozitiva i negativa, kterých jsem si na jednotlivých kurzech povšimla,

považuji za nadbytečné opakovat je zde znovu. Závěrem bych zde tedy chtěla shrnout dílčí závěry v následujících bodech:

Pozitivní aspekty hodnocení kurzů českého jazyka:

- *Prostory* – ve třech případech z pěti byly prostory vyhovující, jak velikostí, tak vybaveností pro potřeby vyučování.
- *Osobnost lektora* – kromě jednoho případu hodnotím lektory velmi pozitivně, s důrazem na záživnou formu kurzu, vhodný výběr učebních materiálů, motivaci účastníků a ve většině případů i na alternativní vyučovací metody (pantomima, kreslení obrázků, demonstrování apod.)
- *Cena kurzů* – až na jeden případ jsou kurzy poskytovány zdarma.
- *Aktivita, pozornost účastníků* – ve většině případů byli účastníci během konání kurzů aktivní, motivováni k výkonu
- *Atmosféra ve skupině* – na všech kurzech panovala přátelská, uvolněná atmosféra, byly viditelné dobré, často i neformální vztahy mezi účastníky

Negativní aspekty hodnocení kurzů českého jazyka:

- *Prostory* – u dvou organizací musím negativně hodnotit prostory, v kterých kurzy probíhají - v jednom případě se jedná o velmi malou místnost, jejíž kapacita je velmi omezená; v dalším případě kurzy probíhají v učebně v církevních prostorách – učebna je sice dostatečně velká, toto prostředí však nemusí být každému z účastníků příjemné, zj. pokud je jiného vyznání či ateista.
- *Osobnost lektora* – pouze v jednom případě jsem se setkala s pasivním přístupem lektora, lekci vedl nedynamicky a nezáživným způsobem.

- *Atmosféra ve skupině* – v několika případech jsem se setkala s menší nevraživostí účastníků vůči těm účastníkům, kteří byli oproti ostatním v menšině (zj. s ohledem na původ a jazyk)
- *Aktivita, pozornost účastníků* – v několika případech měli lektoři problémy s udržení kázně účastníků v průběhu vyučování, účastníci mezi sebou často hovořili v rodném jazyce
- *Nevhodná volba úrovně cvičení pro danou jazykovou úroveň* – v jednom případě podle mého názoru lektor zvolil příliš obtížná jazyková cvičení pro začátečnickou jazykovou úroveň
- *Neúčast studentů/neúčast lektora* – ve dvou případech nastala situace, že se v den konání kurzu nedostavil žádný z účastníků (tento faktor nelze hodnotit negativně jako takový, roli v něm hraje více aspektů, v jednom případě se mi však podařilo zjistit, že se jedná o záležitost poměrně pravidelně se opakující), v jednom případě se na kurz nedostavil lektor, který se mi předem omluvil, v jednom případě se však lektor nedostavil bez předchozí omluvy, což hodnotím za jednání značně nesolidní

6 ZÁVĚR

Cílem mé práce bylo podat nástin problematiky vzdělávání azylantů. Ve své práci jsem postupovala od obecného ke konkrétnímu, abych čtenáři přiblížila širší kontext celého tématu. Ve své práci zachycuji nejdůležitější body, které jsou pro pochopení dané problematiky nezbytné – k integraci do majoritní společnosti vede mnoho kroků – tím prvním je migrace obyvatel a důvody s ní spojené, průběh azylového řízení, adaptace migrantů na imigrační zemi a v neposlední řadě konečná fáze tohoto dlouhého procesu, kterým je integrace – ta může mít mnoho podob. Hannerz uvádí termíny *encapsulation*, *segregativity*, *integrativity* a *solitude*. Tyto termíny vyjadřují, že imigrant může podněty nového prostředí (1) zahrnout (doslova zapouzdřit) do svého stávajícího systému hodnot a norem, nebo se (2) od nich distancovat, (3) včlenit sám sebe do nového normativního hodnotového systému a nebo s novými hodnotami zcela nezávisle, kreativně pracovat. Prostředkem integrace je na prvním místě vzdělávání – v případě azylantů to v první fázi platí zj. o učení se jazyku a zvykům majoritní země, v druhé fázi se jedná také o dalším vzdělávání, jehož míra závisí na potřebách daného jedince.

Je velmi těžké posoudit, který z výše uvedených konstruktů je „správný“. Podle mého názoru je ideální, pokud jedna (či více kultur), obohacují kulturu imigrační země bez snahy přimět zástupce odlišných národů, aby přijali kulturní vzorce a tradice kultury domácí. To samozřejmě platí i naopak. Prostředkem tohoto obohacování může být a v mnoha případech i je právě vzdělávání, o jehož důležitosti vypovídají nejrůznější ukazatele.

Cílem mé práce bylo postihnout problematiku vzdělávání azylantů a potažmo i problémy vyskytující se v oblasti jejich integrace do majoritní společnosti. A protože oblastem mého zájmu byly především vzdělávací kurzy pro dospělé azylanty, chtěla bych zde upozornit na několik důležitých faktů. Kurzy pro dospělé azylanty mají v první řadě za cíl poskytnout elementární instrumentální dovednosti, aby se jedinec mohl sám pokoušet začlenit do širší společnosti. Za elementární instrumentální dovednost je považována především znalost českého jazyka, a proto se největší důraz klade na jazykovou přípravu. Neznalost jazyka, základního komunikačního prostředku, marginalizuje, a to platí zvláště v monolingvním státě s poměrně nízkou

úrovni znalostí cizích jazyků, jako je Česká republika. Proto je součástí mé práce již výše zmíněný monitoring vzdělávacích kurzů pro azylanty, protože tento faktor považuji v oblasti integrace za klíčový. Myslím, že nabídka kurzů je v současné době poměrně široká a každý si může zvolit takový typ kurzu, který je mu nejbližší.

Vzdělávací programy pro azylanty v České republice jsou založeny na velmi podobných principech jako vzdělávací programy v ekonomicky vyspělých zemích, kde světový jazyk je tentýž jako jazyk užívaný majoritním obyvatelstvem. Ovládnutí jazyka majority (čili češtiny) je považováno za nezbytný krok umožňující člověku vstoupit do širší společnosti a integrovat se v ní. Počet azylantů navštěvujících jazykové kurzy nám však ukazuje, že ne všichni azylanti zastávají tento názor. V tomto ohledu vidím jako jeden z prostředků zlepšení této situace masivnější osvětu jak státních, tak nestátních nevládních organizací, které mají nezastupitelnou úlohu nejen v propagaci jazykových a dalších kurzů pro azylanty, ale i v zprostředkování nejrůznějších aktivit, které by azylantům usnadnily integraci do majoritní společnosti a prolamování bariér mezi nimi a občany českého státu.

7 SOUPIS BIBLIOGRAFICKÝCH CITACÍ

BARŠA, P. *Politická teorie multikulturalismu*. Centrum pro studium demokracie a kultury Brno, 2003. ISBN 80-85959-47-X

BURGESS, E. W. *Can Neighborhood Work Have a Scientific Basis?* In: Park R. E., Burgess E. W., McKenzie R. D. (eds) *The City*. Chicago, London. University of Chicago Press, 1967 (First published 1925). ISBN-13: 978-0226646114.

DLUHOŠOVÁ, H., FRIŠTENSKÁ, H. *Průvodce pro cizince*. Slovo 21, Praha, 2004

DRBOHLAV, D. *Evropa a proces mezinárodní migrace*. Integrace, 2001, roč.1, č. 4, s. 5-10.

DRBOHLAV, D. *Immigrants in the Czech Republic with Special Reference to Ukrainian Workers and Western Firms Operating in Prague*. Výzkumná zpráva projektu pro „Research Support Scheme“ Praha, 1997, Středoevropská univerzita.

GOFFMAN, E. *Asylums. On the Social Situation of the Mental Patients and Other Inmates*. Harmondsworth Penguin Books Ltd., 1968 (First Publisher 1961). ISBN-13: 978-0202309712.

HRADEČNÝ, P. *Dějiny Řecka*. Nakladatelství Lidové Noviny, Praha, 2000. ISBN: 80-7106-192-1.

HRDLIČKA, M., SLEZÁKOVÁ, M. *Nízkoprahové kurzy češtiny pro cizince*. Asociace učitelů českého jazyka jako cizího jazyka, Centrum pro integraci cizinců, o. s. , Člověk v tísni, společnost při České televizi, o. p. s. , Praha, 2007.

ILO, IOM, OHCHR. *International Migration, Racism, Discrimination and Xenophobia*. Geneva, 2001.

BURYÁNEK, J. (ed.) *Projekt Varianty. Člověk v tísni, společnost při České televizi, o. p. s.*, 2002.

KEMPER, F.J. *New Trends in Mass Migration in Germany*. In: *Mass Migration in Europe; The Legacy and The Future*. King, R. (ed.). Belhaven Press, London, 1993, s. 254-274.

KOPULETÁ, G., NOVÁKOVÁ, P. *Nezletilí bez doprovodu*. Open Society Fund, Praha, 2004.

KYMLICKA, W. *Politics in the vernacular. Nationalism, Multiculturalism and Citizenship*. Oxford University Press, 2001. ISBN:0198296657.

KURIC, A. (1997): *Uprchlíci a sociální práce*. Studijní text, Brno, 1997.

MARTIN, P.L. (1994): *Reducing Immigration Pressure: What Role Can Foreign Aid Play?* In: *Aid in Place of Migration*. Bohning, W. R., Schloeter-Peredes, M.L. (eds.), International Labour Office, Geneva, s. 241-253.

MARTIN, P., WIDGREN J. *International Migration: A Global Change*. Population Bulletin, 1996, vol. 51, no. 1.

MCKEE, J.O. (ed.) (2000): *Ethnicity in Conterporary America; A Geographical Appraisal (second edition)*. Lanham, Boulder, New York, Oxford, Roman and Littlefield Publishers, Inc. Migration News. Resources, December 1999, vol. 6, no. 12.

PARK, R. E. *The Romantic Temper*. In: Park R. E., Burgess E. W., McKenzie R. D. (eds) *The City. Chicago, London*. University of Chicago Press, 1967 (First published 1925).

PORTES, A. (ed.) *The New Second Generation*. Russel Sage Foundation, New York, 1996.

SCHAEFER, R.T. *Racial and Ethnic Groups*. Longmann, New York, 1997. ISBN-13: 978-0132438773.

SVOBODA, A.; TÓTHOVÁ, H. (2007): *Koncepce Integrace cizinců*. EQUAL- Work in Czech.

ŠIŠKOVÁ, T. (ed.) *Menšiny a migranti v České republice. My a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Portál, 2001, Praha. ISBN 80-7178-648-9.

UHEREK, Z. *Integrace azylantů. Výzkumná zpráva pro Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky*. Etnologický ústav Akademie věd České republiky, Oddělení etnických studií. Praha, 2001.

UHEREK, Z., PROCHÁZKOVÁ, H. *Vzdělávací programy pro uprchlíky*. Etnologický ústav Akademie věd České republiky, Oddělení etnických studií. Praha, 2002.

Uprchlíkem v Česku. Informační servis Člověk v tísni při České televizi. Praha, 2002.

VALÁŠKOVÁ, N., UHEREK, Z., BROUČEK, S. *Aliens or One's Own People. Czech Immigrants from the Ukraine in the Czech Republic*. Institute of Ethnology of the Academy of Sciences of the Czech Republic. Praha, 1997.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Azylová zařízení [online]. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky. Aktualizace 11. února 2008 [cit. 2008-02-11].

Dostupné z Internetu: <<http://www.mvcr.cz/azyl/azyl.html#zarizeni>>.

Czech Language training [online]. Praha. Aktualizace 29. března 2008 [cit. 2008-03-29]. Dostupné z internetu: <<http://www.czlt.cz/cz/>>.

Dublinský systém [online]. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky. Aktualizace 11. února 2008 [cit. 2008-02-11]. Dostupné z Internetu: <<http://www.mvcr.cz/azyl/azyl.html#dublin>>.

Centrum pro integraci cizinců [online]. Praha: Aktualizace 17. ledna 2008 [cit. 2008-17-01]. Dostupné z internetu: <http://www.cicpraha.org/o_nas.php>.

Centrum pro otázky migrace [online]. Praha: Aktualizace 17.ledna 2008 [cit. 2008-17-01]. Dostupné z internetu: < <http://www.migrace.com/cs/o-nas/kdo-jsme.html> >.

Integration [online]. Brusel: European Council on Refugees and Exiles. Aktualizace 26. listopadu 2007. [cit. 2007-26-11]. Dostupné z internetu: <<http://www.ecre.org/topics/integration> >.

Charita Česká republika [online]. Praha: Aktualizace 17.ledna 2008 [cit. 2008-17-01]. Dostupné z internetu: <<http://www.charita.cz/article.asp?nArticleID=310&nDepartmentID=187&nLanguageID=1> >.

INGLIS, Ch. *Multiculturalism: New Policy Responses to Diversity Management of Social Transformation (MOST)* [online]. UNESCO, 1995. Poslední revize 27. listopadu 2007 [cit. 2007-27-11]. Dostupné z www: < <http://www.unesco.org/most.pp4.htm> >.

Informace o zemích původu [online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, odbor Azylové a migrační politiky. Aktualizace 11. února 2008 [cit. 2008-02-11]. Dostupné z Internetu: < <http://www.mvcr.cz/azyl/azyl.html#puvod>>.

Integrace azylantů – Státní integrační program [online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, odbor Azylové a migrační politiky. Aktualizace 11. února 2008 [cit. 2008-02-11]. Dostupné z Internetu: < <http://www.mvcr.cz/azyl/integrace.html#sip>>.

Multiculturalism: A policy response to diversity [online]. Brusel: Management of Social Transformation. Aktualizace 27. listopadu 2007 [cit. 2007-27-11]. Dostupné z Internetu: < <http://www.unesco.org/most/sydpaper.htm> >.

Organizace pro pomoc uprchlíkům [online]. Praha: Aktualizace 17. ledna 2008 [cit. 2008-17-01]. Dostupné z Internetu: < http://opu.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=1&Itemid=2&lang=cs>.

Pobyt cizince v azylových zařízeních [online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, odbor Azylové a migrační politiky. Aktualizace 11.února 2008. [cit. 2008-11-02]. Dostupné z Internetu: < <http://www.mvcr.cz/azyl/azyl.html#rizeni> >.

Poradna pro integraci [online]. Praha: Aktualizace 17.ledna 2008 [cit. 2008-17-01]. Dostupné z Internetu: < <http://www.p-p-i.cz/?c=1>. 17.1. 2008>.

Poradna pro uprchlíky [online]. Praha: Aktualizace 17.ledna 2008 [cit. 2008-17-01]. Dostupné z Internetu: < <http://uprchlici.cz/cs/o-nas/kdo-jsme.html> >.

Průběh správního řízení o udělení mezinárodní ochrany [online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, odbor Azylové a migrační politiky. Aktualizace 11.února 2008 [cit. 2008-11-02]. Dostupné z Internetu: < <http://www.mvcr.cz/azyl/azyl.html#rizeni> >.

Sdružení občanů zabývající se emigranty [online]. Brno: Aktualizace 17.ledna 2008 [cit. 2008-17-01]. Dostupné z Internetu: < <http://soze.cz/showpage.php?name=kdo> >.

Sdružení pro příležitosti mladých migrantů [online]. Praha: Aktualizace 17.ledna 2008 [cit. 2008-17-01]. Dostupné z Internetu: < <http://www.meta-os.cz/pic/5-o-nas-co-je-meta.aspx> >.

Státní integrační program – výuka českého jazyka u azylantů [online]. Brno: Sdružení občanů zabývajících se emigranty. Aktualizace 17.ledna 2008 [cit. 2008-17-01]. Dostupné z Internetu: < <http://soze.cz/showpage.php?name=proj6> >.

Diplomové práce se půjčují
pouze prezenčně!

U Ž I V A T E L

potvrzuje svým podpisem, že pokud tuto diplomovou práci

Karnoubová, Z.: Vzdělávání azylantů jako faktor jejich integrace ve společnosti

využije ve své práci, uvede ji v seznamu literatury a bude ji řádně citovat jako jakýkoli jiný pramen.

Jméno uživatele, bydliště	Katedra (pracoviště)	Název textu, v němž bude zapůjčená práce využita	Datum, podpis

